

4. Β. Β. Β.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**ΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ: ΡΕΓΚΟΥΤΑ ΔΗΜΗΤΡΑ
ΣΙΣΜΑΝΗ ΙΣΜΗΝΗ**

**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ: ΓΑΪΤΑΝΗ ΡΕΓΓΙΝΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ**

Πτυχιακή για την λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (ΤΕΙ) Πάτρας

ΠΑΤΡΑ 1995

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	1736A
----------------------	-------

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΑΝΑΓΝΩΡΗΣΗ

Για την επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας αυτής θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Καθηγήτρια Εφαρμογών κ.Γαϊτάνη Ρεγγίνα για το ενδιαφέρον και τη συνεχή καθοδήγησή της.

Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε και την κ.Γραβάνη Ελισάβετ για της κατευθύνσεις που μας έδωσε για την πραγματοποίηση της έρευνας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί ένα ταμπού δεκαετιών που βγαίνει σήμερα από τον "κύκλο" της σιωπής. Πρόκειται ασφαλώς για ζήτημα που έχει σχέση με τα δημοκρατικά και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Με την άσκηση της εξουσίας του εργοδότη, του προϊσταμένου που θεωρεί ότι μπορεί να καταπατά την αξιοπρέπεια και την προσωπικότητα της εργαζόμενης.

Η σεξουαλική παρενόχληση εμφανίζεται στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας με επιπτώσεις στην παραγωγικότητα, στην ψυχική υγεία της εργαζόμενης στο εργασιακό περιβάλλον.

Η εργαζόμενη προσπαθεί να αντισταθεί, να ελιχθεί και τελικά στις περισσότερες των περιπτώσεων κατασυκοφαντείται, δέχεται υπηρεσιακές επιπλήξεις ή ακόμη χάνει και την εργασία της.

Κίνητρα επιλογής του θέματος ήταν κατά κανόνα πρακτικά, προσωπικά ερεθίσματα, παραδείγματα, συνδεδεμένα με την πίστη ότι καμιά θεωρητική προσέγγιση δεν μπορεί να σταθεί αν δεν ξεκινάει από τα δεδομένα της πράξης.

Σκοπός της εργασίας είναι η εξέταση του φαινομένου που δεν θα συλληφθεί φωτογραφικά "το γε νυν έχον" αλλά μέσα σε μια διαδρομή χρόνου που θα το εξηγήσει και θα επιτρέπει προβλέψεις για το μέλλον.

Μόνο με αυτόν τον τρόπο κατά την άποψη των μελετητών μπορεί να αναζητηθούν και να εντοπισθούν τα αντικειμενικά αίτια και οι επιπτώσεις του προβλήματος.

Στόχος είναι να παρουσιαστεί και κατά επέκταση να κατανοηθεί η πραγματικά κολοσσιαία σημασία του ζητήματος κατά τρόπο όχι επιμερισμένο και αποσπασματικό ώστε να δημιουργήσει τάσεις υπεραπλούστευσης και παραμορφωτικά πρίσματα.

Παρά την περιορισμένη ως ανύπαρκτη βιβλιογραφική μελέτη λόγω της "πρόσφατης" δημοσιοποίησης του θέματος, και τις δυσκολίες συγκέντρωσης υλικού, επιχειρείται η παρουσίαση και ανάλυση ενός θέματος "ανέγγιχτου" για τα ελληνικά δεδομένα.

Συνεπώς, στη βάση αυτών των εισαγωγικών παρατηρήσεων η σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας θα κριθεί σε σχέση με τα παρακάτω θέματα:

- Στο πρώτο κεφάλαιο προσεγγίζεται το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης και παρουσιάζεται ο σκοπός της μελέτης, ενώ ορίζονται οι όροι που περιλαμβάνονται στο θέμα.
- Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται στην πρώτη ενότητα η θέση της γυναίκας και η πορεία της στους αιώνες τόσο στον διεθνή όσο και στον ελλαδικό χώρο. Η

δεύτερη ενότητα αφορά τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με το γυναικείο ζήτημα, ενώ στην συνέχεια παρουσιάζεται μια σειρά εννοιών που περιλαμβάνει:

- α) την σχέση γυναίκας-απασχόλησης και την εφαρμογή της επαγγελματικής ισότητας.
 - β) το μέγεθος της γυναικείας ανεργίας που σχετίζεται άμεσα με το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης.
 - γ) την σχέση της γυναίκας με την ιεραρχία.
 - δ) την επίδραση των Μ.Μ.Ε. στην εικόνα που προβάλλεται και δημιουργείται για την εργαζόμενη γυναίκα.
- ◇ Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη βία που υφίστανται οι γυναίκες με ειδικότερη πτυχή βίας την σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας. Παρουσιάζονται οι μύθοι που έχουν αναπτυχθεί γύρω από το πρόβλημα και το περιεχόμενο της σχέσης σεξ και γυναίκα.
- ◇ Στις ενότητες που ακολουθούν περιγράφονται τα αίτια του φαινομένου και οι κοινωνικές διαστάσεις του θέματος, όπως επίσης και οι ψυχολογικές οικονομικές και ευρύτερα κοινωνικές επιπτώσεις του σύνθετου αυτού προβλήματος. Στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα δικαιώματα και υποχρεώσεις που οριοθετούνται στον εργασιακό χώρο όπως επίσης και στη θέση Ευρωπαϊκής Κοινότητας και Συνδικαλιστικού Κινήματος για την αντιμετώπιση του προβλήματος.
- ◇ Στη συνέχεια γίνεται μια παρουσίαση μέτρων προτάσεων πρόληψης της κατάστασης όσο και γενικότερα αντιμετώπισής της, ενώ παράλληλα αναφέρονται αρμόδιοι κοινωνικοί μηχανισμοί που επιλαμβάνονται του θέματος.
- Επίσης στο ίδιο κεφάλαιο περιγράφονται:
- α) το νομικό πλαίσιο που αφορά παρενοχλημένες γυναίκες.
 - β) η αντίστροφη όψη της παρενόχλησης σε άνδρες όπως επίσης.
 - γ) έρευνες γύρω από το θέμα.
 - δ) συμπεράσματα και ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην επίλυση του προβλήματος.
- ◇ Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία για την πραγματοποίηση της έρευνας με θέμα η αντίληψη των εργαζόμενων για την σεξουαλική παρενόχληση, αίτια και επιπτώσεις ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την μελέτη.
- ◇ Τέλος στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας και οι εισηγήσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου και την πρόληψή του.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ**ΣΕΛΙΔΑ**

Πίνακας 1	103
Κατανομή των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα ως προς το φύλο	
Πίνακας 2	104
Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ηλικιακή κλάση.	
Πίνακας 3	104
Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση	
Πίνακας 4	105
Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την εκπαίδευση	
Πίνακας 5	105
Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τη διάρκεια εργασίας	
Πίνακας 6	106
Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την μονιμότητα στην εργασία τους	
Πίνακας 7	107
Εκατοστιαίο ποσοστό των ατόμων (από τα δύο φύλα και συνολικά) που αναγνώρισαν καθέναν από τους προτεινόμενους τρόπους υλοποίησης της σεξουαλικής παρενόχλησης	
Πίνακας 8	108
Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος (για τις γυναίκες, τους άνδρες και συνολικά) ως προς το φύλο των υπεύθυνων για την άσκηση της σεξουαλικής παρενόχλησης	
Πίνακας 9	108
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τη συχνότητα της σεξουαλικής παρενόχλησης	

Πίνακας 10	109
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και των ατόμων που παρενοχλούν.	
Πίνακας 11	109
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας που παρενοχλείται	
Πίνακας 12	110
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ηλικία των ανδρών που παρενοχλούν	
Πίνακας 13	110
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση των ανδρών που παρενοχλούν	
Πίνακας 14	111
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας που παρενοχλείται	
Πίνακας 15	111
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την εργασιακή ιεραρχία, σχέση με την σεξουαλική παρενόχληση	
Πίνακας 16	112
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τα συναισθήματα της γυναίκας που παρενοχλήθηκε.	
Πίνακας 17	113
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τα συναισθήματα της γυναίκας προς το άτομο που την παρενόχλησε.	
Πίνακας 18	113
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την καταγγελία του προβλήματος στη διοίκηση	
Πίνακας 19	114
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και οι επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία της γυναίκας.	
Πίνακας 20	115
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και οι επιπτώσεις στην εργασία, για τον άνδρα που παρενοχλεί.	
Πίνακας 21	116
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τις αντιδράσεις της γυναίκας	

Πίνακας 22	117
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τα αίτια της σεξουαλικής παρενόχλησης από τον άνδρα	
Πίνακας 23	117
Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ρατσιστική μορφή της σεξουαλικής παρενόχλησης	
Πίνακας 24	118
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και αναφορά της σεξουαλικής παρενόχλησης σε υπηρεσίες.	
Πίνακας 25	118
Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ποινική δίωξη της σεξουαλικής παρενόχλησης.	
Πίνακας 26	119
Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ισχύουσα νομοθεσία	
Πίνακας 27	119
Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τους λόγους που δεν γίνονται καταγγελίες.	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	II
ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ	IV
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.....	1
2. ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	3
3. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ – ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ.	
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	6
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	6
1.1 Προϊστορική Εποχή.....	6
1.2 Ομηρική Εποχή.....	8
1.3 Ιστορική Εποχή.....	9
1.4 Κλασική Εποχή.....	10
1.5 Ρωμαϊκή Εποχή	11
1.6 Χριστιανισμός.....	11
1.7 Βυζάντιο.....	12
1.8 Πτώση Βυζαντίου.....	13
1.9 Μεσαίωνας.....	13
1.10 Αναγέννηση.....	13
1.11 Γαλλική Επανάσταση.....	14
1.12 Βιομηχανική Επανάσταση.....	15
1.13 20ος Αιώνας.....	15
1.14 Τεχνολογική Επανάσταση.....	16
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ.....	17
2.1 Η θεωρία του μισογύνη	17
2.2 Η γυναίκα στην ψυχάνάλυση.....	18
2.3 Η γυναίκα κατά τον Μαρξ και τον Φριντριχ Ενγκελς	20
2.4 Η γυναίκα κατά τον Βίλχελμ Ραϊχ.....	21
2.5 Η φεμινιστική προσέγγιση στην κοινωνική αναπαραγωγή και ανισότητα των δυο φύλων	22

3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ – ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.....	26
4. ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ	32
5. ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ.....	36
6. ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	40
1. ΓΕΝΙΚΑ	40
2. Η ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....	43
3. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ. ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	46
4. ΣΕΞ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ	49
5. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ	52
6. ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	54
7. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ	56
8. ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΡΓΟΔΟΤΗ/ΤΡΙΑΣ ...	58
9. ΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚ	62
10. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ.....	64
11. ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.....	66
12. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....	68
13. ΝΟΜΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	72
14. ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΑΠΟ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	77
15. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ.....	79
16. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΠΑΡΟΜΟΙΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.....	80
17. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV	
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	84
1. ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	84
2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ-ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	86
3. ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ	87
4. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	88
5. ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ.....	91
5.1 Συνέντευξη κ. Πιντέρη Γιώργου	92
5.2 Συνέντευξη κ. Μαριόλας Μαριάνθης	97
6. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ	100
7. ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ.....	101
8. ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	120
1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	120
2. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	126
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	128
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	140
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Συχνά οι άνδρες χρησιμοποιούν τη θέση εξουσίας που τυχόν έχουν, είτε στην εργασία είτε σε άλλους χώρους, για να "εκμεταλλευτούν" τις γυναίκες. Εκείνες από την πλευρά τους σπανίως αντιδρούν. Πολλές γυναίκες αναφέρουν ότι υπήρξαν κάποτε ή είναι σε ταχτική βάση, θύματα σεξουαλικών εκβιασμών από άνδρες οι οποίοι κατέχουν θέση εξουσίας, όπως για παράδειγμα ο εργοδότης στην εργασία.

Μια συγκλονιστική ιστορία είδε το φως της δημοσιότητας στις Ηνωμένες Πολιτείες, πριν λίγα χρόνια. Ένας γιατρός σε κάποια επαρχιακή πόλη, πιστεύεται πως βίασε πάνω από διακόσιες (200) πελάτισσές του σε διάστημα τριάντα (30) ετών. Όλα αυτά τα χρόνια καμία γυναίκα δεν τόλμησε να υποβάλλει μήνυση.

Το κοινό σημείο που πιθανόν να είχαν αυτές οι γυναίκες μεταξύ τους, είναι η εμπιστοσύνη, ο σεβασμός και η αποδοχή της εξουσίας των ανδρών. Συχνά, οι άνδρες χρησιμοποιούν αυτή την κοινωνικά αποδεκτή εξουσία για να αποπλανήσουν τις γυναίκες. Η θέση εξουσίας που παραδοσιακά μπορεί να έχει άνδρας σε ένα χώρο όπως το γραφείο, κάνει τις γυναίκες να αισθάνονται μειονεκτικά. Επωφελούμενοι από αυτή τη γενικότερη στάση, ορισμένοι άνδρες την εκμεταλλεύονται και στο θέμα του σεξ.

Πόσο συχνά στο χώρο εργασίας ένας άνδρας δήθεν φιλικά αγγίζει μια γυναίκα κι εκείνη, ενώ ενοχλείται δεν λέει τίποτα; Σε άλλες περιπτώσεις ο άνδρας δείχνει τις προθέσεις του, εκβιάζοντας την γυναίκα.

Η (Σ) εργαζόταν επί δέκα (10) χρόνια σαν γραμματέας σε μια αντιπροσωπεία. Ο εργοδότης της είχε πει ότι εάν ήθελε να παραμείνει σε αυτή τη θέση, έπρεπε να δεχτεί τους όρους του. Εάν δεχόταν να συνάψει σεξουαλική πράξη μαζί του θα έπαιρνε κάποια ανταμοιβή. Ενώ ήταν παντρεμένη δεν είπε τίποτα στον άνδρα της και παραιτήθηκε από την δουλειά της.

Η γυναίκα η οποία πέφτει θύμα σεξουαλικής ενόχλησης, συχνά θεωρεί τον εαυτό της ένοχο. Δεν τολμά να ζητήσει στήριξη από κανένα, γιατί πιστεύει ότι οι

άλλοι θα τη θεωρήσουν υπεύθυνη. Αυτή τη θέση δεν την υιοθετούν μόνο οι άνδρες, προσπαθώντας να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους, αλλά δυστυχώς ακούγεται συχνά και από τις ίδιες τις γυναίκες.

Η εικόνα που έχουν οι γυναίκες για τον εαυτό τους αντικατοπτρίζει τα κοινωνικά στερεότυπα. (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Στην Ελλάδα έχει πραγματοποιηθεί μία μόνο έρευνα για τα δικαιώματα της γυναίκας ~~κι~~ ^{και} αυτή πριν αρκετά χρόνια. Η έρευνα απέδειξε ότι το πρόβλημα είναι υπαρκτό στον ελλαδικό χώρο και κυμαίνεται σε υψηλό επίπεδο, σε σύγκριση με τα ποσοστά των άλλων χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι γυναίκες ωστόσο, πρέπει να αποκτήσουν το σεβασμό που τους οφείλεται, να τον διεκδικήσουν. Η στάση των γυναικών απέναντι στους άνδρες οι οποίοι προσπαθούν να τις εκβιάσουν σεξουαλικά, δεν πρέπει να είναι ανεκτική. Ο σεβασμός δεν χαρίζεται, διεκδικείται. Μόνο έτσι θα εξασφαλίσουν ίση θέση - επαγγελματικά, κοινωνικά, αισθηματικά- με αυτή των ανδρών. Και πάνω από όλα, θα πρέπει να υπερασπιστούν με κάθε τρόπο τον εαυτό τους.

Αντίσταση λοιπόν κατά της "αρχής".

2. ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Βασικός σκοπός αυτής της μελέτης είναι η ανάλυση, εξέταση και κατ' επέκταση παρουσίαση του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας βάση της συγκέντρωσης στοιχείων και πληροφοριών που επιτρέπουν τη θεωρητική προσέγγιση και ανάπτυξη του θέματος.

Η πολυπλοκότητα του προβλήματος σε συνδυασμό με την ελάχιστη έως ανύπαρκτη βιβλιογραφία θέτει δυσκολίες στην επίτευξη και πραγματοποίηση μιας ολοκληρωμένης και σε βάθος μελέτης.

Ωστόσο, η συγκεκριμένη προσπάθεια στοχεύει:

- Στην εξακρίβωση της ύπαρξης του προβλήματος που από πολλούς αμφισβητείται.
- Στην απόκτηση αντικειμενικής γνώμης για ένα ζήτημα το οποίο παρουσιάζει ποικιλία απόψεων.
- Στον εντοπισμό των κοινωνικών στάσεων απέναντι στο θέμα.
- Στην διερεύνηση της έκτασης του προβλήματος.
- Στην καταγραφή της επαγγελματικής θέσης της γυναίκας στη σημερινή κοινωνία σε σχέση με το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης.
- Στην καταγραφή των αιτιών της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας και στην ανεύρεση των επιπτώσεων.
- Στην διατύπωση των αντιλήψεων που κυριαρχούν γύρω από το ζήτημα.
- Στην καταγραφή των οικονομικών και πολιτισμικών συνθηκών κάτω από τις οποίες πραγματοποιείται μια σεξουαλική παρενόχληση ή ακόμη και ενισχύεται.
- Στην διερεύνηση, στην αναγνώριση και στην αντιμετώπιση του προβλήματος.
- Στον εντοπισμό των ενεργειών για τον χειρισμό της κατάστασης.
- Στην διευκρίνιση των υπηρεσιών, αρμοδίων κοινωνικών μηχανισμών στην προσπάθεια εξεύρεσης και προώθησης λύσεων για το πρόβλημα.

3. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Πριν την ανάλυση των βασικών πτυχών της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας, θεωρείται σκόπιμο να διευκρινιστούν ορισμένοι όροι.

ΓΥΝΑΙΚΑ: Σύμφωνα με την αριθ.3 διεθνή σύμβαση της Ουάσιγκτον του 1919, που κυρώθηκε στην χώρα μας με τον νόμο 2274 του 1920, ο όρος υποδηλώνει κάθε πρόσωπο θηλυκού γένους οποιαδήποτε ηλικίας ή εθνικότητας, έγγαμο ή όχι. Το ίδιο επαναλαμβάνεται και σε άλλες, νεότερες διεθνείς συμβάσεις. Η διατύπωση αυτή φαίνεται από πρώτη όψη απλοϊκή. Δεν είναι όμως αν σκεφτούμε πως "γυναίκα" ήταν δηλωτικό της "προς γάμου ωριμότητας". Κατά συνέπεια, η γυναίκα ήταν όρος που βρίσκεται σε συνάρτηση με τον άνδρα σε αντίθεση προς τον τελευταίο, που αποτελεί αυθύπαρκτη προσωπικότητα. (Στ. Βουτυράς, Παπαζήση σελ.15)

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ: Είναι ένα κίνημα που έχει στόχο να καταργήσει την εξάρτηση και καταπίεση των γυναικών μέσα και έξω από το σπίτι. Αποβλέπει στην ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, τόσο στην οικογενειακή όσο και επαγγελματική τους ζωή. Επιθυμεί να καταργήσει την παραδοσιακή εικόνα της γυναίκας αντικείμενο, χωρίς οντότητα, ges. (Τέσσα Δουλκέρη, Παπαζήση, σελ.15)

ΕΡΓΑΣΙΑ: Η εργασία είναι ανθρώπινη και κοινωνική λειτουργία που έφερε το ανθρώπινο είδος από τον πρωτογονισμό στον πολιτισμό. Πρωταρχικά εργασία ίσον δημιουργία. Ο Μαρξ περιγράφει την ουσία της εργασίας σαν την ενεργητική θέση του ανθρώπου προς τη φύση, σαν τη δημιουργία ενός καινούριου κόσμου που περιλαμβάνει και τη δημιουργία του ίδιου του ανθρώπου. (Νικολαΐδου, Καστανιώτη, σελ.53)

ΘΗΛΥΚΟΤΗΤΑ: Είναι μια έννοια που στην πραγματικότητα δεν υπάρχει. Η θηλυκότητα είναι για ορισμένους ένας μύθος που προσπαθούν να δικαιολογήσουν και να διαιωνίσουν για την κοινωνική και ψυχολογική κατάσταση της γυναίκας. Κατά τον Μύλντροφ με την έννοια "θηλυκό" δηλώνουμε ένα άτομο πονηρό, τρυφερό, χαριτωμένο (Μύλντροφ, 1980, σελ.69)

ΙΣΟΤΗΤΑ: Είναι η σχέση ανάμεσα σε ίσα πράγματα ή έννοιες, έλλειψη οποιασδήποτε διαφοράς, εξομοίωση των πολιτών στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. (Φυτράκης, 1989, σελ.342)

ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ: Στο βιβλίο της Λενόρ Ουόκερ (1989), όπως προλογίζεται από την Αντωνοπούλου Χριστίνα, αναφέρεται ότι: "με τον όρο κακοποίηση χαρακτηρίζεται κάθε προσβολή της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας ενός ανθρώπου, που ασκείται στα πλαίσια της εκμετάλλευσής του από εκείνον που κατέχει τη θέση εξουσίας".

ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ: Είναι η διατάραξη ησυχίας στη διάρκεια εργασίας κάποιου. (Χ. Σακελλαρίου, 1987, σελ.930)

Ενόχληση που διαταράσσει την απασχόληση ενός προσώπου. (Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, 1976, σελ.530)

ΣΕΞ: Είναι η επιθυμία για σαρκική επαφή ανάμεσα σε δύο ανθρώπους, που φέρνει με την ηδονή το αίσθημα της ικανοποίησης. (Ιατρικό Σεξολογικό Ινστιτούτο)

ΣΕΞΙΣΜΟΣ: Είναι η αντίληψη -νοοτροπία- διάκριση, διαχωρισμού του γυναικείου φύλου. (Φυτράκης, 1989, σελ.726)

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ: Στις 29 Μαΐου 1990 το Συμβούλιο των ^{Ορι. εφ.} Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ψήφισε τις βάσεις για τον ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης, που χαρακτηρίστηκε ως "ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης και λοιπές μορφές συμπεριφοράς, βασισμένες στο σεξ οι οποίες θίγουν την αξιοπρέπεια της γυναίκας και του άνδρα στην εργασία". (Αρχείο ΓΣΕΕ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ - ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

"Όλη ετούτη η σύγχρονη γυναικεία κίνηση είναι κι αυτή ένα από τα συμπτώματα της πανανθρώπινης ταραχής που μάχεται να καταστρέφει ένα κόσμο και να δημιουργήσει έναν άλλο."

N. Καζαντζάκης.

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η ιστορία δεν μπορεί με ακρίβεια να μας δώσει στοιχεία για τη μορφή που είχαν οι πρώτες κοινωνίες των πρωτόγονων ανθρώπων. Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στην προϊστορική και τις μετέπειτα εποχές. Ποια η εργασία της, η σωματική και πνευματική της κατάσταση, οι ασχολίες της, πως ζούσε και ποια η προσφορά της πέρα από τη γέννηση των παιδιών. (N. Τάκαρη, 1984, σελ. 19)

Ωστόσο, όποιος ασχολείται με τη θέση της γυναίκας στη κοινωνία είναι απαραίτητο να εξετάσει την ιστορική εξέλιξη της μέσα στους αιώνες, προκειμένου να κατανοήσει τα προβλήματα-πιέσεις που υφίσταται στη σύγχρονη εποχή.

1.1 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η προϊστορική εποχή, η εποχή των σπηλαίων, σύμφωνα με της υπάρχουσες ιστορικές απόψεις, είναι η περίοδος που καλύπτει πολλά χρόνια αρχίζοντας περίπου από το 2.500 π.Χ. Μέσα σε αυτά τα χρόνια, ο άνθρωπος παρουσίασε τεράστιες μεταβολές λόγω ανάγκης προσαρμογής προς το διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον της εποχής των παγετώνων. (N. Τάκαρη, 1984, σελ. 19)

Για 20.000 χρόνια περίπου, ο άνθρωπος καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες για να καταφέρει να προσαρμοστεί στις ολοένα καινούριες συνθήκες ζωής. Η γυναίκα μαζί με τον άνδρα υπήρξαν οι πρωτεργάτες της ανθρώπινης εξέλιξης.

Ο άνδρας είναι το ανήσυχο πλάσμα που συνεχώς ψάχνει για να εξασφαλίσει τη διατροφή της οικογένειας. Το καθέτι το αντιμετωπίζει με τη δράση, που τον κάνει εφευρέτη. Κατακτά σιγά σιγά τον κόσμο για να αποκτήσει ύστερα τα αγαθά της γης. Η γυναίκα υποτάσσεται στωικά στην μοίρα της. Οι ασχολίες της δεν κλείνουν καμία δράση και προοπτική.

Όταν ο άνδρας πηγαίνει στο κυνήγι, στο ψάρεμα ή στον πόλεμο αφήνει τις αγροτικές δουλειές στη γυναίκα που φροντίζει τα παιδιά, το νοικοκυριό, καλλιεργεί τους κήπους, τους αγρούς, γεννοβολά, υφαίνει, ασχολείται με την κεραμική κ.α. Η ζωή της φυλής εξαρτάται από τη δουλειά της, και η εξασφάλιση αυτή των αγαθών σε διαρκή βάση οδηγεί στην έναρξη του Μητριαρχικό καθεστώσ (Ν. Τάκαρη, 1984, σελ.20).

Έτσι η γυναίκα, ενώ στις πολιτισμένες κοινωνίες έχει θέση σκλάβου, στις πρωτόγονες κυριαρχούσε. Η παραγωγική δραστηριότητα της γυναίκας, ο μυστηριώδης της ρόλος στην αναπαραγωγή, η συμμετοχή της στη διαμόρφωση της "Γονιμικής Μαγείας" της θρησκείας, η ιερατική και βασιλική λειτουργία της καθώς και η γενεαλόγηση και ο μητροτοπικός γάμος που φέρνει τον άνδρα στο σπίτι της, όλα αυτά μαζί με την ακατανίκητη δύναμη των μητρικών αισθημάτων, την προικίζουν με περίλαμπρο κύρος κι αναντίρρητη υπεροχή, που ο άνδρας δεν τα αποκτά παρά μόνο με την πατριαρχική και δυναστική εξουσία.

Όλες οι βιοτεχνίες είναι εφεύρεσή της και βάζει με αυτές τα θεμελιακά στοιχεία του πολιτισμού που αργότερα θα τα αναπτύξουν οι άνδρες με την τόλμη, τη λογική μέθοδο και τη δημιουργική φαντασία τους. (Π. Λεκατσάς, 1977, σελ.36)

Ο Ιωάννης Ιάκωβος Βάχοβεν (J.J.Bachoufen, 1815-1887), Ελβετός ιστορικός και νομικός, υποστηρίζει ότι η πρώτη μορφή της ανθρώπινης κοινωνίας ήταν η Μητριαρχία, εφόσον οι πρώτοι άνθρωποι αγνοούσαν την πατρότητα και θεμελιώσαν την κοινωνία τους στη μητέρα (Ν. Τάκαρη, 1984, σελ.22).

Θεωρεί τη Μητριαρχία ως φαινόμενο που χαρακτηρίζει ολόκληρη περίοδο της ανθρωπότητας. Η γένεσή της δεν οφείλεται σε οικονομικούς λόγους αλλά σε ψυχικές ή πνευματικές ανάγκες για ισότητα και ελευθερία της γυναίκας και ως αντίδραση κατά της ελευθερομιξίας, του "ακανόνιστου ερωτισμού".

Εξάλλου ο θεσμός των Αμαζόνων υπήρξε ένα ομαδικό φαινόμενο και μάλιστα προηγήθηκε του μητρικού δικαίου. Αντιπροσώπευε την αντίδραση των γυναικών ολόκληρου λαού και την απόφασή τους να αντιμετωπίσουν τους άνδρες οργανωμένες πολεμικά. Η μητριαρχία εμφανίστηκε αργότερα ως το καθεστώς με το οποίο παραμερίστηκε η υπερβολή του θεσμού των Αμαζόνων, διατήρησαν όμως την αρχή στην οποία ο θεσμός αυτός βασίστηκε. (Φρ. Ένκελς, 1984, σελ.135).

Στην τρίτη και δεύτερη χιλιετηρίδα η θέση της γυναίκας ήταν προνομιούχα. Στις χώρες που αναπτύχθηκαν μεγάλοι πολιτισμοί (Σουμερία, Αίγυπτος, Ελλάδα - Κρήτη) οι γυναίκες κατείχαν σημαντικές θέσεις στην κοινωνία. Έπαιρναν πολλές φορές τις σπουδαιότερες αποφάσεις και ήταν αυτές που επινόησαν πολλά αντικείμενα και εργαλεία τα οποία βοήθησαν στην εξέλιξη και πρόοδο της ανθρωπότητας. Το καθεστώς αυτό άλλαξε όταν οι βάρβαρες ανδρικές συμμορίες που κατέστρεφαν

και λεηλατούσαν τις πόλεις-κράτη, καθιέρωσαν με την βία την κυριαρχία τους στους πολιτισμένους αυτούς λαούς. (N. Τάκαρη, 1984, σελ.24)

Η νίκη της πατριαρχίας επήλθε σύμφωνα με ένα μύθο ο οποίος πραγματεύεται την ήττα του θεού Ποσειδώνα από τη θεά Αθηνά για τη διεκδίκηση της Αττικής. Σύμφωνα λοιπόν με το μύθο αυτό, προκειμένου οι άνδρες να εξευμενίσουν το θεό τιμώρησαν τις γυναίκες με το:

- να μην έχουν γνώμη και συμμετοχή στα κοινά
- να μην παίρνουν το όνομά τους τα παιδιά και
- να μην λέγονται Αθηναίες, δηλαδή να μην είναι πια "πολίτισσες" αλλά γυναίκες των πολιτών

Έτσι ο θρίαμβος της νέας τάξης τις στέρησε οριστικά τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, ενώ στον τομέα εργασίας υπάρχει διαχωρισμός στις απασχολήσεις γυναικών και ανδρών.

Στη Ρωμαϊκή νομοθεσία, την περισσότερο πατριαρχική, η σχέση της μάνας προς το παιδί θεωρείται "φυσικό περιστατικό" ενώ του πατέρα "πλάσμα δικαίου". Η πατρότητα είναι μια σχέση τεχνητή που την επιβάλλουν οικονομικοί και βιολογικοί λόγοι.

Στους Λατίνους, η λέξη "μαντριμόνιουμ" (γάμος) αναφέρεται στη μητριαρχική βάση της πρώτογενούς οικογένειας, ενώ αν αναφερόταν σε πατριαρχική βάση θα ονομαζόταν "πατριμόνιουμ". Οι γυναίκες της αρχαιότητας πέρα από την κοινωνική και πολιτική τους συμμετοχή είχαν συμμετοχή στα γράμματα και τις τέχνες. Ιδιαίτερα η Ελληνική αρχαιότητα, έχει αναδείξει έκτος από άνδρες ποιητές και γυναίκες ποιήτριες. Αντίθετα, η ελληνική κλασική φιλολογία ενώ πρόβαλλε τους άνδρες όσο μπορούσε καλύτερα, για τις γυναίκες σιωπούσε (P. Κακλαμανάκη, 1984, σελ.22).

1.2 ΟΜΗΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Στον κόσμο του Ομήρου η θέση της γυναίκας είναι προνομιακή σε σχέση με τις νεότερες εποχές, ακόμα και την σημερινή. Όχι μόνο κυριαρχεί στο σπίτι της, που πολλές φορές ασκεί το προνόμιο να επιτρέπει ή να αρνείται τη φιλοξενία σε αυτό, αλλά είναι περισσότερο τιμημένη από το σύζυγο και τα παιδιά της. Είναι η σύντροφός που όλοι σέβονται τη γνώμη της και την τιμή της και το δείχνουν με την κοινή υπόληψη. Όμως δεν συμμετέχει στα κοινά (ο.π., σελ.34).

Οι ηρωίδες στα Ομηρικά Έπη (Ιλιάδα – Οδύσσεια) είναι αντάξιες των ηρώων – ανδρών. Δεν απολαβαίνουν όμως την ίδια δημοτικότητα με τους ομηρικούς ήρωες – άνδρες. Η κριτική στις διάφορες εποχές ασχολήθηκε περισσότερο με τους άνδρες και λιγότερο με τις γυναίκες, χωρίς να σημαίνει ότι αυτές ήταν λιγότερο άξιες.

Οι γυναίκες του Ομήρου, δέχονται χωρίς γογγυσμό τη θέση που τους όρισε η κοινωνία, προσηλωμένες πάντα στα καθήκοντα της συζύγου, μητέρας και κόρης (N. Τάκαρη, 1984, σελ.35).

1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Στις αρχές της ιστορικής εποχής, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, υπάρχει μια μεταβολή ως προς τη θέση της γυναίκας.

Στην αρχαία Ελλάδα όπου η μονογαμία ήταν το χαρακτηριστικό της ελληνικής φυλής, οι σχέσεις των δύο φύλων μέσα στην οικογένεια και εκτός αυτής, ήταν πολύ καλές και χωρίς τάσεις κυριαρχίας. Έπειτα όμως από τις επιδρομές των Ινδοευρωπαίων και των Βαρβάρων (Αιγύπτιοι, Σημίτες, Ανατολίτες, Ιρανοί) όλα αλλάζουν. Η Ελλάδα δέχθηκε ένα καινούριο πολιτισμό, κοσμοπολίτικο.

Έτσι αντικαταστάθηκε σιγά-σιγά η Μητριαρχία από την Πατριαρχία. Η κατάλυση της Μητριαρχίας έγινε σταδιακά και κυρίως στα μέρη που είχαν εγκατασταθεί οι νομάδες. Όταν επικράτησαν οι Ινδο-ευρωπαίοι στις κατακτημένες χώρες, οι οποίοι ήταν καλύτερα ενημερωμένοι για το ρόλο του άνδρα στην τεκνογονία, επέβαλαν μετά από πολύχρονες συγκρούσεις την Πατριαρχία. Το μεγαλύτερο χτύπημα στη Μητριαρχία δόθηκε όταν η "μέσω μητέρας" συγγένεια αντικαταστάθηκε από τη συγγένεια "μέσω πατέρα". Από τότε η γυναίκα έχασε το γόητρο της, το σεβασμό, την ιερότητα του ρόλου της, την αξία της καθώς ο άνδρας πλέον έχει όλα τα δικαιώματα και τα μεταβιβάζει.

Βασικά, η κατάλυση της Μητριαρχίας στηρίχθηκε πάνω σε τρεις αλλαγές:

- α. η μητρική γενεαλόγηση και η θηλυγονική διαδοχή γυρίζουν σε πατρική γενεαλόγηση ή αρρενογονική διαδοχή
- β. ο ομαδικός γάμος μετατρέπεται σε ατομικό, τη μονογαμία και
- γ. μητροτοπικός γάμος γίνεται πατροτοπικός

Οι αλλαγές αυτές επιφέρουν την οικονομική κυριαρχία του άνδρα στη γυναίκα, καταργούν την ισότητα των φύλων που ίσχυε και καθιερώνουν σχέσεις εκμετάλλευσης, οι πρώτες που παρουσιάζονται σε κοινωνικές ομάδες.

Η κοινωνική μεταβολή που σημειώθηκε τον 8ο και 7ο αιώνα π.Χ. αποτέλεσε την πραγματική αιτία αλλαγής της προϋπάρχουσας θέσεως της γυναίκας. Η ανακάλυψη της καλλιέργειας της γης μετέτρεψε τους κυνηγούς και νομάδες σε αγρότες. Οι αιώνες αυτοί αντιπροσωπεύουν τον τρίτο σταθμό εξέλιξης της ανθρωπότητας. Ιδιαίτερα ο 7ος αιώνας θεωρείται ο αιώνας των μεγάλων μεταβολών στην οικονομική και κοινωνική ζωή.

Η κοινωνία αρχίζει να στηρίζεται στον "οίκο" που διοικείται από τον "Pater Familias". Έτσι κάθε εξουσία, κοινωνική ή πολιτική είναι πια στα χέρια των ανδρών. Προσωρινά, λόγω ανάγκης ή ανωτέρας βίας μεταβιβάζει ο άνδρας στη γυναίκα τις υποχρεώσεις του. Παρ' όλα αυτά η γυναίκα θεωρείται υποταγμένη στον άνδρα (Ν. Τάκαρη, 1984, σελ.37).

1.4 ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Κατά τον 6ο αιώνα π.Χ όχι μόνο δεν επικρατούν στον Ελληνικό χώρο ευνοϊκές συνθήκες για τη γυναίκα, αλλά ακόμα την περιφρονούν.

Ο Σόλων ενώ με νομοθετικά μέτρα, αντιμετώπισε τους τότε ταξικούς αγώνες ανάμεσα στους εξαθλιωμένους χωρικούς και τους Αθηναίους αριστοκράτες, για τις γυναίκες θέσπισε αυστηρούς νόμους και γενικά τις μεταχειρίστηκε όχι μόνο σκληρά αλλά και με μεγάλη δυσπιστία.

Τόσο ο Σόλων όσο και ο Αθηναίος της κλασικής εποχής πιστεύουν ότι η γυναίκα είναι ένα πολύ "κατώτερο ον".

Στην κλασική εποχή η θέση της γυναίκας είναι διαφορετική στους διάφορους τόπους και χρόνους, τυπικά και ουσιαστικά. Στις πόλεις – κράτη υπήρχε στρατιωτικό πολίτευμα το οποίο απασχολούσε τους άνδρες και τους απομάκρυνε από τον "οίκο". Από πολλούς αιώνες οι γυναίκες είχαν σπάσει τις πόρτες του γυναικωνίτη και αντιστεκόμενες στις απαγορεύσεις του Λυκούργου, είχαν αποκτήσει αρκετές ελευθερίες. Από αυτές εξαρτιέται η διακυβέρνηση της πόλης, η ειρήνη καθώς και ο πόλεμος. Αναλαμβάνουν όλες τις ευθύνες και υποχρεώσεις της οικογένειας (Κ.Πανταζή, 1984, σελ.12).

Παρ' όλα αυτά, στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας η γυναίκα ζει σαν σκλάβο, όπως οι μέτοικοι και οι ξένοι.

Οι κοινωνίες της κλασικής εποχής αντιμετωπίζουν με τους νόμους τη γυναίκα, σχεδόν με εχθρότητα. Καθιερώνουν τον άνδρα και υποβιβάζουν τη γυναίκα ακόμα πιο πολύ. Ο Αισχύλος, ένας από τους τρεις τραγικότερους ποιητές της αρχαιότητας, είναι από τους αμετανόητους κατηγορούς της γυναίκας.

Σε μερικούς στίχους από το έργο του αναφέρει: "Είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της γυναίκας να πετά το μυαλό της" (Αγαμέμνων, στ.592 από Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.42), "Εύκολα ξεχνιέται κάτι που βγαίνει από το γυναικείο στόμα" (Αγαμέμνων, στ.486-87, από ο.β.π), "Πάντα ο φόβος των γυναικών δεν έχει μέτρο" (Ικέτιδα, στ.514, από ο.β.π)

Ο Σοφοκλής, χωρίς να ασχοληθεί ιδιαίτερα με το θέμα "γυναίκα" και αντίθετα με τον Αισχύλο, σκιαγραφεί στα έργα του τις γυναίκες με μια αξιόλογη και θετική συμμετοχή βασικά στη δομή της οικογένειας, αντιπροσωπεύοντας συνήθως την αρετή, το καλό και ωραίο.

Για τον Αριστοφάνη ο φεμινισμός ταυτίζεται με την καταστροφή της οικογένειας και των δημοκρατικών δομών. Είναι ο άνθρωπος που αγωνίζεται για να εδραιώσει την ηθική στη συνείδηση των ανθρώπων και στην πράξη, καταδικάζονται κάθε παρέκβαση και διατάραξη της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης.

Ο Πλάτων, ο οποίος είχε οραματιστεί να γίνει ο ηθικός και κοινωνικός μεταρρυθμιστής του λαού, θεωρήθηκε νεοτεριστής και μάλιστα τολμηρός για τη θέση που έδωσε στη γυναίκα μέσα στην οργάνωση της πόλης. Ονειρεύεται ένα καθεστώς κοινοκτημοσύνης και υπόσχεται στις γυναίκες μία αυτονομία ανάλογη με εκείνη που είχαν εξασφαλίσει οι Σπαρτιάτισσες. Στους "Νόμους" καθώς και στην "Πολιτεία" του Πλάτωνα η σύσταση του γάμου και γενικά η ζωή της γυναίκας κρατά μία προνομιούχα θέση (Ρ.Κακλαμανάκη, 1984, σελ.28).

Όσο για τον Αριστοτέλη, η βασική του άποψη για την γυναίκα συνοψίζεται στις ιδιαίτερες για κάθε περίπτωση γνώμες, που είναι: "... μεταξύ των φύλων το άρρεν είναι ανώτερο και το θήλυ κατώτερο, ο άρχον δε το άρρεν το δε θήλυ αρχόμενο" ("Πολιτικά" I, 1254β, 10 από Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.46).

1.5 ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η θέση της γυναίκας στην Αρχαία Ρώμη είναι παρόμοια με αυτή στην Αρχαία Ελλάδα. Είχαν δώσει στη γυναίκα κάποια εξουσία που ασκούσε μέσα στο σπίτι, όπου είναι η θέση της. Επικρατούσε η γυναικεία διαδοχή και η μητρική γενεαλόγηση που επέβαλε το καθεστώς του μητριαρχικού δικαίου, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν είχε κοινωνικά, πολιτικά δικαιώματα και δεν συμμετείχε στα κοινά. Απολαβαίνει όμως μεγάλη υπόληψη στο σπίτι και την κοινωνία, χωρίς ο άνδρας να παύει να είναι ο κύριος της κατάστασης.

Με την παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έσβησαν τα λίγα παλιά καλά έθιμα. Η γυναίκα δεν θεωρείται πια ο σύντροφος του άνδρα και αρχίζει η υποδούλωση της. Δεν έχει κανένα ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα, ενώ το ρωμαϊκό δίκαιο την αποκαλεί *res* (πράγμα). Ιδιαίτερα, όταν οι Ρωμαίοι δέχτηκαν της επιδράσεις της ελληνικής φιλοσοφίας, αντέγραψαν και την αρνητική τους θέση για την γυναίκα. Ο άνδρας έχει την απόλυτη εξουσία, τα πάντα ανήκουν σε αυτόν και τα πάντα εξαρτώνται από αυτόν. Κρατά στην απόλυτη κυριαρχία του: προίκα, προσωπική εργασία, παιδιά και υπερυψώνεται της οικογενειακής τιμής (Κ.Πανταζή, 1984, σελ.12).

1.6 ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ο χριστιανισμός εμφανίζεται ενώ κατέρρευε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, φέρνοντας μία νέα περίοδο για το ανθρώπινο γένος και δημιουργώντας νέες ανακατατάξεις των αξιών. Η κατάσταση που επικρατούσε τότε, της τέλει αποσύνθεσης και παρακμής, δέχτηκε με ανακούφιση και αισιοδοξία τα καινούρια μηνύματα για ισότητα και αγάπη της θρησκείας του Χριστού. Οι καταπιεζόμενοι και οι εκμεταλλεζόμενοι ήταν οι πολλοί, οι ευνοούμενοι και οι ισχυροί οι ελάχιστοι. Η θρησκεία του Χριστού ανατρέπει θεσμούς και αντιλήψεις και με κήρυγμα την αγάπη προσπαθεί να φέρει την ειρήνη στον κόσμο και την αρμονία στη γη, κηρύσσοντας στους ανθρώπους την ισότητα (Θ.Καρζή, 1989, σελ.45).

Η χριστιανική διακήρυξη της ισότητας της γυναίκας προς τον άνδρα είχε ως συνέπεια μια θρησκευτική ελευθερία της γυναίκας που ωφέλησε την ιεραποστολή. Ενώ ο Χριστιανισμός ύψωσε τη γυναίκα, στην Καινή Διαθήκη υπάρχουν πολλά χωρία που έχουν αντιφεμινιστικό πνεύμα.

Ο Απόστολος Παύλος, που ήταν ο μεγαλύτερος κήρυκας του Χριστιανισμού, δεν πίστευε ότι η γυναίκα πρέπει να είναι ίση με τον άνδρα. Γι' αυτό και ήρθε σε αντίφαση με αυτό που ο ίδιος δίδασκε "ουκ εν άρσεν και θήλυ" και προσπαθεί σε πολλούς λόγους να παρουσιάσει την υποτέλεια της γυναίκας. Θεμελιώνει στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη την αρχή της υποταγής της γυναίκας στον άνδρα: "Ο άνδρας δεν δημιουργήθηκε από τη γυναίκα, αλλά η γυναίκα από τον άνδρα...",

"Ο άνδρας είναι δούλος του Θεού, αλλά η γυναίκα είναι δούλη του άνδρα. Υποταχτείτε στον άνδρα σας".

Έτσι, ενώ καταρχήν η θρησκεία του Χριστιανισμού κήρυξε την κατάργηση των διακρίσεων ανάμεσα στα δύο φύλα, στη συνέχεια οι διάφοροι ερμηνευτές του, οι συνήθειες, και οι προκαταλήψεις αλλάζουν και μειώνουν την διαμόρφωση μιας καλύτερης γνώμης στην ισότιμη συμμετοχή της γυναίκας στην κοινωνία. Γενικά ο Χριστιανισμός, αντιμετωπίζοντας τη γυναίκα με άσχημες προλήψεις, τελικά την υποβίβασε ακόμα περισσότερο και της έδωσε μια θέση κατώτερου όντος, απαραίτητου όμως, για τη συνέχιση της ζωής και την επιβίωση του ανθρώπου (άνδρας), που την χρησιμοποιεί όπως τα διάφορα άλλα αντικείμενα δικής του εφεύρεσης, με τη διαφορά ότι η γυναίκα – αντικείμενο είναι πλασμένη από το Δημιουργό (Θ.Καρζής, 1989, σελ.44).

1.7 BYZANTIO

Στους βυζαντινούς χρόνους, την πολιτική εξουσία κατέχει η αριστοκρατία και συμμετέχουν σε αυτήν τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες.

Γενικά η θέση της γυναίκας στο Βυζάντιο είναι αυτή που επέβαλαν και οι Πατέρες της Εκκλησίας με τα κηρύγματά τους. Παραμερίζουν τη διδασκαλία του Χριστού, η οποία ευνοούσε τη γυναίκα, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι προλήψεις και οι προκαταλήψεις των αιώνων. Σ' αυτό υπάρχει ευθύνη όλων όσων υπηρέτησαν την Εκκλησία του Χριστού.

Η γυναίκα εξακολουθεί να αποκλείεται από τα δημόσια αξιώματα. Στην εξάβιβλο του Αρμενόπουλου αναφέρεται η απαγορευτική διάταξη του αποκλεισμού της από όλες τις πολιτικές και δημόσιες θέσεις. Η δυσμένεια της θέσης της οφείλεται και στην επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου.

Οι γυναίκες στο Βυζάντιο ήταν διαιρεμένες στις πολλές του λαού και στις λίγες της αριστοκρατίας ή της αυτοκρατορικής οικογένειας που κατείχαν σημαντικές θέσεις. Είχαν αναπτύξει μεγάλες δραστηριότητες στον οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό τομέα, κυρίως μετά τον 11ο αιώνα. Έτσι, ύστερα από αιώνες, σε ένα μέρος της γης, η γυναίκα βγαίνει από το σπίτι και συμμετέχει στην πολιτική και δημόσια ζωή (Κ.Πανταζή, 1984, σελ.12).

Ως προς την ένταξη της γυναίκας στην παραγωγική διαδικασία, παρουσιάζονται ορισμένες δυνατότητες κάποιας συμμετοχής. Παλιότερα η συμμετοχή αυτή ήταν σχεδόν ανύπαρκτη για το πλήθος των γυναικών, εκτός από τις γυναίκες της αριστοκρατίας ή της αυτοκρατορικής οικογένειας.

Έτσι από τις διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν πριν και μετά τον 11ο αιώνα στο Βυζάντιο, διαμορφώνονται και διάφορες καταστάσεις για την οικονομική και κοινωνική θέση της γυναίκας. Αυτή η διαφοροποίηση έχει επίδραση και στους άλλους τομείς της ζωής. Ιδιαίτερα στον πολιτικό τομέα στον οποίο πριν από τον 11ο αιώνα η γυναίκα δεν είχε καμία συμμετοχή.

Στα τελευταία πενήντα χρόνια υπάρχει μια γενική πολιτική και οικονομική κρίση στη βυζαντινή αυτοκρατορία που μειώνει τη δραστηριότητα των γυναικών (Ρ.Κακλαμανάκη, 1984, σελ.31).

1.8 ΠΤΩΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Μετά την άλωση της Πόλης από τους Τούρκους και την πτώση του Βυζαντίου η θέση της γυναίκας έγινε πολύ χειρότερη από ότι ήταν πριν. Γενικά για τις γυναίκες σταματά κάθε δραστηριότητα και δημιουργούνται καινούριες δυσκολίες και φραγμοί στην όποια εξέλιξη και δράση τους. Ορισμένες γυναίκες, οι όμορφες, σύρθηκαν με την βία στα χαρέμια των κατακτητών, άλλες έγιναν σκλάβες τους ή σκοτώθηκαν και πολλές για να αποφύγουν τους εξευτελισμούς αυτούς προτίμησαν το θάνατο μαζί με τα παιδιά τους (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.64).

Πολλές εντάσσονται σε επαναστατικές ομάδες, επανδρώνουν και ενισχύουν την αντίσταση κατά του κατακτητή ή αναλαμβάνουν τη δύσκολη και επικίνδυνη αποστολή του "συνδέσμου", ανάμεσα στους επαναστάτες και τις πόλεις.

1.9 ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

Στα σκοτεινά χρόνια του Μεσαίωνα είχαν πληθύνει τα κοινωνικά προβλήματα και είχε γίνει μεγαλύτερος ο περιορισμός της προσωπικής ελευθερίας και η καταπίεση των ανθρώπων που ανήκαν στις κατώτερες κοινωνικές βαθμίδες. Η γυναίκα εργαζόταν ακόμα πιο σκληρά από τον άνδρα ενώ οι απαράδεκτες συνθήκες ζωής της χειροτέρευαν.

Με το καθεστώς της Φεουδαρχίας η γη δεν ανήκει στην οικογένεια, αλλά στον ηγεμόνα, τον σκληρό κι αδυσώπητο. Η γυναίκα κρατά το νοικοκυριό, εργάζεται στους αγρούς, γνέθει, υφαίνει και φτιάχνει τους λύχνους. Δεν ασκεί ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, δουλεύει σε πολλές εργασίες χωρίς καμία αμοιβή (Θ.Καρζή, 1989, σελ.99).

Οι απόψεις των εκπροσώπων του Χριστιανισμού εδραιώνουν στο Μεσαίωνα την εντύπωση, ότι η γυναίκα είναι από την φύση της πιο αμαρτωλή από τον άνδρα και ότι το προπατορικό αμάρτημα πρέπει στην πραγματικότητα να αποδίδεται σε αυτήν. Με την κατάρα αυτή πάνω της, η γυναίκα ζει σαν μία κατώτερη ύπαρξη. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων ήταν σχέσεις ιδιοκτησίας, ενώ η αγάπη δεν είχε θέση ανάμεσα τους. Η γυναίκα στο Μεσαίωνα έφτασε στο έσχατο σημείο της κοινωνικής της κατωτερότητας και ανελευθερίας.

1.10 ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Η Αναγέννηση εκδηλώθηκε το 14ο αιώνα με έντονη πνευματική δράση των κρατών της Δυτικής Ευρώπης στη φιλολογία, την τέχνη, την επιστήμη και την φιλοσοφία.

Με την Αναγέννηση αφυπνίστηκαν οι λαοί. Δόθηκε στη ζωή αξία και αποκαταστάθηκε ο υπεύθυνος άνθρωπος για τις πράξεις του. Αναγνωρίστηκε και εφαρμόστηκε η κοινωνική προστασία για τους αδύνατους και τους πάσχοντες. Οι άνθρωποι "ανακαλύπτουν εκ νέου" την ανάγκη της γνώσης, της ελευθερίας και αναγεννιούνται (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.68).

Όμως η αφύπνιση αυτή έφερε και την εργασία στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των ανθρώπων, που άρχισαν να δίνουν αξία και σημασία στη γυναικεία απασχόληση την οποία μέχρι τότε θεωρούσαν υποτιμητική.

Τον 17ο αιώνα αρχίζουν να ξεχωρίζουν γυναίκες στη πνευματική ζωή. Σιγά-σιγά η γυναίκα απελευθερώνεται, ενώ τα ήθη παραμένουν για αυτή αυστηρά και καταπιεστικά. Φυσικά η απελευθέρωσή της εξακολουθεί να μην είναι μια θετική προσφορά στην παραγωγή. Ζει μέσα στο σπίτι καλλιεργεί τον κήπο, τους αγρούς, ασχολείται με την εργοτεχνία και τη βιοτεχνία χωρίς αμοιβή. Ακόμα δεν έχει επαγγελματική απασχόληση (Ν. Τάκαρη, 1984, σελ.70).

Ωστόσο στο 18ο αιώνα η γυναίκα έχει μεγαλύτερη ελευθερία και ανεξαρτησία. Αλλά οι σοφοί του 18ο αιώνα είναι διχασμένοι στο θέμα "γυναίκα". Οι σοσιαλιστές - κοινωνιολόγοι, Σαίντ-Σιμών, Φουριέ και Καμπέ δημιουργούν την ουτοπία της "ελεύθερης γυναίκας". Είναι οι πρώτοι που υποστήριξαν την χειραφέτηση της.

Ο Ζαν-Ζακ Ρουσσώ πιστεύει ότι η ανατροφή της γυναίκας πρέπει να είναι τέτοια ώστε, να δημιουργηθεί μόνο μία γυναίκα και τίποτα άλλο γιατί αν η γυναίκα αποφασίσει να ανακατευτεί σε ζητήματα των ανδρών θα βρίσκεται πάντα σε κατώτερη θέση από αυτούς.

Το ίδιο πίστευε και ο Μοντεσκιέ καθώς και άλλοι, που βασικά είναι ριζοσπαστικοί αλλά στην αντιμετώπιση μόνο του γυναικείου ζητήματος παρουσιάζονται συντηρητικοί (ο.π., σελ.71).

1.11 ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η Γαλλική Επανάσταση (1789), αποτελεί ορόσημο στην παγκόσμια ιστορία. Διακήρυξε τις αρχές της ελευθερίας, που αναφέρονται στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ισότητα όλων των πολιτών, το σεβασμό της ιδιοκτησίας, την ελευθερία του τύπου και της σκέψης, και την ίση διανομή των θεσμών.

Όμως, μέσα σε λίγα χρόνια ήρθε η ανατροπή όλων αυτών που είχαν παραστεί. Η ανατροπή έγινε όταν ο παλιός πολιτισμός της χώρας παράκμασε. Τα χρόνια που ακολούθησαν τη Γαλλική επανάσταση ήταν τα πιο σκοτεινά στην ιστορία της Γαλλίας.

Από φεμινιστική πλευρά η Γαλλία βρισκόταν στην πρωτοπορία, αλλά τώρα πια η θέση της ρυθμίζεται από τη Ναπολεόντεια Νομοθεσία του 1804, καταρτισμένη με βάση την αστική αντιφεμινιστική ιδεολογία, η οποία καθόρισε τη μοίρα της γυναίκας για ένα αιώνα, καθυστέρησε τη χειραφέτησή της και συνέχισε την εξάρτησή της. (Ρ.Κακλαμανάκη, 1984, σελ.39).

Οι γυναίκες χάνουν πια την αξία που είχαν πριν την επανάσταση, κυρίως οι εργάτριες που απολαβαίνανε ως γυναίκες μεγάλη ανεξαρτησία. Δούλευαν παραγωγικά μέσα και έξω από το σπίτι και τις σέβονταν όλοι. Δούλευαν και μετά την επανάσταση και ίσως περισσότερο από πριν, αλλά δεν είχαν την πρώτη τους ανεξαρτησία, ούτε εκείνη που είχαν στις πρωτόγονες κοινωνίες.

Ωστόσο οι γυναίκες αυτές ξεσηκώνονται για να ζητήσουν τα δικαιώματα που της ανήκουν. Από το 1830 - 1840 το γυναικείο κίνημα οργανώνεται σε σοσιαλιστικές βάσεις και αποβλέπει στην κοινωνική και πολιτική ισότητα ανδρών και γυ-

ναικών με κύρια δραστηριότητα τον τύπο. Ουσιαστικά ο φεμινισμός ωφελήθηκε από το μεταρρυθμιστικό κίνημα του 19ου αιώνα.

Το 1848 με την επανάσταση του Παρισιού, οι Γαλλίδες φεμινίστριες αρχίζουν να ελπίζουν. Μετά το 1848 οι γυναίκες διεκδικούν ευρύτερη απελευθέρωση με πολιτική συμμετοχή. Το 1862 – 1863 έχουμε την επανάσταση των γυναικών στον τομέα της εκπαίδευσης και της εργασίας. Το 1869, ιδρύεται η "Εθνική Εταιρεία για το δικαίωμα της ψήφου των Γυναικών".

Ο πραγματικός θεμελιωτής του φεμινισμού είναι ο Λεόν Ρισιέ, που ιδρύει το 1869 την ένωση για τα "Δικαιώματα της Γυναίκας" και οργανώνει το Διεθνές Συνέδριο Γυναικείου Δικαίου, το 1878. Για τριάντα (30) χρόνια συνεχίζεται το γυναικείο κίνημα, συγκρατημένο στη Γαλλία και την Αγγλία (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.72).

Το 1945 γεννήθηκε στη Γαλλία ο ριζοσπαστικός φεμινισμός, όταν παρουσιάστηκε το βιβλίο "Το Δεύτερο Φύλο" της Σιμόν ντε Μποβουάρ. "Η οικονομική ανεξαρτησία της γυναίκας θα είναι η πρώτη κατάσταση της τέλει απελευθέρωσής της, που θα πραγματοποιηθεί σε μια σοσιαλιστική χώρα, αλλά όχι του μοντέλου του υπαρκτού σοσιαλισμού", υποστηρίζει η Μποβουάρ.

Στην ιδεολογική επανάσταση του 1968 έλαβαν μέρος οι ριζοσπαστικές φεμινίστριες, οι οποίες ύστερα ανέπτυξαν δραστηριότητες στον τομέα καταπίεσης της γυναίκας. Έτσι, προέκυψε το νέο κίνημα της απελευθέρωσης της γυναίκας που συγκροτήθηκε από ομάδες γυναικών που σκόπευαν σε ένα κοινό σημείο: στη μη καταπίεση ή απελευθέρωση των γυναικών, μακριά από πολιτικές επιδράσεις και επιρροές (Σιμόν Ντε Μποβουάρ, 1979, σελ.189).

1.12 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η βιομηχανική Επανάσταση αφύπνισε τις γυναίκες από τη δουλειά πολλών αιώνων και δημιούργησε τη γυναίκα-εργάτρια. Μεταμόρφωσε τη μοίρα της και άνοιξε το δρόμο για την χειραφέτησή της. Η βιομηχανία προτιμούσε τη γυναίκα εκεί που μπορούσε να εργαστεί, κυρίως στους κλάδους υφαντουργίας και του κλωστηρίου, γιατί το μεροκάματο είναι μικρότερο και τα γυναικεία χέρια αποδίδουν καλύτερα.

Έτσι από την αρχή της σταδιοδρομίας της υπάρχει η εκμετάλλευση της εργασίας της. Όμως το κέρδος της γυναίκας είναι αλλού, αρχίζουν να την υπολογίζουν ως άνθρωπο. Ο ρόλος της γυναίκας είναι εργάτρια στο εργοστάσιο και νοικοκυρά μέσα στην οικογένεια (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.75).

Ο άνδρας ανέβαλε τη συντήρηση της οικογένειας και κατά κάποιο τρόπο την αντιπροσώπευσή της στον έξω κόσμο. Αντίθετα η γυναίκα, επειδή δεν είχε ελεύθερο χρόνο, έχασε κάθε συμμετοχή και επιρροή στα κοινωνικά θέματα και κοινωνικές εξελίξεις.

1.13 20ος ΑΙΩΝΑΣ

Από τις αρχές του 20ου αιώνα αρχίζουν να υλοποιούνται οι αγώνες των γυναικών. Αργά αλλά σταθερά, μπροστά στο παγκόσμιο γυναικείο κίνημα, οι κυβερνήσεις των αναπτυγμένων κύριων κρατών αρχίζουν να παραχωρούν στις γυναίκες τα

δικαιώματά τους, με διάφορες συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις. Ενώ οι ίδιες δεν σταματούν τον αγώνα για την ουσιαστική τους κατάκτηση.

Οι άνδρες ενώ καταλαβαίνουν ότι με τη διακήρυξη του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που αποδέχτηκαν όλα τα κράτη μέλη, δεν μπορούν να παρακρατούν τα δικαιώματα του μισού και πλέον πληθυσμού της γης, εντούτοις αναβάλλουν όσο μπορούν αυτή την υποχρέωση, πιστεύοντας ίσως ότι είναι "μόδα" που θα περάσει.

Δεν έχουν ακόμα και σήμερα συνειδητοποιήσει, ότι ο αγώνας της γυναίκας είχε αρχίσει μαζί με τη πρώτη καταπίεση που δέχτηκε, όταν ο άνδρας στήριξε την κυριαρχία του στην ατομική ιδιοκτησία κι έγινε κύριος και αφέντης των πάντων.

Από τότε σιγόκαιγε και παραμόνευε μέσα της η επανάσταση που εκδηλώθηκε με το κάλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.94).

1.14 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Στη δεκαετία του 1960, έγινε μία μεγάλη κοινωνική τομή που επέφερε το τέλος της βιομηχανικής εποχής και την αρχή της πληροφορικής. Η νέα πηγή δύναμης δεν είναι ο πλούτος των ολίγων, αλλά οι πληροφορίες στους πολλούς.

Σήμερα, τα πάντα αλλάζουν: στην εργασία, την οικογένεια, την κοινωνία. Η παροχή υπηρεσιών, οι επικοινωνίες, η πληροφόρηση, ακόμα και η διάθεση του ελεύθερου χρόνου εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τις νέες τεχνολογίες. Οι τεχνολογίες αυτές επιβάλλουν την εξειδίκευση και την εκπαίδευση των ανθρώπων στους νέους τεχνολογικούς τομείς, όπου βρίσκεται το μέλλον της απασχόλησης.

Ιδιαίτερα για τις γυναίκες, ώστε να μην βρεθούν εκτός της σύγχρονης τεχνολογικής προόδου, με τις όποιες άγνωστες συνέπειες, δυσμενείς ή ευμενείς, που μπορεί να επιφέρει η εισβολή αυτή στην καθημερινή ζωή και τις ανθρώπινες σχέσεις (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.110).

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

2.1 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΙΣΟΓΥΝΗ

Από το πνεύμα της ανδρικής επιθυμίας για υπεροχή δημιουργήθηκαν, σε όλες τις εποχές του πολιτισμού, απόψεις που καθόρισαν μία μεγάλη διαφορά της αξίας ανάμεσα στον άνδρα και την γυναίκα. Η γυναίκα ίσχυε πάντα σαν κάτι αμφίβολο, σαν ένα ανεπαρκές, δευτερεύον όν.

Τον 19ο αιώνα, όταν άρχισε η χειραφέτηση, οι θεωρίες αυτές υποστηρίχθηκαν ακόμη μια φορά με ιδιαίτερη επιμονή. Σε "μάχες υποχωρήσεων" οι άνδρες προσπάθησαν πάλι με τα τελευταία (αδύνατα) επιχειρήματα να σταματήσουν την πρόελαση της γυναίκας στην πνευματική ζωή.

Μερικοί συγγραφείς έγιναν διάσημοι στο πλαίσιο αυτών των διαμαχών σαν "εχθροί των γυναικών" ή "μισογύνηδες". Ανακεφαalaίωσαν ακόμη μια φορά όλες τις αντιρρήσεις ενάντια στη γυναίκα και με τη βοήθεια προκαταλήψεων διαπραγματεύθηκαν το "γυναικείο ζήτημα".

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι όλοι αυτοί οι μισογύνηδες δεν είχαν βρει στη ζωή καμία συναισθηματική είσοδο στη γυναίκα: ήταν δυστυχημένοι στην αγάπη και εκδικούνταν για τη δική τους ανικανότητα να δίνουν και να παίρνουν αγάπη (Ράττνερ, 1970 σελ.20).

Ένας από τους γνωστότερους περιφρονητές των γυναικών ήταν ο Γερμανός φιλόσοφος Άρτουρ Σοπενχάουερ (1788 – 1860). Στην ιστορία της φιλοσοφικής σκέψης έχει περάσει σαν εκπρόσωπος μιας απαισιόδοξης κοσμοθεωρίας. Εξαιτίας της δυστυχημένης ψυχικής του κατάστασης το βλέμμα του στράφηκε νωρίς στις σκοτεινές απόψεις της ανθρώπινης ζωής. Σε μια πραγματεία του "Για τα γύναια", ο Σοπενχάουερ σχολίασε με ασυνήθιστη δηκτικότητα τις κακίες των γυναικών.

Πιο συγκεκριμένα ονομάζει τις γυναίκες μισά παιδιά, και γι' αυτό είναι αυτές κατάλληλες για την περιποίηση των παιδιών. Η φύση επιδιώκει με τα κορίτσια "χτυπητές εντυπώσεις", τα κάνει ωραία και ελκυστικά, όσο είναι απαραίτητο για να "πιαστεί" ο άνδρας: η φύση ενδιαφέρεται για την διατήρηση του είδους και φτιάχνει τα κορίτσια σαν λουλούδια, που προσκαλούν για γονιμοποίηση. Μετά τα αφήνει να γερνούν και να ασημαίνουν (Ράττνερ, 1970, σελ.21).

Οι γυναίκες ωριμάζουν πιο γρήγορα από τους άνδρες αλλά η πνευματική τους ωριμότητα δεν είναι ικανοποιητική. Οι σκέψεις της γυναίκας είναι επιφανειακές "οδηγούνται απ' έξω" ενώ ο άνδρας στέκει στη ζωή με λογική και ικανότητα να βλέπει μακριά.

Η δολιότητα, η απιστία, η προδοσία και η αχαριστία, είναι ιδιότητες που ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι τις έχει παρατηρήσει στις γυναίκες.

Είναι αυταπάτη να περιμένει κανείς πρωτότυπες εργασίες από τις γυναίκες. Αυτές είναι πάντα μόνο αναπαραγωγικές, ποτέ παραγωγικές. Η μεταχείριση που γίνεται στις γυναίκες της Ανατολής είναι στην πραγματικότητα πολύ σωστή. Φυσικά είναι

βαρβαρότητα να καίνε τις χήρες (όπως αυτό γινόταν στις Ινδίες ακόμη ως το 1900), αλλά η ευρωπαϊκή συνήθεια να παραχωρούνται στις γυναίκες δικαιώματα και προνόμια είναι λανθασμένη (Ράτνερ, 1970, σελ.22).

Εκτός όμως από το Σοπενχάουερ που παρουσίασε τις παραπάνω απόψεις, ένας άλλος μισογύνης στον 19ο αιώνα ήταν και ο Σουηδός ποιητής Άουγκουστ Στρίντμπεργκ (1849 – 1912). Αυτός ο διάσημος μυθιστοριογράφος και θεατρικός συγγραφέας πέρασε άσχημα νεανικά χρόνια, που τα περιέγραψε στο βιβλίο "Ο γιος της υπηρέτριας". Κι εδώ η μητέρα όπως και στην περίπτωση του Σοπενχάουερ ήταν ένα είδος εφιάλη στα παιδικά και νεανικά χρόνια του ευαίσθητου ποιητή, που με βάση τη μητέρα του διαμόρφωσε τη γνώμη του για όλο το γυναικείο φύλο.

Ο Νίτσε είπε κάποτε ότι κάθε άνδρας με πρότυπο τη μητέρα του φέρνει μέσα του την εικόνα όλων των γυναικών. Έτσι, σε μερικά μυθιστορήματα και θεατρικά έργα που ο Στρίντμπεργκ διακηρύσσει απροκάλυπτα το μισογυνισμό του δε βρήκε μόνο αντίδραση αλλά και απήχηση. Μ' αυτό εξέφρασε τη γενική στάση των ανδρών που με τόση ευχαρίστηση έβλεπαν να πιστοποιείται η κυριαρχία τους πάνω στις γυναίκες (ο.π., σελ.23).

Τέλος το 1900 ένας ψυχίατρος ο Πάουελ Μέμπιους τόλμησε να δημοσιεύσει ένα βιβλίο "Για τη φυσιολογική αμβλύνοια της γυναίκας" όπου μ' αυτό "αποδεικνυε", χωρίς πολλές περιστροφές, ότι η γυναίκα είναι από τη φύση της λιγότερο διανοητικά προικισμένη. Το ίδιο πίστευε και ο νεαρός και ταλαντούχος Όττο Βάινινγκερ, που νόμιζε πως με το πολυδιαβασμένο βιβλίο του "Ceschlecht und Charakter" (Φύλο και χαρακτήρας, 1903, από ο.π., σελ.24) θα μπορούσε να αποδείξει την ψυχική και την ηθική κατωτερότητα της γυναίκας.

2.2 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Ο Σίγμουντ Φρόντ, σαν ιδρυτής της ψυχανάλυσης θεωρείται ένας από τους μεγάλους επιστήμονες, πρωτοπόρους του αιώνα μας. Οι προσπάθειες του αποσκοπούσαν στη υπερνίκηση της στενότητας και της μονομέρειας της παραδοσιακής ηθικής. Με αυτόν άρχισε, εκτός από τα άλλα μια πιο φυσική και πιο ελεύθερη σχέση του ανθρώπου προς τις ενστικτώδεις τάσεις του και η σεξουαλικότητα, βεβαρημένη από αιώνες με ταμπού, μπόρεσε να υποβληθεί σε μια συζήτηση χωρίς προκαταλήψεις (Ράτνερ, 1970, σελ.26).

Αλλά ο Φρόντ ήταν ένας συντηρητικός επαναστάτης. Έτσι σε σχέση με το θέμα "γυναίκα", μιλάει για τις γυναίκες με την ίδια περιφρόνηση και υποτίμηση, όπως οι περισσότεροι άνδρες της γενιάς του. Στη δική του ζωή δεν φαίνεται να υπάρχει μεγάλη σχέση με το γυναικείο φύλο. Οι θεωρίες του για τη γυναίκα χαρακτηρίζονται από το ανδρικό αίσθημα υπεροχής. Αν θα θέλαμε να πιστέψουμε τον Φρόντ, τότε οι γυναίκες θα ήταν υποδεέστεροι, ανεπαρκείς άνθρωποι, που δεν μπορούν να αναπτυχθούν ποτέ σε αληθινούς φορείς του πολιτισμού.

Σύμφωνα με τις απόψεις του, η αποφασιστική διαφορά ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα είναι ότι ο άνδρας κατέχει με το γεννητικό του όργανο ένα ορατό σημάδι της υπεροχής του. Ήδη τα μικρά αγόρια είναι υπερήφανα γι' αυτή την

"ιδιοκτησία", με την οποία μπορούν να υποσκελίζουν τα κορίτσια σε αξία. Το κορίτσι όμως βλέπει στα παιδικά παιχνίδια ότι έχει "ένα όργανο λιγότερο" και αισθάνεται μειωμένο. Αυτό προκαλεί τη δημιουργία αισθημάτων ζήλιας απέναντι στα προνομιάχα αγόρια. Το κορίτσι θέλει να έχει το ίδιο όργανο όπως και το αγόρι: διατηρεί αυτή την επιθυμία ασυνείδητα, και έτσι σε πολλές γυναικείες ψυχές βρίσκουμε την κρυφή τάση να θέλουν να είναι μάλλον άνδρας παρά γυναίκα.

Ο Φρόντλ πιστεύει επίσης ότι το κορίτσι θεωρεί τη μητέρα του υπεύθυνη για τη δευτερεύουσα θέση του και γι' αυτό μνησικακεί εναντίον της και γι' αυτό στρέφεται σε αυξανόμενο βαθμό προς τον πάτερα με συχνά αφιθυμική άρνηση της μητέρας. Σε ακραίες περιπτώσεις παρατηρούμε αντιζηλιές ανάμεσα στην κόρη και τη μητέρα που μπορούν να βλάψουν πολύ την ψυχική ανάπτυξη (Μ.Πύργου, 1988, σελ.156).

Για το Φρόντλ και τους μαθητές του, ένα μεγάλο μέρος της ζωής τους, οι γυναίκες, το καταναλώνουν για την ισοφάριση αυτής της έλλειψης που την αισθάνθηκαν στα παιδικά χρόνια τόσο βαριά. Όταν η γυναίκα αποχτά ένα παιδί, κατά προτίμηση ένα αγόρι, αισθάνεται πως ανεβαίνει η κοινωνική της αξία. Άλλες γυναίκες μπαίνουν σε έναν επαγγελματικό αγώνα συναγωνισμού με τους άνδρες. Άλλες πάλι δυσκολεύονται να βρουν το σεξουαλικό ρόλο τους, με τον οποίο θα έπρεπε να προσαρμοστούν σε έναν άνδρα. Ασυνείδητα πολλές γυναίκες αγωνίζονται ενάντια στην κατάσταση τους σαν γυναίκες, πράγμα που μπορεί να εκφραστεί με ψυχικές και σωματικές διαταραχές.

Φυσικά ο Φρόντλ δεν παράλειψε τη γυναικεία "τάση στη ματαιοδοξία και τη φιλαρέσκεια", που την απέδωσε κι αυτή στην ανάπτυξη της πτυχής που έχει μείνει στη παιδική βαθμίδα. Οι γυναίκες είναι επίσης, σε όλες τις περιπτώσεις, παθητικές και μη δημιουργικές: δεν είναι ικανές να συλλάβουν και να καταστρώσουν κάτι νέο. Έτσι η γυναίκα εμφανίζεται σαν ένα εξαιρετικά μικρής αξίας ον στο οποίο μόνο από ανδρική γενναιοδωρία, μπορεί να δώσει κανείς τον τίτλο "άνθρωπος" με όλη τη σημασία της λέξης.

Για τον Φρόντλ ήταν αυτονόητο ότι η γυναίκα πρέπει να απορροφάται από τα καθήκοντα της σαν νοικοκυρά, σαν μητέρα και υπηρέτρια του άνδρα. Η εξέγερση ενάντια σε αυτούς τους "φυσικούς ρόλους" του φαινόταν ήδη σαν νεύρωση, σαν ψυχική αρρώστια (Μ.Πύργου, 1988, σελ.157).

Σε τέτοιες αντιλήψεις αργότερα στηρίχθηκαν και οι Χιτλερικοί που προπαγάνδιζαν το τρίπτυχο κουζίνα - παιδιά - εκκλησία (Kueche - Kinder - Kirche), σαν το ιδεώδες και την πεμπουσία ζωής της γυναίκας. Έτσι παρατηρείται, ότι οι γυναίκες μπορούν να έχουν τους αντιπάλους τους και σε κατά τα άλλα προοδευτικούς επιστήμονες (Γυναικείες Μελέτες, 1982, σελ.79).

2.3 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΡΞ ΚΑΙ ΤΟΝ ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΕΝΓΚΕΛΣ

Σύμφωνα με το Μαρξ υποστηρίζεται ότι πριν ακόμη υπάρξουν ταξικές κοινωνίες η σκλαβιά της γυναίκας μέσα στην "οικογένεια" είναι η πρώτη μορφή σκλαβιάς (ουσιαστικό για να σκεφτεί κανείς την "ιδιαιτερότητα" του "γυναικείου προβλήματος").

Χαρακτηριστικά στο "Κεφάλαιο", αναφέρει πως η εργασία των γυναικών και των παιδιών είναι η πρώτη λέξη της κεφαλαιοκρατικής χρησιμοποίησης των μηχανών. Στα πρώτα στάδια εκβιομηχάνισης, η απρογραμμάτιστη, ανεξέλεγκτη και βάνουση εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών ήταν συχνά τόσο ώστε να διαβρώνει επικίνδυνα την οικογενειακή δομή στην εργατική τάξη και να απειλεί τη χρησιμότητά της ως σύστημα που οργανώνει, ελέγχει και αναπαράγει την εργατική δύναμη.

Αυτή ήταν μια τάση που ο Μαρξ τόνισε ιδιαίτερα στην Αγγλία του 19ου αιώνα. Πρόβλεψε τη γρήγορη εξαφάνιση της οικογένειας στην εργατική τάξη. Όπως υποστήριζε, η δυσαρέσκεια των γυναικών απέναντι στην καταπίεση τους μπορεί συχνά να γίνει η αφετηρία για τη ριζοσπαστικοποίηση πλατιών στρωμάτων των μικροαστών γυναικών των οποίων την υποστήριξη πρέπει να κερδίσει η εργατική τάξη (Γυναικείες μελέτες, 1982, σελ.97).

Οι ερμηνείες του Μαρξ αλλά και του Ένγκελς για τον καπιταλισμό αναφέρονται συχνά ακόμη και στον σύγχρονο φεμινισμό (Γυναικείες μελέτες, 1982, σελ.75).

Ειδικότερα ο Ένγκελς συνδέει την υποβάθμιση της κοινωνικής θέσης της γυναίκας με το ξεπρόβγαλμα των ταξικών ανισοτήτων και συνδέει την κυριαρχία της μονογαμικής οικογένειας με την κυριαρχία της ατομικής ιδιοκτησίας. Υποστηρίζει ότι με το ρόλο που αποδίδει στις γυναίκες και τα παιδιά έξω από τον κύκλο του σπιτιού, με διαδικασίες παραγωγής, κοινωνικά οργανωμένες, η μεγάλη βιομηχανία δημιουργεί τη νέα οικονομική βάση που πάνω της θα σφυρηλατηθεί μια ανώτερη μορφή της οικογένειας και των σχέσεων των δύο φύλων.

Ο Ένγκελς γράφει: "ο ειδικός χαρακτήρας της ανωτερότητας του άνδρα πάνω στη γυναίκα στη σύγχρονη οικογένεια... θα φανεί ξεκάθαρα μόνο όταν και οι δύο είναι νομικά απόλυτα ίσοι" παρόλο που η νομική ισότητα καθαυτή δεν αποτελεί λύση. Ακριβώς όπως η νομική ισότητα, κεφαλαιοκράτη και προλετάριου, φανερώνει "τον ειδικό χαρακτήρα της οικονομικής καταπίεσης που καταδυναστεύει το προλεταριάτο", έτσι ακριβώς η νομική ισότητα των δύο φύλων θα φανερώσει τη θεμελιακή αλλαγή που είναι αναγκαία για την απελευθέρωση της γυναίκας.

Ο Ένγκελς συνεχίζει: "Τότε θα γίνει φανερό πως η πρώτη προϋπόθεση για την απελευθέρωση της γυναίκας-συζύγου, είναι να ξαναμπει ολόκληρο το γυναικείο φύλο στην κοινωνική εργασία και ... αυτό πάλι απαιτεί να πάψει η ξεχωριστή οικογένεια, να είναι οικονομική μονάδα της κοινωνίας" (Φ.Ένγκελς, 1984, σελ.187).

Μια τέτοια αλλαγή εξαρτάται από την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας: "Όταν τα μέσα παραγωγής γίνουν κοινή ιδιοκτησία, παύει η ατομική οικογένεια να είναι η οικονομική μονάδα της κοινωνίας. Η δουλειά της νοικοκυράς μετατρέπεται

σε κοινωνική εργασία. Η φροντίδα και η διαπαιδαγώγηση των παιδιών γίνεται δημόσια υπόθεση, η κοινωνία φροντίζει το ίδιο για όλα τα παιδιά". Μόνο όταν θα γίνουν όλα αυτά, θα εμφανιστεί μια νέα γενιά γυναικών, γράφει ο Ένγκελς, "που ποτέ δεν θα έχουν βρεθεί στην ανάγκη να δοθούν σε έναν άνδρα για κανένα άλλο λόγο εκτός από την αληθινή αγάπη, ούτε να αρνηθούν το δόσιμο στον αγαπημένο τους από φόβο μπρος στις οικονομικές συνέπειες" (Φ. Ένγκελς, 1984, σελ. 197).

Τότε οι άνδρες και οι γυναίκες "δεν θα νοιάζονται γι' αυτά που ο καθένας σήμερα σκέφτεται πως πρέπει να κάνουν, θα φτιάξουν τη δική τους πρακτική και την ανάλογη δική τους κοινή γνώμη για την πρακτική του καθένα, κι αυτό θα είναι όλο" (Φ. Ένγκελς, 1984, σελ. 51).

Είναι αποφασιστικό κατά τον Ένγκελς, στην οργάνωση των γυναικών για την απελευθέρωσή τους, να γίνει κατανοητό ότι η μονογαμική οικογένεια, σαν οικονομική μονάδα στην καρδιά της ταξικής κοινωνίας, αποτελεί το βασικό στοιχείο της υποδούλωσής τους.

2.4 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΒΙΛΧΕΜ ΡΑΪΧ

Σύμφωνα με τον Βίλχεμ Ράιχ, η οικονομική υποδούλωση των γυναικών και των παιδιών πρέπει να εξαφανιστεί. Η αυταρχική υποδούλωση επίσης. Μόνο όταν θα έχει πραγματοποιηθεί αυτό θα αγαπήσει ο άνδρας τη γυναίκα του, η γυναίκα τον άνδρα της, τα παιδιά θα αγαπήσουν τους γονείς και οι γονείς τα παιδιά. Δεν θα έχουν πια κανένα λόγο να μισούνται. Αυτό που θέλει δηλαδή να καταστρέψει είναι το μίσος που παράγει η οικογένεια και ο "φιλόστοργος" βιασμός.

Αν η οικογενειακή αγάπη είναι το μεγάλο ανθρώπινο αγαθό, υποστήριζε ότι πρέπει και να το αποδεικνύει. Αν ένας σφιχτοδεμένος σκύλος δεν το σκάει, κανείς δεν θα τον θεωρήσει γι' αυτό και μόνο σαν ένα πιστό σύντροφο. Κανένας λογικός δεν θα μιλήσει για αγάπη, αν ένας άνδρας κοιμηθεί με μία, χειροπόδαρα δεμένη, ανίσχυρη γυναίκα. Κανένας, έλεγε, εκτός από ένα ρυπαρό αλήτη δεν θάναι περήφανος για την αγάπη μιας γυναίκας, που την εξαγοράζει με εξουσιαστική επιβολή. Κανένας καθαρός άνθρωπος δεν θα δεχτεί μια αγάπη που δεν δίνεται θεληματικά. Η αναγκαστική ηθική του συζυγικού καθήκοντος και της οικογενειακής εξουσίας, υποστήριζε ότι είναι μια ηθική για δειλούς και ανίκανους που φοβούνται την ζωή και είναι ανάξιοι να αισθανθούν με φυσική αγάπη αυτό που μάταια πασχίζουν να βρουν με την βοήθεια της αστυνομίας και του συζυγικού δικαιώματος (Βίλχεμ Ράιχ, 1974, σελ. 45).

Κατά τον Ράιχ, η πραγματική ισότητα των φύλων "είναι μια φαντασιοσκοπία στην αυταρχική κοινωνία. Κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε μια ζωή οικονομικο-δημοκρατική καθώς και το δικαίωμα να διαθέτει κανείς το ίδιο του το σώμα. Εάν όμως όλα αυτά γίνονταν πραγματικότητα, ο γάμος με την σημερινή του μορφή αυτόματα θα έπαυε να υπάρχει" (Βίλχεμ Ράιχ, 1974, σελ. 80).

"Η οικονομική ανεξαρτησία της γυναίκας, η μόρφωση των παιδιών με κρατικά έξοδα και η μη ανάμειξη οικονομικών συμφερόντων, υποστήριζε ότι αποτελούν της κοινωνικές προϋποθέσεις για ένα μόνιμο σεξουαλικό δεσμό" (ο.π., σελ. 138). Η

οικονομική εξάρτηση της γυναίκας στην κοινωνία μας, καθιστά τις σεξουαλικές σχέσεις πολύ διαφορετικές από εκείνες που έχουν δύο ελεύθερα άτομα και επιπλέον το πρόβλημα της διαπαιδαγώγησης των παιδιών αναιρεί τις θεωρίες της σεξουαλικής οικονομίας" (Βίλχεμ Ράιχ, 1974, σελ.146).

Επειδή η γυναίκα εξαρτιέται οικονομικά από τον άνδρα και μετέχει λιγότερο στη διαδικασία παραγωγής, ο Ράιχ υποστήριζε ότι ο γάμος αντιπροσωπεύει γι' αυτήν έναν προστατευτικό θεσμό ο οποίος όμως επιτρέπει ταυτόχρονα να την εκμεταλλεύονται. Και πραγματικά, η γυναίκα δεν είναι μόνο σεξουαλικό αντικείμενο του άνδρα και προμηθευτής παιδιών για το κράτος, αλλά επιπλέον υπηρέτρια άμισθη που αυξάνει με τον τρόπο αυτό, άμεσα το κέρδος του εργοδότη.

Ο Ράιχ πιστεύει ότι ο άνδρας δεν μπορεί να εργασθεί με το συνήθως χαμηλό ημερομίσθιο, παρά μόνο αν ορισμένες δουλειές του σπιτιού γίνουν δωρεάν. Αν το αφεντικό όφειλε να φροντίζει για την οικιακή οικονομία του εργάτη, θα έπρεπε ή να πληρώνει υπηρέτρια ή να του δίνει ημερομίσθιο που θα του επέτρεπε να την πληρώνει αυτός.

Η νοικοκυρά ωστόσο, κατά τον Ράιχ, εκτελεί δωρεάν την εργασία αυτή. "Αν εξάλλου η σύζυγος είναι εργαζόμενη, πρέπει να κάνει υπερωρίες χωρίς να πληρώνεται για να εξασφαλίσει την οικιακή οικονομία: διαφορετικά η οικονομία αυτή, λίγο ή πολύ, αποσυντίθεται και ο γάμος παύει να είναι συμβατικός" (Βίλχεμ Ράιχ, 1974, σελ.169).

Πέρα από τις οικονομικές δυσκολίες, ο Ράιχ υποστηρίζει ότι η γυναίκα λόγω της παραδοσιακής σεξουαλικής αγωγής της έχει προετοιμαστεί για τη συζυγική ζωή. Μια ζωή με όλη της τη σεξουαλική κακομοιριά, τους καταναγκασμούς και την κενότητα της. Χωρίς να λείπουν και οι αδιατάρακτες σχέσεις της με τον εξωτερικό κόσμο και την εσωτερική της ρουτίνα, που απαλλάσσουν τη μέση γυναίκα από τις σεξουαλικές έγνοιες και τον αγώνα για την εξωγαμιαία ζωή.

Λίγο ενδιαφέρει τη συνείδηση αυτής της γυναίκας αν πλήρωσε ετούτη την οικονομία με την ψυχική οδύνη: η συνείδηση της σεξουαλικότητάς της θα τη γλίτωνε ίσως από τη νεύρωση, όχι όμως και από την σεξουαλική οδύνη που της επιβάλλει η συμβατική ατμόσφαιρα, σύμφωνα πάντα με τον Ράιχ (Βίλχεμ Ράιχ, 1974, σελ.170).

2.5 Η ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ

Η σχέση των γυναικών και της οικογένειας με το κράτος απασχόλησε το γυναικείο κίνημα από αρκετά νωρίς. Η προσπάθεια όμως συγκροτημένης θεωρητικής προσέγγισης κάτω από αυτό το πρίσμα, αναπτύχθηκε κύρια μετά την δεκαετία του 1960 στην Ευρώπη και την Αμερική (Ο.Β.Στασινοπούλου, 1992, σελ.119).

Αν και τα ζητήματα στα οποία επικεντρώθηκε κατά καιρούς η φεμινιστική αντίληψη είναι κοινά σε όλες τις τάσεις του κινήματος, η έμφαση στην ανάλυση και στις προτεινόμενες μορφές δράσης αλλάζει ανάλογα με την επίδραση ευρύτερων πολιτικών και ιδεολογικών ρευμάτων. Έτσι, τα διάφορα ζητήματα προσεγγίζονται

με τον φιλελεύθερο φεμινισμό, στον οποίο πρέπει να συμπεριλάβουμε και ένα σύγχρονο παρακλάδι του που εκφράζει απόψεις νεοφιλελεύθερες, τον *προνοιακό φεμινισμό*, ο οποίος συνδέεται με τη σοσιαλρεφορμιστική άποψη, τον *ριζοσπαστικό φεμινισμό*, τον *σοσιαλιστικό* και τον *μαύρο φεμινισμό*, που προσεγγίζει το γυναικείο ζήτημα σε συνδυασμό με την προβληματική του αντιρατσιστικού αγώνα (Fiona Williams, 1989, Gillian Pascal, 1986 από ο.β.π).

2.5.1 Φιλελεύθερος φεμινισμός

Ο φιλελεύθερος φεμινισμός διαπνέεται από τις αρχές της φιλελεύθερης αντίληψης για την σχέση κράτους-κοινωνίας, με κύρια αφετηρία την ατομική πρωτοβουλία και δράση και την ελευθερία της αγοράς.

Στα πλαίσια αυτά όμως επισημαίνει τη σημασία της ανισότητας των δύο φύλων και τους σεξιστικούς νόμους, που περιορίζουν τα δικαιώματα των γυναικών και στην ουσία καταστρατηγούν την αρχή της ελευθερίας του ατόμου. Επικεντρώνει την πολεμική του στα αναχρονιστικά στερεότυπα και τις προκαταλήψεις, οι οποίες δρουν ανασταλτικά όχι μόνο για τις γυναίκες αλλά και για την εξέλιξη της κοινωνίας στο σύνολο της και κατευθύνει τη δράση του κύρια στη δημόσια σφαίρα, μέσα από την προώθηση προοδευτικής νομοθεσίας η οποία εδραιώνει την ισότητα των φύλων (Ο.Β. Στασινοπούλου, 1992, σελ.121).

Αυτό που κύρια επιδιώκει είναι η κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων της γυναίκας, όπως το δικαίωμα της αντισύλληψης και της άμβλωσης και η καθιέρωση της αρχής των ίσων ευκαιριών στο χώρο εργασίας, πλαισιωμένων από πλέγμα κοινωνικών υπηρεσιών και παροχών στον τομέα της υγείας, της παιδικής μέριμνας και της φροντίδας των ηλικιωμένων και αδυνάτων.

2.5.2 Προνοιακός φεμινισμός

Ο προνοιακός φεμινισμός αναπτύχθηκε σε σύνδεση με το ρεφορμιστικό σοσιαλισμό, με επικέντρωση στις ανάγκες των γυναικών στην ιδιωτική σφαίρα και στην προώθηση μεταρρυθμίσεων για την καλύτερευση των συνθηκών διαβίωσης της οικογένειας, ιδιαίτερα της εργατικής τάξης.

Αντίθετα με τη φιλελεύθερη φεμινιστική αντίληψη, επισημαίνει τη διαφορά των αναγκών ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, την ιδιαιτερότητα και την μοναδικότητα των γυναικείων χαρισμάτων στην αντίληψη για την ζωή. Η κοινωνία και η πολιτεία πρέπει να αναγνωρίσουν την προσφορά της γυναίκας και να τη στηρίζουν ως σύζυγο και μητέρα στο δύσκολο και πολύτιμο για το έθνος έργο της (Ο.Β. Στασινοπούλου, 1992, σελ.122).

Η επικέντρωση στο βιολογικό στοιχείο της μητρότητας έπαιξε σημαντικό ρόλο στον τρόπο προώθησης των αιτημάτων και στην ευρύτερη φιλοσοφία αυτής της τάσης. Αν και ξεσήκωσε έντονες διαμαρτυρίες από ορισμένους φεμινιστικούς κύκλους, η αναγνώριση μέσα από την ρητορεία της έκθεσης ότι η νοικοκυρά παρέχει σημαντική για την οικονομία και μη αναγνωρισμένη κοινωνικά εργασία, κέρδισε την υποστήριξη ευρέων στρωμάτων του γυναικείου πληθυσμού και του κινήματος (Ο.Β. Στασινοπούλου, 1992, σελ.123).

2.5.3 Ριζοσπαστικός φεμινισμός

Ο ριζοσπαστικός φεμινισμός θεωρεί ότι το βιολογικό στοιχείο και η διαφορά ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, σχετικά με την βιολογική αναπαραγωγή, είναι η κύρια βάση καταπίεσης των γυναικών. Σημαντικό μέσο άσκησης επιβολής αποτελεί και η μυϊκή δύναμη των ανδρών, που μαζί με την κοινωνική αποδοχή της βίας υποχρεώνουν τις γυναίκες να ζουν σε ένα συνεχές καθεστώς υποφώσκοντος φόβου. Οι γυναίκες και οι άνδρες αποτελούν δύο αντίπαλες κοινωνικές τάξεις, σε ένα σύστημα θεσμοποιημένης καθυπόταξης και εκμετάλλευσης των γυναικών, την πατριαρχία, η οποία υπάρχει και συνεχίζεται μέσα από την πάροδο των αιώνων και σε διαφορετικά οικονομικά συστήματα (Ο.Β. Στασινοπούλου, 1992, σελ.124).

Η πατριαρχία ορίζεται ως η ανδρική κυριαρχία και ο έλεγχος που ασκείται στη γυναικεία σεξουαλικότητα και στη γυναικεία βιολογία, κύρια στη βιολογική αναπαραγωγή.

Στην πρώτη περίπτωση δίνεται έμφαση στους αγώνες των γυναικών κατά της βίας με κινήματα για την ειρήνη, για τις κακοποιημένες γυναίκες, για την ανάπτυξη μεθόδων αυτοπροστασίας, για τους βιασμούς. Στην δεύτερη περίπτωση θεωρείται απαραίτητη η απαλλαγή των γυναικών από τα δεσμά της βιολογικής αναπαραγωγής.

2.5.4 Σοσιαλιστικός φεμινισμός

Ο σοσιαλιστικός φεμινισμός καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα προβληματισμού σε σύνδεση με τα διάφορα αριστερά ρεύματα. Το "γυναικείο ζήτημα" απασχόλησε από την αρχή το εργατικό κίνημα. Όμως, αν και η ισότιμη αντιμετώπιση των γυναικών αποτελεί βασική αρχή του μαρξισμού-λενινισμού και των αριστερών κομμάτων, η ανάλυση του καπιταλιστικού συστήματος και η θεωρητική προσφορά τόσο των κλασικών όσο και των σύγχρονων μαρξιστών, μέχρι πρόσφατα, αγνοεί την κοινωνική παράμετρο φύλο.

Μπορούμε μάλιστα να διακρίνουμε δύο φάσεις στην εξέλιξη του σοσιαλιστικού φεμινισμού. Στην πρώτη επιχειρείται η σύνδεση της ανισότητας των δύο φύλων και της κοινωνικής καταπίεσης των γυναικών με την λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος, τις ανάγκες του κεφαλαίου και της κυρίαρχης αστικής τάξης. Στη δεύτερη διευρύνεται ο ορίζοντας στην κοινωνική αναπαραγωγή στο σύνολο της, ενώ δίνεται περισσότερη έμφαση σε θέματα αναπαραγωγής κοινωνικών σχέσεων (Ο.Β. Στασινοπούλου, 1992, σελ.128).

2.5.5 Μαύρος φεμινισμός

Ο μαύρος φεμινισμός και η κριτική στη φεμινιστική προσέγγιση αποτελούν μια νέα πρόκληση τόσο προς την κατεύθυνση των καθιερωμένων σήμερα φεμινιστικών τάσεων, όσο και προς τη κατεύθυνση του αντιρατσιστικού αγώνα.

Ο μαύρος φεμινισμός βρίσκει τις βασικές φεμινιστικές θέσεις ανεπαρκείς και επισημαίνει ότι απουσιάζουν οι αγώνες των μαύρων γυναικών ενάντια στο σύστημα της δουλείας, στον ιμπεριαλισμό και στο ρατσισμό. Ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν την πατριαρχία οι μαύροι, άνδρες και γυναίκες, είναι διαφορετικός από αυτόν των λευκών. Οι άνδρες δεν έχουν την ίδια προνομιακή κοινωνική θέση που έχουν οι λευκοί ομόφυλοί τους, ενώ η εμπειρία που έχουν από την πατριαρχία οι

γυναίκες, περνάει μέσα από την σωρευτική έκφραση του ρατσισμού και του σεξισμού, επηρεάζοντας και τον τρόπο που βιώνει η κοινωνική τάξη (Ο.Β.Στασινοπούλου, 1992, σελ.131).

3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ - ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Σήμερα κατόπιν μακροχρόνιων αγώνων και κάτω από την πίεση των κοινωνικών ανακατατάξεων και οικονομικών αλλαγών οι γυναίκες κυρίως στις δυτικές κοινωνίες κατέκτησαν το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση, στην αμειβόμενη εργασία στην απελευθέρωση από την αντρική κηδεμονία, καθώς και το ψήφο.

Ένα μεγάλο μέρος της εργασίας έγινε αβέβαιο. Η αγορά εργασίας κομματιάζεται από τις νέες μορφές απασχόλησης και εξατομικεύονται οι σχέσεις εργασίας. Οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, η μερική απασχόληση, η έκτακτη απασχόληση, η εναλλαγή περιόδων ανεργίας και περιόδων εργασίας τείνουν στην ανάπτυξη μιας δυϊκής κοινωνίας όπου ένα μέρος εργάζεται, σε ένα σχετικά εγγυημένο καθεστώς και ένα άλλο διακατέχεται από τα αισθήματα της ανασφάλειας, του άγχους και της προσωρινότητας. Σε αυτή τη δεύτερη κατηγορία ανήκει και η πλειοψηφία των γυναικών

Οι γυναίκες συγκεντρώνονται στις πιο κακοπληρωμένες εργασίες (χαμηλές αμοιβές). Συναντούν μεγάλες δυσκολίες στην επαγγελματική εξέλιξη, γεγονός που συνδέεται με οικονομική στασιμότητα, στερούνται των επιδομάτων ευθύνης και έτσι προκύπτει άνιση αμοιβή στην πράξη.

Λόγω αυτών των συνθηκών κρίθηκε σκόπιμη η αναφορά των κύριων σημείων, κατά την άποψη των μελετητών που θίγουν τον γυναικείο πληθυσμό και σχετίζονται με την σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας. Την απασχόληση, την επαγγελματική ισότητα την ανεργία, τα Μ.Μ.Ε. και την θέση της γυναίκας στην ιεραρχία.

Η εργασία της γυναίκας είναι αναμφισβήτητα βασικός παράγοντας ο οποίος επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις εξελίξεις στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Οι εργαζόμενες γυναίκες αποτελούν πηγή προόδου και εθνικού πλούτου και είναι φανερό ότι εάν σταματούσαν να εργάζονται θα ήταν ένα γερό πλήγμα για την οικονομία της Ελλάδας. Όλο και περισσότερες γυναίκες προσπαθούν μέσω της εργασίας να ενισχύσουν την αυτοπεποίθησή τους και να κατοχυρώσουν την κοινωνική τους καταξίωση.

Τόσο στις βιομηχανικές όσο και στις εκβιομηχανοποιημένες χώρες το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών στην αγορά εργασίας αυξήθηκε και αυξάνει με γρήγορους ρυθμούς.

Οι παράγοντες οι οποίοι συντέλεσαν για την είσοδο σε μεγάλο ποσοστό των γυναικών στην αγορά εργασίας ήταν:

- η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών
- η πτώση του ρυθμού γεννητικότητας
- η νομοθετική κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κινητικότητα της γυναικείας εργασίας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Τα επιβαλλόμενα μοντέλα κατανάλωσης επιτείνουν την

τάση της γυναίκας στο να εργαστεί. Με την αλλαγή στα ήθη και τα έθιμα φθίνει ο παραδοσιακός ρόλος της γυναίκας μέσα στο σπίτι. Βέβαια σ' αυτό συντείνει και η οικονομική κατάσταση που δεν αφήνει πια περιθώρια αυταπάτης: η οικογένεια δεν μπορεί πλέον να συντηρηθεί μόνο με ένα μισθό. Η ίση μόρφωση για άνδρες και γυναίκες, δίνει ένα ακόμα εφόδιο στην πάλη των γυναικών για την καθιέρωση τους στην αγορά εργασίας. Όλα αυτά εξηγούν τη συνεχή αύξηση των γυναικών που θέλουν να εργασθούν (Γραβάλου, 1994, σελ.18).

Οι κατακτήσεις όμως του γυναικείου κινήματος καθώς και η νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των γυναικών δεν κατέρριψαν τις διακρίσεις στον οικονομικό, κοινωνικό και οικογενειακό τομέα. Έτσι παρατηρείτε ότι το φράγμα ανάμεσα στην τυπική αναγνώριση της ισότητας και στην καθημερινή ζωή της γυναίκας παραμένει.

Οι γυναίκες κατά κύριο λόγο ασχολούνται σ' ένα μικρό αριθμό επαγγελματιών και κλάδων, των καλούμενων παραδοσιακών γυναικείων που παρέχει χαμηλές αμοιβές και καθόλου προοπτικές ανάπτυξης και εξέλιξης.

Η παρουσία των γυναικών είναι ελάχιστη έως ανύπαρκτη σε επαγγέλματα τα οποία συνδέονται με τις νέες τεχνολογίες ή το management των επιχειρήσεων. Στη Δημόσια Διοίκηση μόλις το 5,4% των γενικών διευθυντών είναι γυναίκες. Η συμμετοχή τους ανέρχεται στο 40% και συνήθως διαθέτουν περισσότερα προσόντα από εκείνα των ανδρών.

Στον ιδιωτικό τομέα μόνο 4.000 γυναίκες είναι στελέχη. Χειρότερη κατάσταση συναντάμε στις δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς π.χ. στον ΟΤΕ οι διευθύντριες καλύπτουν μόλις το 0,5% των θέσεων.

Πιο συγκεκριμένα, την κατάσταση της γυναικείας απασχόλησης την αποδεικνύουν τα αποτελέσματα της έρευνας του εργατικού δυναμικού του 1988 τα οποία δείχνουν ότι από τα 4.150.000 Ελληνίδες άνω των 14 ετών, οι οποίες και αποτελούν το γυναικείο εργατικό δυναμικό, μόνο οι 866.000 αμείβονται, εκ των οποίων οι 224.000 είναι εργοδότες και οι 622.000 εργάτριες μισθωτές (Αρχείο, ΓΣΕΕ).

Η κατάσταση σήμερα σύμφωνα με τα ποσοστά περιγράφεται με μελανά χρώματα. Δεν θα πρέπει όμως να κυριαρχεί η απαισιοδοξία γιατί τα δεδομένα αρχίζουν να οδηγούνται σε άλλο δρόμο με την κατάρριψη παλιών προτύπων και την υιοθέτηση καινούριων.

Ήδη για παράδειγμα στις ΗΠΑ, έχουν αρχίσει να γίνονται σημαντικές επενδύσεις στον παράγοντα γυναίκα-manager. Τα νέα πρότυπα manager που έχουν αρχίσει να υιοθετούνται θέλουν τον manager σε διάλογο με το προσωπικό και σε συνεχή συνεννόηση, καταρρίπτοντας τα παλιά πρότυπα του αυταρχικού και αυστηρού manager. Στα νέα πρότυπα είναι φανερό ότι ανταποκρίνονται περισσότερο οι γυναίκες.

Προς το παρόν όμως, οι γυναίκες ακόμη συγκαταλέγονται στους πολίτες β' κατηγορίας και πολλοί φτάνουν ακόμη και στο σημείο να τις συγκαταλέγουν και στις μειονότητες.

Το γεγονός αυτό το αποδεικνύει και η μη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων καθώς και η υπερ-εκπροσώπηση των γυναικών σε δουλειές χα-

μηλής ποιότητας και χωρίς προοπτικές εξέλιξης στην επαγγελματική τους καριέρα (Α.Γραβάλου, 1994, σελ.19).

Επειδή ακριβώς οι γυναίκες απασχολούνται σε θέσεις κατώτερες βαθμολογικά στην ιεραρχία και σε θέσεις χωρίς υψηλή εξειδίκευση, πλήττονται περισσότερο από την ανεργία λόγω της αναδιάρθρωσης, της ανάπτυξης της Ελληνικής βιομηχανίας και της εισόδου των νέων τεχνολογιών οι οποίες εκτός από τις θετικές τους πλευρές, έχουν δυσμενείς συνέπειες σε ορισμένους κλάδους και επαγγέλματα στα οποία απασχολούνται κατά κύριο λόγο γυναίκες.

Η θέση της γυναίκας στην εργασία έχει άμεση σχέση με την θέση της στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην οικογένεια. Είναι γεγονός ότι τα δύο φύλα κατευθύνονται σε διαφορετικές κατευθύνσεις σπουδών και έχουν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία δύο μορφών εργασίας οι οποίες καθορίζονται από το φύλο και φυσικά έχουν τεράστιες διαφορές μεταξύ τους (ο.π., σελ. 18).

Μεγάλη επίδραση τόσο στην εξελικτική διαδικασία όσο και στην επιλογή των επαγγελμάτων έχουν ο φυλετικός καταμερισμός της εργασίας, τα κοινωνικά στερεότυπα και ο παραδοσιακός ρόλος των γυναικών στην οικογένεια. Μεγάλο ποσοστό γυναικών παραμένουν άνεργες για μεγάλα χρονικά διαστήματα λόγω των οικογενειακών τους υποχρεώσεων, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η απορρόφηση τους ακόμη και σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης.

Με την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1970, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους οι νέες μορφές εργασιακών σχέσεων στις οποίες συγκαταλέγονται και οι ευέλικτες ή άτυπες μορφές απασχόλησης. Η άτυπη μορφή εργασιακής σχέσης είναι ουσιαστικά εξαρτημένη εργασία η οποία καλύπτεται κάτω από μια σύμβαση εργασίας, ανεξάρτητης ή ορισμένου χρόνου, από σύμβαση έργου, από σύμβαση έμμισθης εντολής με συνέπεια ο εργαζόμενος να στερείται ολικά ή μερικά την προστασία που του εξασφαλίζει η καθιερωμένη εργατική νομοθεσία επομένως και η νομοθεσία της κοινωνικής ασφάλισης (Αρχείο, ΓΣΕΕ).

Το γυναικείο εργατικό δυναμικό, λόγω των ιδιοτήτων του φύλου του όπως εγκυμοσύνη, φροντίδα παιδιών, εργασία νοικοκυριού, πλήττεται περισσότερο από τις άτυπες ή ευέλικτες μορφές εργασίας και για το λόγο ότι ακόμη και σήμερα ο άνδρας εξακολουθεί να θεωρείται ο βασικός υπεύθυνος για τον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι κατέχει και την κυρίαρχη θέση στις σίγουρες και μόνιμες εργασίες με πλήρη ασφαλιστικά δικαιώματα και προοπτικές ανόδου στην ιεραρχία της κάθε επιχείρησης. Αντίθετα οι γυναίκες απασχολούνται σε υποβαθμισμένες, αβέβαιες και συνήθως κακοπληρωμένες δουλειές που κατά κύριο λόγο θεωρούνται ως συμπληρωματικές της ανδρικής εργασίας.

Αποτελούν λοιπόν οι γυναίκες μια αστεϊρευτη δεξαμενή φτηνού περιστασιακού και κυρίως ανοργάνωτου εργατικού δυναμικού. Άλλες αρνητικές συνέπειες των άτυπων μορφών απασχόλησης είναι ότι:

- α) επιβεβαιώνεται και διευρύνεται ο συμπληρωματικός χαρακτήρας της γυναικείας εργασίας, ο ευκαιριακός χαρακτήρας συμμετοχής της γυναίκας στην παραγωγή,
- β) παρεμποδίζεται η πλήρης και ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των γυναικών που εγκλωβίζονται στο δίλημμα: ανεργία ή αβέβαιη και υποβαθμισμένη δουλειά,
- γ) η ευρεία συμμετοχή των γυναικών στις νέες μορφές απασχόλησης ενισχύει την παραδοσιακή διάκριση ανάμεσα σε ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα και τις νέες μορφές διαίρεσης της αγοράς εργασίας με κριτήριο το φύλο την κατάρτιση, το ωράριο κ.α.

Εκτός των αρνητικών συνεπειών υπάρχουν βέβαια και θετικές συνέπειες:

- α) Δίδεται η ευκαιρία με το μειωμένο ωράριο στις γυναίκες, να εισέρχονται στην αμειβόμενη εργασία. Για πολλές γυναίκες είναι ο μοναδικός τρόπος για να εργασθούν, όπως οι παντρεμένες γυναίκες, οι γυναίκες με παιδιά, που σε άλλη περίπτωση θα έμεναν σπίτι.
- β) Αναδιοργανώνεται ο χρόνος εργασίας και έχουμε αύξηση του ελεύθερου χρόνου, τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών.
- γ) Σημαντικές αλλαγές επέρχονται στην στερεοτυπική αντίληψη εργασίας. Οι βαθιές αλλαγές στην οργάνωση της εργασίας είναι αυτονόητο ότι θα επιφέρουν ριζικές αλλαγές στην κοινωνία, με αποτέλεσμα τη σωστή κατανομή του ελεύθερου και του εργασιακού χρόνου και επομένως την ισότιμη κατανομή των ρόλων των δύο φύλων. Η στείρα απόρριψη των νέων μορφών απασχόλησης δεν ωφελεί. Θα πρέπει να γίνει μια επέμβαση δυναμική με τεκμηριωμένες προτάσεις οι οποίες θα αποβαίνουν προς το συμφέρον τόσο των εργαζομένων όσο και των εργοδοτών (Γραβάλου, 1994, σελ.20).

Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα το οποίο είναι σημαντικό να αναφερθεί είναι η φτώχεια που πλήττει κατά κύριο λόγο τη γυναίκα. Η φτώχεια του κάθε ατόμου εξαρτάται από την θέση που κατέχει στα μέσα παραγωγής. Αποδίδεται σε ένα κατώτερο τρόπο ζωής και μεταβιβάζεται με την κοινωνικοποίηση, από την μια γενιά στην άλλη. Είναι φανερό ότι οι πιθανότητες φτώχειας είναι μεγαλύτερες στις κατηγορίες του πληθυσμού οι οποίες έχουν μια πιο αρνητική σχέση με την παραγωγή, όπως είναι οι γυναίκες, οι μειονότητες και οι άνεργοι.

Στην περίπτωση των γυναικών, η φτώχεια στην εργάσιμη ηλικία σχετίζεται με την ανισότητά τους στην αγορά εργασίας. Οι γυναίκες λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους (εγκυμοσύνη, ανατροφή παιδιών, φύλαξη ατόμων τρίτης ηλικίας) δύσκολα προσλαμβάνονται και ευκολότερα απολύονται.

Τα κυριότερα επαγγέλματα στα οποία ωθούνται οι γυναίκες, σχετίζονται κυρίως με την κοινωνική προσφορά και την προσωπική καλλιέργεια όπως είναι η εκ-

παίδευση, η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και άλλων παρόμοιων επαγγελματιών, τα οποία συμφωνούν προς τα κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα για τη γυναικεία απασχόληση.

Άλλωστε η νοοτροπία η οποία επικρατεί, θέλει τη γυναίκα περισσότερο στην οικογένεια ως καλή σύζυγο και στοργική μητέρα, παρά μια επιτυχημένη επαγγελματία. Η κάθε γυναίκα από την νηπιακή της ηλικία ακόμα, αρχίζει να γαλουχείται με αυτά τα συγκεκριμένα πρότυπα, με αποτέλεσμα να μην επιδιώκει μια υψηλή επαγγελματική καριέρα αλλά να μένει στάσιμη σε μια θέση εργασίας και να διακινδυνεύει ανά πάσα στιγμή να αντικατασταθεί ή από ένα άνδρα ή από μια μηχανή, ανάλογα με την θέση την οποία κατέχει.

Σημαντικό ρόλο επίσης παίζει και το γεγονός ότι η γυναίκα απασχολείται πολλές ώρες την ημέρα με το σπίτι της, με αποτέλεσμα να χάνει έδαφος για μεγάλες επιδόσεις στην επαγγελματική της απασχόληση αλλά και στην ενημέρωσή της πάνω στις τρέχουσες εξελίξεις (Αρχείο, ΓΣΕΕ).

Στην φτώχεια οδηγείται η γυναίκα και από το γεγονός της άνισης αμοιβής των εργαζομένων ανάλογα με το φύλο. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, στην τέταρτη κατά σειρά έκθεση της, αναφέρει ότι το 1990 μια γυναίκα που δουλεύει στην μεταποίηση κέρδιζε κατά μέσο όρο το 75-78% του μισθού ενός άνδρα που εξασκούσε την ίδια δουλειά. Στις ασφάλειες το 70-75%, στον τραπεζικό τομέα το 75-80%, στο λιανικό εμπόριο το 65-70%, ενώ στις υπηρεσίες οι αποκλίσεις ήταν μικρότερες (Γραβάλου, 1994, σελ.19).

Η υλική φτώχεια συμπορεύεται λοιπόν, με την πνευματική δηλαδή την φτώχεια προς την παιδεία, την καλλιέργεια, τις κοινωνικές εμπειρίες και δραστηριότητες.

Ωστόσο έχουν γίνει μεταρρυθμίσεις τέτοιες που να βελτιώνουν τη θέση της γυναίκας, κάτω από την πάλη των εργαζομένων και του γυναικείου κινήματος και λόγω της κοινωνικής εξέλιξης. Κατακτήσεις προοδευτικού χαρακτήρα όπως: η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, ορισμένες διευκολύνσεις για την φροντίδα των παιδιών, προστασία υγείας, κατάργηση νομικών διακρίσεων. Οι κατακτήσεις όμως αυτές δεν έχουν αλλάξει την ουσία της κοινωνικής θέσης της γυναίκας, δεν έχουν ανατρέψει την ανισότητα. Το χάσμα ανάμεσα στην τυπική αναγνώριση της ισότητας από τη μία, και την υπερεκμετάλλευση και καταπίεση των γυναικών από την άλλη, υπάρχει και σε περιόδους κρίσης διευρύνεται (Τελεσίλλα, 1994, σελ.2).

Στη ζωή και τη θέση των γυναικών συναντιούνται όλες οι παλιές και νέες αντιθέσεις, περιπλέκονται με την αντίθεση των δύο φύλων και αναδεικνύουν τη θέση των γυναικών σε οξύτατο κοινωνικό πρόβλημα, αποκαλύπτοντας την αντίφαση μεταξύ των δυνατοτήτων της εποχής μας και του βαθμού αξιοποίησής τους από τις γυναίκες.

Η διαχωριστική γραμμή, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί, ήταν και παραμένει σαφής ως προς τα φύλα.

Οι άνδρες	οι γυναίκες
στην παραγωγή	στην αναπαραγωγή
αυτοκαθοριζόμενοι	ετεροκαθοριζόμενες
στο δημόσιο – πρωτεύοντα χώρο	στον ιδιωτικό – δευτερεύοντα χώρο
στο δημόσιο χρόνο	καθορισμένο από άλλους χρόνο

Η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας δεν ανέτρεψε τα πράγματα ούτε έσβησε τη διαχωριστική γραμμή. Οι γυναίκες επιφορτίστηκαν και με τις υποχρεώσεις στο επαγγελματικό χώρο.

Ανταποκρίνονται στις όλο και πιο πολλές απαιτήσεις της αμειβόμενης εργασίας, επιτελώντας συγχρόνως και με συνέπεια τον ρόλο τους στη μη αμειβόμενη εργασία, τον οικιακό ρόλο (Τελεσίλλα, 1994, σελ.3).

Ουσιαστικά λοιπόν κατά τους μελετητές, στην επικρατούσα νοοτροπία της κοινής γνώμης δεν έχει ωριμάσει η δίκαιη και σωστή αντίληψη της ισότητας των δύο φύλων ή της ισότιμης συμμετοχής των ανθρώπων στα όποια αγαθά προσφέρει η μάνα-γη.

4. ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

Το κοινωνικό πρόβλημα της ανεργίας υπήρχε πάντα, όμως σήμερα όσο ποτέ άλλοτε παρουσιάζεται σε μεγαλύτερη έκταση και οξύτητα. Η τεράστια ανάπτυξη της τεχνολογίας έφερε και την αντίστοιχη επέκταση της μηχανής σε όλους τους τομείς της εργασίας. Η μηχανή σιγά-σιγά αχρηστεύει τα εργατικά χέρια, κυριαρχεί στο χώρο τις εργασίας και δημιουργεί την τάξη των ανέργων που καθημερινά κατέχεται από το άγχος της επιβίωσης και της ανασφάλειας. Οι άνεργοι αναγκάζονται να ασκήσουν ένα καινούριο επάγγελμα.

Είναι παραδεκτό ότι σε περιόδους κρίσης οι πρώτοι που θα επηρεαστούν από αυτήν, είναι οι εργαζόμενες γυναίκες. Θα απολυθεί η γυναίκα και όχι ο άνδρας, έστω και αν έχει απόλυτη ανάγκη την εργασία. Στην πλειοψηφία η γυναικεία εργασία είναι απλήρωτη και αφανής, εφόσον όλες οι γυναίκες προσφέρουν στην οικονομία με διάφορους τρόπους. Αυτό αποτελεί νοοτροπία που βασικά διαμορφώνεται μέσα στην οικογένεια.

Το χρονικό διάστημα αναμονής για την εύρεση εργασίας ενός νέου επαγγέλματος είναι πολύ μεγαλύτερο για τις γυναίκες παρά για τους άνδρες. Γιατί οι άνδρες απασχολούνται σε ένα μεγαλύτερο φάσμα εργασιών σε αντίθεση με τις γυναίκες, δημιουργώντας προβλήματα στην επαναφορά τους στην ενεργό δράση. Ωστόσο οι άνεργοι αποτελούν τμήμα του οικονομικού δυναμικού του οποίου ο αριθμός και η κατάσταση του έχει επίδραση στην κατάσταση όλων των εργαζόμενων και κατ' επέκταση στο κοινωνικό σύνολο (Τελεσίλλα, 1994, σελ.20).

Η ανεργία έχει χαρακτηριστεί ως το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το κόστος της, οικονομικό και κοινωνικό έχει τεράστιες επιπτώσεις στην ψυχολογία, στην οικογένεια και στην πολιτική ζωή. Ο αριθμός των ανέργων ήταν δεκαέξι εκατομμύρια στις αρχές του 1993 και με προοπτική δεκαοχτώ εκατομμύρια μέσα στο 1994, εκ των οποίων ένα μεγάλο μέρος είναι νέοι και γυναίκες.

Ωστόσο, στην Ελλάδα υπάρχει τάση αύξησης της γυναικείας απασχόλησης, φαινόμενο που κυριαρχεί στον παγκόσμιο χώρο. Οι γυναίκες αναζητούν εργασία, ιδιαίτερα οι νέες, γιατί όσο ποτέ άλλοτε επιθυμούν με την εργασία να αποκτήσουν κυρίως την οικονομική τους ανεξαρτησία που τις απελευθερώνει τόσο από τα κοινωνικά όσο και τα οικονομικά δεσμά. (ο.β.π., σελ.20)

Προσπαθούν να πετύχουν την άνοδο του πνευματικού τους επιπέδου και να συμβάλλουν στην άνοδο του ατομικού και οικογενειακού εισοδήματος.

Ως προς τη γυναικεία ανεργία η κατάσταση είναι πιο δύσκολη και πιο προβληματική από την ανδρική γιατί την χαρακτηρίζει μεγάλη διάρκεια, για τους ίδιους λόγους που προβάλλονται σε περίπτωση απόλυσης της: προκαταλήψεις ως προς τη γυναικεία εργασία, ισότητα μισθών, συγκέντρωση γυναικών σε ορισμένους κλάδους απασχόλησης, έλλειψη επαγγελματικής ειδίκευσης και πληροφόρησης.

Πέρα αυτής η Ελλάδα έχει ένα μεγάλο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων σε σχέση με τον αριθμό των μισθωτών για τους οποίους δεν υπάρχουν στοιχεία που να παρουσιάζουν την καταχώριση τους σε καταλόγους ανεργίας, όταν σταματούν τις οικονομικές τους δραστηριότητες κυρίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Έτσι ένας μεγάλος αριθμός ανέργων διαφεύγει από την ένταξη στην επίσημη στρατιά των ανέργων και το ποσοστό ανεργίας υπολείπεται από την πραγματικότητα όπου η γυναίκα φέρει τον τίτλο "Συμβalούντα και μη αμειβόμενου μέλους της οικογένειας" (Τελεσίλλα, 1994, σελ.21).

Στις 11 Μαρτίου 1994 ο επίτροπος της κοινότητας κ. Πάτρικ Φλυν σε συνέντευξη του δήλωσε:

"Ο αριθμός των ανέργων στην κοινότητα έχει ξεπεράσει τα 19 εκατομμύρια... και τόνισε ότι θα πρέπει να προωθηθούν ελαστικές μορφές εργασίας, προβλέποντας ότι θα υπάρξει διεύρυνση της εφαρμογής του συστήματος μερικής απασχόλησης, ώστε να εξασφαλιστεί πρόσβαση στην αγορά εργασίας μεγαλύτερου αριθμού ατόμων".

Ο επίτροπος το Νοέμβριο του 1993 δήλωσε ότι "η Κοινότητα αναγνωρίζει το μέγεθος του προβλήματος της γυναικείας ανεργίας και εισάγει κυρίως μέσω του ευρωπαϊκού κοινοτικού ταμείου ειδικά μέτρα για την μείωση της", .

Στα πλαίσια αυτά η Ελλάδα έλαβε 12 εκατομμύρια ECU και έχουν προβλεφθεί άλλα 12 εκατομμύρια ECU.

Για τα μέτρα υπέρ των γυναικών στην Ελλάδα από την ευρωπαϊκή ένωση μέσα στα πλαίσια του προγράμματος της "πράσινης βίβλου" τα μέτρα τα οποία λήφθηκαν μεταφράζονται σε κάποια δις. Νέα δεδομένα, νέα προβλήματα αναδύθηκαν στην καρδιά των "πλουσίων" χωρών. Ορατοί κίνδυνοι, ρατσισμός, θρησκευτικός φανατισμός, εθνοτικά σχήματα σ' αντιδραστικές περιχαράκωσεις, εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας καταπίεση της γυναίκας και πισωγύρισμα στις κατακτήσεις τους (ο.β.π.)

Το φεμινιστικό κίνημα αμφισβητεί το μοντέλο που παράγεται ως "σωτηρία" και έχει καταδικάσει το υπάρχον ως ανέλπιδο και αδιέξοδο. Η τομή είναι αναγκαία να γίνει στην ρίζα του καρκινώματος. Οι κοινωνίες:

- της υπερκαταναλώσεως
- της υπερσυγκέντρωσης
- της υπαρξιακής διάλυσης
- της μιζέριας
- της διάκρισης
- του σεξισμού
- και της ανδροκρατίας

παράγουν και θα παράγουν διακρίσεις και ανισότητες και το φεμινιστικό κίνημα δεν θα "συνστρατευτεί" με εκείνους που λένε, γράφουν, σβήνουν, σχεδιάζουν χώρους, όραμα, προοπτική και ουτοπία.

Όμως υπάρχει μια μεγάλη και βαθιά σιωπή γύρω από το ζήτημα των εργαζομένων γυναικών. Δηλαδή, στις στατιστικές δεν εμφανίζονται ούτε σαν εργαζόμενες, ούτε σαν άνεργες και γενικώς χαρακτηρίζονται "αδρανείς". Οι γυναίκες αυτές αποτελούν δυνάμεις, εργατικό δυναμικό και είναι συνήθως γυναίκες που δεν πιστεύουν ότι υπάρχει καμιά δυνατότητα ν' απασχοληθούν.

Η "αδράνεια" των γυναικών χρησιμοποιείται από κυβερνήσεις και τους κατέχοντες της εξουσίας ως εξυγίανση της οικονομίας και ως απάντηση κατά της ανεργίας (Τελλεσίλα, 1994, σελ.21).

Σε συνέντευξη που έδωσε η Καλλιόπη Καρακάση Μπουντούρογλου (Αθήνα 21/1/94), υποστήριξε:

"20 εκατομμύρια οι άνεργοι σήμερα στην ενωμένη Ευρώπη με πρόβλεψη ν' υπερδιπλασιαστούν στο άμεσο μέλλον. Το 61% των ανέργων είναι γυναίκες. Η "λευκή βίβλος" όπως λέγεται η θεσμοθέτηση της ανατροπής των εργασιακών σχέσεων έγινε πράξη για όλα τα κράτη μέλη της ενωμένης Ευρώπης. Ήδη οι "ευέλικτες" όπως κομπάζονται του περασμένου αιώνα μορφές εργασίας διπλής εκμετάλλευσης κάνουν θραύση στις γυναίκες στο όνομα της επιλογής και του μεγαλύτερου ελεύθερου χρόνου. Το φασόν κυριαρχεί στις εργατο-συνοικίες των αστικών κέντρων και στα χωριά της υπαίθρου. Η κοινωνική ασφάλιση, η σύνταξη, οι κοινωνικές παροχές θυσιάζονται στο όνομα της σύγκλισης των οικονομιών. Οι ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών στον τομέα της υγείας λόγω του αναπαραγωγικού τους ρόλου, εναποτίθενται στην ιδιωτική πρωτοβουλία όσο ο δημόσιος τομέας ψυχορραγεί. Σύγκλιση των οικονομιών λοιπόν και απόκλιση των γυναικών συνολικά από το δρόμο προς την ισότητα και την απελευθέρωση τους".

Είναι βέβαια γεγονός ότι η ισότητα των δύο φύλων με το Σύνταγμα του 1975 και με μια σειρά νόμων από το 1983 και μετά, έχει κατοχυρωθεί θεσμικά και η θέση της γυναίκας σήμερα στην κοινωνία είναι σαφώς βελτιωμένη σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Το κόστος της ισότητας έχει μέγιστο κοινωνικό χαρακτήρα και δεν χωράει σε πολιτικές λιτότητες, ανεργίας, αναλφαβητισμού και προώθηση παραδοσιακών ρόλων που σπρώχνουν αντικειμενικά τις γυναίκες, τις πολλές γυναίκες και μέσα στις πολλές γυναίκες αυτές υπαίθρου στο περιθώριο της ζωής (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Από τον παρακάτω πίνακα προκύπτει ότι η ανεργία επί του συνόλου των εργαζομένων έπληξε σε μεγαλύτερο βαθμό τις γυναίκες: Από 1,89% που ήταν το 1981 αυξήθηκε το 1991 σε 5,47% , ενώ στους άνδρες από 2,32% το 1981 ανέβηκε το 1991 στο 3,37%. (Ε.Σ.Υ.Ε Έρευνες Εργατικού Δυναμικού , 1981-1991)

ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ

ΕΤΗ	ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ		ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		ΑΝΕΡΓΟΙ	
	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
1981	2.502,6	1.171,5	2.420,9	1.104,9	81,8	66,6
1982	2.548,0	1.169,7	2.426,4	1.075,3	121,6	94,4
1983	2.531,9	1.309,9	2.384,0	1.156,1	147,9	153,8
1984	2.528,6	1.339,9	2.376,2	1.176,7	152,3	162,6
1985	2.513,0	1.379,5	2.371,0	1.217,5	141,9	162,0
1986	2.504,7	1.383,0	2.377,7	1.223,1	127,1	159,9
1987	2.489,4	1.394,2	2.361,5	1.235,9	127,9	158,3
1988	2.501,2	1.459,7	2.379,6	1.277,7	121,5	181,9
1989	2.500,1	1.466,8	2.385,5	1.285,4	114,6	181,3
1990	2.516,5	1.483,4	2.409,3	1.309,7	107,1	173,7
1991	2.494,2	1.471,1	2.371,3	1.271,7	122,8	199,4

5. ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ

Η σημερινή γυναίκα κατέχει τυπικά ισότιμη θέση με τον άνδρα. Ωστόσο, αν και σήμερα λίγες γυναίκες εργάζονται, ελάχιστες είναι εκείνες που έχουν πάρει ανώτερες θέσεις, ιδιαίτερα στην επαρχία (ΕΓΕ, Πάτρα 1981, σελ.84). Βέβαια κατά καιρούς πολλές γυναίκες κατέκτησαν ανώτατα αξιώματα της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής. Αναδείχθηκαν άριστοι πολιτικά και επιχειρηματικά με διεθνή προβολή και παραδοχή.

Είναι γεγονός ότι οι γυναίκες καριέρας δεν γίνονται συνήθως παραδεκτές από τους συζύγους, οι οποίοι πολλές φορές τις εγκαταλείπουν. Έτσι, οι πετυχημένες "πληρώνουν" την επαγγελματική τους σταδιοδρομία με το τίμημα της μοναχικής ζωής ή με τις συνεχείς προστριβές με το σύζυγο. Είναι μια στάση ζωής που διαλέγουν οι ίδιες από πραγματικό ενδιαφέρον για τη δουλειά τους, χωρίς να υπολογίζουν το ύψος του μισθού και την κοινωνική θέση που αποκτούν, όπως συμβαίνει στους άνδρες (Ν.Τάκαρη, 1984, σελ.379).

Ουσιαστικά όμως το σύνολο των γυναικών ακόμη δεν βρίσκεται σε ανώτερες θέσεις και γι' αυτό υπάρχουν οπωσδήποτε σοβαροί λόγοι όπως:

Μόρφωση και ειδίκευση: Το επίπεδο της μόρφωσης στην επαρχία παραμένει τραγικά χαμηλό. Μέσα στον χώρο της δουλειάς η γυναίκα δεν βρίσκει καμιά ευκαιρία για ειδίκευση ή καλύτερευση. Η επιμόρφωση και ειδίκευση των εργαζομένων σε ειδικά κέντρα, σε σεμινάρια, είναι προνόμιο άλλων κρατών και άλλων εργαζομένων, όχι των Ελλήνων. Η εργάτρια θα παραμένει πάντα η ανειδίκευτη, κάνοντας χρόνια ολόκληρα την ίδια δουλειά (ΕΓΕ, Πάτρα 1981, σελ.85).

Μητρότητα και ανατροφή των παιδιών: Η μητρότητα και η ανατροφή των παιδιών, που θεωρείται καθαρά γυναικεία ευθύνη, αποτελεί εμπόδιο στην εξέλιξη της γυναίκας. Εμπόδιο γιατί δεν υπάρχει καμιά απολύτως κρατική μέριμνα για το κοινωνικό αυτό λειτούργημα της ανατροφής των παιδιών.

Τα προνόμια για τα οποία η ίδια η γυναίκα αγωνίζεται, όπως άδειες εγκυμοσύνης, ώρες θηλασμού, στο βάθος είναι ανασταλτικοί παράγοντες στην πρόοδό της. Αυτά τα προνόμια την κάνουν "επιζήμια" στον εργοδότη που θα κοιτάξει, αν μπορεί, να την απολύσει κατά την διάρκεια εγκυμοσύνης της (ΕΓΕ, Πάτρα 1981, σελ.86).

Τρόπος που αντιμετωπίζει η γυναίκα τη δουλειά της: Η ίδια η γυναίκα συχνά βλέπει τη δουλειά της περιστασιακή. Δεν πηγαίνει για καριέρα. Ελπίζει ότι κάποτε θα σταματήσει. Δεν επιδιώκει καλύτερευση. Δεν κυνηγάει συνήθως πόστα και προαγωγές. Πιστεύει πως αυτά είναι για τους άνδρες. Στην κοινωνία μας ο αποτυχημένος άνδρας είναι για "κλάματα". Δεν είναι το ίδιο όμως για τη γυναίκα. Μέσα στην οικογένειά της θα ήταν σίγουρα υποτιμητικό για τον άνδρα - θανάσιμη προσβολή ίσως - να βρεθεί η γυναίκα του με ανώτερη θέση από αυτόν.

Έτσι είναι εμφανές ότι η ίδια η γυναίκα αποφεύγει την προαγωγή και τις πρόσθετες ευθύνες που θα την απομακρύνουν περισσότερο από την οικογένεια.

Βαθιά ριζωμένη μέσα σε κάθε Ελληνίδα είναι η σκέψη ότι πρωταρχική της ευθύνη και προορισμός είναι η οικογένεια. Η δουλειά, το επάγγελμα είναι δεύτερα.

Ευτυχώς όμως, η νέα κοπέλα σήμερα αλλάζει. Μορφώνεται στο σημείο σχεδόν που μορφώνεται ο άνδρας. Με τη μόρφωση αρχίζει και αλλάζει νοοτροπία. Αρχίζει και ξεφεύγει, επαναστατεί. Έτσι υπάρχει ελπίδα στη νέα γενιά (ΕΓΕ, Πάτρα 1981, σελ. 87).

Το ανδρικό κατεστημένο: Τέλος, είναι το ανδρικό κατεστημένο που εμποδίζει την πρόοδο της γυναίκας. Ο άνδρας, αφέντης-κυρίαρχος, που τυχαίνει να είναι στην οικογένεια θέλει να διατηρεί τον ίδιο ρόλο και σε κάθε τομέα.

Βλέπει τη γυναίκα που ανεβαίνει αρνητικά. Δεν την παίρνει στα σοβαρά. Τη θεωρεί απειλή στη δική του πρόοδο, ιδιαίτερα όταν έχει πραγματικές ικανότητες.

Μπορεί να την εκτιμήσει σαν γυναίκα, σπάνια όμως θα την παραδεχτεί σαν προσωπικότητα. Η αναγνώρισή της έρχεται σιγά-σιγά και με μεγάλο κόπο και αγώνα.

6. ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Τα μαζικά μέσα ενημέρωσης και πληροφόρησης παίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία και την επιβολή κοινωνικών προτύπων, καθώς και στη διαμόρφωση αντιλήψεων για τους κοινωνικούς ρόλους και την κοινωνική θέση των ατόμων. Αυτά θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην αλλαγή της νοοτροπίας και την παραδοχή της γυναίκας, ως ισότιμο με τον άνδρα μέλος της κοινωνίας. Σχετικά όμως, με την εικόνα της στη διαφήμιση, τον τύπο, την τηλεόραση και το ραδιόφωνο διαπιστώνεται ότι τα μέσα ενημέρωσης εξακολουθούν να μεταδίδουν την παραδοσιακή εικόνα της γυναίκας, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις πρόσφατες εξελίξεις της θέσης της.

Από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης το πιο ισχυρό είναι η τηλεόραση, η οποία αλλάζει ριζικά τον τρόπο ζωής και σκέψης των ανθρώπων με απρόβλεπτες συνέπειες. Οι άνθρωποι αφιερώνουν το μεγαλύτερο μέρος του ελεύθερου χρόνου τους μπροστά στο "μαγικό κουτί" που πολλές φορές αντικαθιστά το σύντροφο, το συγγενή, το φίλο. Ιδιαίτερα τα παιδιά, στον παγκόσμια κλίμακα, μένουν μπροστά στην τηλεόραση περισσότερο χρόνο απ' ό,τι στο σχολείο. Οι σημερινοί άνθρωποι, άνδρες και γυναίκες, δέχονται όλα αυτά αδύναμοι ν' αντιδράσουν στα κοινωνικά πρότυπα που κατασκευάζονται τώρα πια από τις διαφημίσεις, ως επιτεύγματα του πολιτισμού.

Ως προς την εικόνα της γυναίκας, υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα σ' αυτήν που παρουσιάζει η τηλεόραση κι εκείνη που υπάρχει στην πραγματικότητα. Έτσι οι άνθρωποι που ενημερώνονται για το καθετί μόνο από την τηλεόραση, υπάρχει περίπτωση ν' αποκτήσουν μια λανθασμένη εντύπωση για την όλη κατάσταση της γυναίκας, όπως και για όλα τα γεγονότα και συμβάντα που λαμβάνουν χώρα στον πλανήτη.

Οι δύο πιο συχνές εικόνες είναι της γυναίκας στο σπίτι και της γυναίκας που έχει ως αντικειμενικό σκοπό την κατάκτηση του άνδρα. Η πρώτη, κατασκευάζεται με βάση την ιδέα της απασχόλησης σ' όλες τις οικιακές εργασίες και τις φροντίδες για τα παιδιά και την χρησιμοποιούν συνήθως στην διαφήμιση προϊόντων καθαριότητας και διατροφής. Η δεύτερη, χρησιμοποιείται για τα καλλυντικά και τα προϊόντα περιποίησης του σώματος, ακόμα κι αν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν από άνδρες ή για προϊόντα που δεν έχει καμιά σχέση η γυναίκα. Ακόμα κι όταν την παρουσιάζουν, και αυτό γίνεται σε ελάχιστες περιπτώσεις, ως εργαζόμενη, ο ρόλος της δεν είναι πάρα μια προέκταση περισσότερο των οικιακών της καθηκόντων και η δράση της αναφέρεται πάντα σε δευτερεύουσες εργασίες.

Στα σίριαλ, οι γυναίκες που εμφανίζονται εξαρτώνται όλες από κάποιον άνδρα. Καμιά γυναίκα δεν λειτουργεί μόνη και ανεξάρτητη από την ανδρική επιρροή, ψυχολογική ή οικονομική. Οι περισσότερες είναι ανεύθυνες αναποφάσιστες, κακοήθεις κι ακόμα σκληρές και ανταγωνιστικές. Είναι εκείνες που δεν μπορούν να λύσουν μόνες τα προβλήματά τους και να κατέχουν κάποια υπεύθυνη θέση στην

εργασία τους. Στην πραγματικότητα όμως, εκτός από τις πολλές γυναίκες που ζουν μόνες, υπάρχουν επίσης οι πολλές οικογένειες με ένα γονέα. Κατά ποσοστό 99% αυτός ο γονέας είναι η γυναίκα, η οποία δεν παρουσιάζει μόνο αυτάρκεια και αυτοτέλεια αλλά αναλαμβάνει την προστασία των μελών της χωρισμένης οικογενείας.

Η γυναίκα "χωράει" μέσα στο γυαλί μόνο σαν καταναλωτικό, σεξουαλικό και αναπαραγωγικό αντικείμενο. Άλλη εικόνα δεν "χωράει" γιατί σύμφωνα με τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης "δεν πουλάει". Η εικόνα της γυναίκας - υποκείμενο, δημιουργία της ιστορίας της, με απόψεις, θέσεις, αντιστάσεις και τάσεις διεκδίκησης εξουσίας είναι ένα πολύ "επικίνδυνο φάντασμα πάνω από την πόλη", μέσα σε αυτή, στα σπίτια, στα γραφεία, στους δρόμους. Σχεδόν όλα τα Μ.Μ.Ε. που αφορούν τη γυναίκα τυλιγμένη ή όχι σε ροζ σελοφάν, παράγουν αλλοτρίωση και αποξένωση από τα συμφέροντα των γυναικών. Η κατάσταση "ζούγκλας" μιας δήθεν "ελεύθερης αγοράς" πρέπει ν' αντιμετωπιστεί άμεσα και ουσιαστικά.

Όσotόσο με ψήφισμα που εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στη Σύνοδο τον Οκτώβριο του 1987, σχετικά με τον τρόπο προβολής και τη θέση των γυναικών στα Μ.Μ.Ε., προτείνονται:

- καλύτερη εφαρμογή των μέτρων για την ισότητα ευκαιριών στα ραδιοτηλεοπτικά ιδρύματα
- μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στα συλλογικά όργανα των κομμάτων, των εργατικών συνδικάτων και άλλων ομάδων κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα, που εποπτεύουν την εφαρμογή των μέτρων για την προβολή των δραστηριοτήτων των γυναικών μέσα από τα Μ.Μ.Ε.
- διαμόρφωση κανόνων συμπεριφοράς εκ μέρους των διαφημιστικών εταιρειών, που να προβλέπουν τον αυτοέλεγχο στην προβολή αρνητικών γυναικείων προτύπων και την απαγόρευση διαφημίσεων που θίγουν την γυναικεία αξιοπρέπεια

Για τα κρατικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα ισχύει ο νόμος 1730/87 στον οποίο προβλέπεται η συμμετοχή εκπροσώπων γυναικείων οργανώσεων και της Γενικής Γραμματείας Ισότητας στην Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου (ΑΣΚΕ) της ΕΡΤ Α.Ε. (ΓΤΙ, 1994).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

"Οι κοινωνικές σχέσεις που υποτάσσουν το ένα φύλο στο άλλο είναι κάκιστες και παρεμποδίζουν την πρόοδο της ανθρωπότητας".

Στιούαρτ Μιλ., 1867, Αγγλικό Κοινοβούλιο

1. ΓΕΝΙΚΑ

Η σεξουαλική παρενόχληση είναι για πολλούς μια έννοια καινούρια και συγκεκριμένη αν και αναφέρεται σε ένα φαινόμενο τόσο παλιό και συχνό, όσο παλιά είναι και η εμφάνιση της γυναίκας στο χώρο της εργασίας. Φαινόμενο που παραμένει κρυφό, γιατί κανείς δεν ήθελε ή δεν τολμούσε να μιλήσει γι' αυτό. Οι γυναίκες γίνονταν αντικείμενα σεξουαλικής παρενόχλησης πολύ πριν η εργασία τους αρχίσει να αμείβεται έστω και στοιχειωδώς, πολύ πριν από τη μαζική τους είσοδο στο χώρο της βιομηχανικής εργασίας. Το φαινόμενο, στην ουσία πρόβλημα, παρέμεινε κρυφό γιατί σύμφωνα με το σύστημα των κοινωνικών αξιών, η γυναίκα ανήκε στην οικογένεια και η κάθε απομάκρυνσή της από αυτή σήμαινε εκτροπή από τον παραδοσιακό ρόλο.

Εκτροπή που έπρεπε να τιμωρηθεί έστω και αν, την απομάκρυνση από τα κοινωνικά πρότυπα την επέβαλαν οι ανάγκες της ίδιας της οικογένειας και όχι η θέληση της γυναίκας. Το χειρότερο είναι πως οι ίδιες οι γυναίκες, θύματα της σεξουαλικής παρενόχλησης, δεν τολμούσαν να παραπονεθούν γιατί κινδύνευαν να χάσουν τη θέση τους στην εργασία και επιπλέον να διασυρθούν. Σε μια κοινωνία που ήθελε τις γυναίκες ανεκτικές και υποτακτικές, η αντίληψη ότι αυτές έφταιγαν γι' αυτό που τους συνέβαινε, τις συνόδευε, όπως και κάθε άλλη μορφή βίας σε βάρος τους (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Η αναφορά γίνεται σε χρόνο παρελθόντα αλλά δυστυχώς τα πράγματα δεν έχουν αλλάξει. Το πρόβλημα το αποκάλυψαν πρώτες οι αγωνίστριες του φεμινιστικού κινήματος, με έρευνες και μελέτες που είδαν το φως της δημοσιότητας πριν δύο περίπου δεκαετίες. Μόλις δε, τα δέκα τελευταία χρόνια άρχισε να αναγνωρίζε-

ται ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι πρόβλημα δομικό, δηλαδή ότι συνδέεται άμεσα με τη θέση της γυναίκας στη κοινωνία και ότι δεν είναι άμεση συνέπεια της σχέσης της με το δράστη της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι δεν αποτελεί επιθετική έκφραση της σεξουαλικότητας, αλλά σεξουαλική έκφραση της βίας με σκοπό την απόδειξη και επιβεβαίωση της ισχύος του δράστη της σεξουαλικής παρενόχλησης (ο.β.π).

Ο όρος, στην ελληνική του απόδοση "σεξουαλική παρενόχληση", δεν θέτει θέμα για φιλικές σχέσεις, φλερτ, αστεία, ανέκδοτα, φιλικές χειρονομίες που αναπτύσσονται στη βάση της αμοιβαιότητας. Πρόκειται για μη παραδεκτή συμπεριφορά, που υποτιμά, θίγει, ενοχλεί, εκβιάζει τον εργαζόμενο-η στο χώρο της εργασίας (Τελλεσίλα, 1994, σελ.2).

Σύμφωνα με στοιχεία του Αρχείου της ΓΣΕΕ, η σεξουαλική παρενόχληση ξεκίνησε από τις ΗΠΑ, όπου για πρώτη φορά, αναγνωρίστηκε συμπεριφορά που έχει αποτέλεσμα τη διακριτική μεταχείριση των εργαζομένων και ειδικότερα των γυναικών, στο χώρο εργασίας. Βέβαια, δεν επρόκειτο για ένα νέο φαινόμενο. Υπήρχε από εποχής... Αδάμ και Εύας! Απλώς, το αμερικάνικο γυναικείο κίνημα, περισσότερο ισχυρό από το ευρωπαϊκό, συνειδητοποίησε πιο γρήγορα ότι οι συμπεριφορές αυτές στρέφονται ενάντια στην αξιοπρέπεια των γυναικών.

Σεξουαλική παρενόχληση, σύμφωνα με τον ορισμό της Χάγης, σημαίνει: "ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα ή άλλη που βασίζεται στη διαφορά φύλου, η οποία θίγει την αξιοπρέπεια ανδρών και γυναικών στην εργασία".

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διατύπωσε τροπολογία ως προς τον ορισμό, η οποία κατατάσσει τις συμπεριφορές αυτές σε κατηγορίες, αποσαφηνίζοντας συγχρόνως τις έννοιες (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Οι κατηγορίες είναι:

- Σωματική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα, η οποία σημαίνει ανεπιθύμητη σωματική επαφή. Δηλαδή, από ανεπιθύμητα αγγίγματα έως σεξουαλική επίθεση και βιασμό.
- Προφορική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα όπως, προσβλητικό φλερτ, πρόστυχα σχόλια, συνεχείς προτάσεις για εξόδους, πιέσεις για σύναψη σεξουαλικών σχέσεων, ανεπιθύμητες σεξουαλικές προτάσεις.
- Μη προφορική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα: επίδειξη πορνογραφικού υλικού, όπως φωτογραφίες, αντικείμενα, αφίσες κ.λ.π., χειρονομίες με σεξουαλικά υπονοούμενα κ.α.
- Συμπεριφορά που βασίζεται στο φύλο και η οποία μειώνει, γελοιοποιεί, εκφοβίζει ή καταχράται σωματικά έναν εργαζόμενο, λόγω φύλου. Μπορεί να συμπεριλαμβάνει προσβολές που βασίζονται στο φύλο, εχθρότητα, άσχημα σχόλια για επαγγελματικές ικανότητες, εμφάνιση κ.λ.π. (ο.π.β.).

Εκτός από το χαρακτηριστικό του ανεπιθύμητου και προσβλητικού, η σύσταση και ο κώδικας ορίζουν ότι τέτοιες συμπεριφορές είναι απαράδεκτες όταν:

- Η υποταγή ή η απόρριψη τους από τον εργαζόμενο επιφέρει επιπτώσεις στην επαγγελματική του πορεία (συγκαλυμμένα ή όχι), φρένο στην επαγγελματική του κατάρτιση, στη συνέχιση της απασχόλησης, στη προαγωγή, στη μισθοδοσία κ.α.
- Δημιουργούν εκφοβισμό, εχθρικό ή ταπεινωτικό περιβάλλον εργασίας, για το άτομο που τις υφίσταται.

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί, κυρίως γι' αυτούς που υποστηρίζουν πως το θέμα είναι ανύπαρκτο, ότι εφόσον μιλάμε για εργαζόμενες που προκαλούν, "τα θέλουν", ή που απλώς συνάπτουν σχέση με άνδρα του εργασιακού τους χώρου, δεν υφίσταται παρενόχληση. Η κατηγορία εκείνων που "τα θέλουν" για επαγγελματικά οφέλη, έχει συμπεριληφθεί σε στατιστικές έρευνες (ο.β.π).

Αντίθετα μάλιστα, οι παρενοχλούμενες σεξουαλικά δεν είναι ούτε οι πιο όμορφες, ούτε οι πιο ελκυστικές, ούτε οι πιο "καπάτσες", όπως πιστεύει ο πολύς κόσμος. Είναι οι πιο τρωτές, τόσο επαγγελματικά όσο και κοινωνικά (Αρχείο ΓΣΕΕ).

2. Η ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η βία κατά των γυναικών, που οι μορφές της είναι ποικίλες, αρχίζει από το απλό πείραγμα, τον ελαφρύ ή βαρύ ξυλοδαρμό, κατά κανόνα από το σύζυγο, προχωρεί στην εκμετάλλευση της εικόνας της γυναίκας από ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο για εμπορικούς σκοπούς, τη σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας και φθάνει στο βιασμό και πολλές φορές στο φόνο. Εκδηλώνεται σε όλους τους χώρους που ζουν και κινούνται οι γυναίκες, είτε πρόκειται για χώρους δουλειάς ή διασκέδασης, είτε για την ίδια την οικογένεια, που υποτίθεται ότι προστατεύει το μέλος της/γυναίκα.

Η βία αυτή είναι τόσο παλιά όσο και ο ανδροκρατούμενος πολιτισμός μας, έστω και αν η ύπαρξή της αναγνωρίστηκε μόλις πριν λίγες δεκαετίες και αυτό χάρη στο γυναικείο κίνημα (Τελεσίλλα, 1994, σελ.3).

Στην ψυχολογία της μάθησης για την εξήγηση της βίας, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις γονέων και παιδιών και στις εμπειρίες της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Οι εμπειρίες αυτές θέτουν τις βάσεις της προσωπικότητας και αργότερα διαμορφώνουν τις σχέσεις του ατόμου με τους γύρω του.

Οι άνδρες από την παιδική τους ηλικία μαθαίνουν πως είναι κοινωνικά παραδεκτό να λύνουν τις διαφορές τους μέσω της σωματικής πάλης, ενώ αντίθετα οι γυναίκες αποδέχονται τη χρήση βίας, μόνο για αμυντικούς σκοπούς (Βοϊδάσκης, 1992, σελ.59-60).

Μιλώντας για σεξουαλική κακοποίηση αρκετοί πιστεύουν ότι αφορά μόνο το βιασμό. Όπως υποστηρίζει όμως και η Ουόκερ (1989), σύμφωνα με την Dr. Margie Leidig η σεξουαλική κακοποίηση περιλαμβάνει:

1. Αισχρά τηλεφωνήματα.
2. Κρούσματα από ηδονοβλεψίες
3. Κρούσματα από επιδειξιμανείς
4. Σεξουαλικά πειράγματα στο δρόμο.
5. Κρούσματα από εφασίες
6. Βιασμός
7. Αποπλανήσεις, παρενοχλήσεις και βιασμοί από πρόσωπα που έχουν κοινωνική καταξίωση και κύρος (διευθυντές, γιατροί κλπ).

Επίσης η Leidig, εξετάζοντας τις ομοιότητες ανάμεσα στη σεξουαλική βία και γενικά στη βία εναντίον των γυναικών, ανακάλυψε και στα δύο είδη προκαταλήψεις ενάντια στο γυναικείο φύλο. Μια από αυτές είναι ότι οι μορφές βίας δεν αναφέρονται σ' όλη τους την έκταση και μία δεύτερη, είναι η αντίληψη ότι "το φταίξιμο είναι του θύματος" ακόμη και όταν πρόκειται για βιασμό από άγνωστο (N.Ουόκερ, 1989, σελ.127).

Μιλώντας για κακοποίηση αρκετοί εννοούν την παραβίαση της σωματικής ακεραιότητας που εμφανίζεται με τραυματισμούς, οι οποίοι μπορεί να οδηγήσουν και στο θάνατο (Χρ.Μουζακίτης, 1990).

"Όμως οι ίδιες οι γυναίκες υποστηρίζουν πως η ψυχική κακοποίηση μπορεί να είναι ακόμη χειρότερη", αναφέρει η Pahl στην έρευνά της (Pahl, 1985).

Οι πιο συνηθισμένες τεχνικές καταναγκασμού είναι οι σωματικές, σεξουαλικές, οικονομικές, οικογενειακές και κοινωνικές. Αυτές άλλοτε συνυπάρχουν σε περιπτώσεις κακοποίησης και άλλοτε υφίστανται μόνες τους, μα τα αποτελέσματα τους στη γυναίκα είναι πάντα άσχημα.

Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας είναι μια μορφή βίας και δεν είναι παρά η ακραία συνέπεια της θέσης της γυναίκας στην πατριαρχική κοινωνία. Είναι η συνέπεια της διαφορετικής σχέσης που αναπτύσσουν με τη βία (ανδρισμός σημαίνει επίδειξη σωματικής δύναμης και επιβολής), των σχέσεων εξουσίας, του καταμερισμού και της άνισης αξιολόγησης των ρόλων του άνδρα στην παραγωγή και της γυναίκας στην αναπαραγωγή.

Είναι γενικότερα η συνέπεια των διακρίσεων των δύο φύλων σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο που γίνονται πάντα σε βάρος της γυναίκας. Σε ψυχολογικό επίπεδο αυτό συντελεί στο να έχουν οι γυναίκες χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση και να είναι εξαρτημένες συναισθηματικά (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Η ψυχαναλυτική του Deutsch που αποδίδει στις γυναίκες μαζοχιστικές τάσεις (Horney 1933), δεν είναι αποδεκτή από τις γυναίκες που τελευταία ασχολούνται με το θέμα.

Η Zeuge Walker, ψυχολόγος, χρησιμοποιώντας τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης και ειδικότερα το μοντέλο του M. Selingnan "αποκτημένη αίσθηση αβοήθητου" (learned Helplessness), περιγράφει την παρακάτω πορεία της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς της κακοποιημένης γυναίκας (Τ. Τριανταφυλλίδου, 1986, σελ.249).

- Η γυναίκα προσπαθεί να αποφύγει την κακοποίηση, αποφεύγοντας να δίνει "αφορμές".
- Τα επαναλαμβανόμενα περιστατικά κακοποίησης μειώνουν το κίνητρο της γυναίκας να αντιδράσει, γίνεται παθητική.
- Η υποκειμενική της αντίληψη είναι ότι δεν μπορεί να επιδράσει στην κατάσταση.
- Γενικεύεται η αίσθηση αβοήθητου, μη πιστεύοντας ότι μπορεί να βοηθηθεί απ' οποιονδήποτε.
- Τελικά παραιτείται και παραμένει μοιρολατρικά στη σχέση κακοποίησης.

Φυσικά όλες οι γυναίκες δεν ολοκληρώνουν την πορεία καθώς έχουν διάφορες δυνατότητες να αντιδράσουν και να βοηθηθούν (ο.β.π.).

Σημαντικό ρόλο παίζει αν η γυναίκα έχει κοινωνικοποιηθεί με φυλετικά στερεότυπα και αν έχει αποδεχθεί ότι οι γυναίκες γενικά σαν φύλο δεν μπορούν να

έχουν το έλεγχο της κατάστασης. Τα βιώματα της παιδικής ηλικίας, αν περιλαμβάνουν κακοποίηση, επιτείνουν αυτή την εντύπωση.

Τέλος η σχέση κακοποίησης, όπως υποστηρίζει η Walker, έχει διάφορες φάσεις:

- α) δημιουργία έντασης
- β) βίαιες εκδηλώσεις – κακοποίηση
- γ) περίοδος αγάπης και μεταμέλειας

Ενώ, η άρνηση της πραγματικότητας είναι ακόμη ένας λόγος που οι γυναίκες δεν εμφανίζονται σταθερά αποφασισμένες να εγκαταλείψουν τη βίαιη σχέση (ο.β.π.).

Προσωπικά χαρακτηριστικά ή αντικειμενικά δύσκολες συνθήκες ζωής όπως ανεργία, φτώχεια κ.λ.π., δεν είναι παρά επιβαρυντικοί παράγοντες που επιτείνουν την κατάσταση (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Το φαινόμενο πρέπει να εξεταστεί σαν ένα κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα που απαιτεί σφαιρική καταγραφή, μελέτη και κατανόηση.

3. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ. ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η σημερινή γυναίκα, στο χώρο όπου ζει και εργάζεται, είναι έρμαιο των σεξουαλικών προθέσεων, όχι μόνο του εργοδότη αλλά και όσων "ισχυρών" ανδρών την περιβάλλουν. Σε μια προσπάθεια κάλυψης του συγκεκριμένου προβλήματος, αναπτύχθηκαν κατά καιρούς διάφοροι μύθοι που υπερασπίζονται και δημιουργούν την άποψη ότι τα θύματα είναι υπεύθυνα για την κακοποίησή τους.

Οι μύθοι αυτοί που περιγράφουν την κακοποιημένη γυναίκα, φτωχή, συνηθισμένη στην βία, δίχως επαγγελματική γνώση και οικονομικά εξαρτώμενη, δημιουργούν μια λανθασμένη στερεότυπη περιγραφή σύμφωνα με την Λενόρ Ουόκερ (1989).

Ειδικότερα, σύμφωνα με την ίδια, οι περισσότερες κακοποιημένες γυναίκες ανήκουν στην μεσαία και ανώτερη τάξη και θα μπορούσαν να αμυνθούν ακόμη και σωματικά. Εν κατακλείδι "Οι κακοποιημένες γυναίκες βρίσκονται σε όλες της ομάδες ηλικιών, φύλων, εθνοτήτων, θρησκειών." (Λ. Ουόκερ, 1989, σελ. 41).

Αναφορά ορισμένων τέτοιων μύθων γίνεται παρακάτω με στόχο τη μέγιστη δυνατή σαφήνεια του θέματος και την περιγραφή των συνθηκών, κάτω από τις οποίες μπορεί να πραγματοποιηθεί μια σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας.

Μύθος 1ος

"Το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας εμφανίζεται μόνο σε ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού"

(Λ. Ουόκερ, 1989, σελ. 42)

Σύμφωνα με την Λενόρ Ουόκερ, η κακοποίηση είναι ένα φαινόμενο που ελάχιστα γίνεται γνωστό και είναι δύσκολο να συγκεντρωθούν γι' αυτό στοιχεία. Έρευνες ωστόσο, έχουν αποδείξει την εξάπλωση του προβλήματος και το γεγονός ότι τα ποσοστά κακοποίησης αυξάνονται σημαντικά (Λ. Ουόκερ, 1989, σελ. 43).

Μύθος 2ος

"Οι κακοποιημένες είναι μαζοχίστριες"

(Μουζακιώτης, 1990)

Σύμφωνα με το μύθο αυτό, κακοποιούνται μόνο οι γυναίκες που τους αρέσει και τους αξίζει. Έτσι το βάρος της ενοχής για την κακοποίηση πέφτει στη γυναίκα και η βίαιη συμπεριφορά του άνδρα δικαιώνεται. Παρόλα αυτά, πολ-

λοι ξεχνούν πως οι γυναίκες αυτές πολλές φορές δεν έχουν εναλλακτικές λύσεις και πιστεύουν πως τα πράγματα μπορεί να διορθωθούν, υπομένοντας και ελπίζοντας πως η κακοποίηση θα σταματήσει.

Ένα άλλο αρνητικό χαρακτηριστικό που προσδίδουν στην προσωπικότητα της κακοποιημένης γυναίκας είναι και η τρέλα. Πολλοί φαίνεται πως ξεχνούν και παραβλέπουν πως η γυναίκα μπορεί να προβεί σε ασυνήθιστες πράξεις οι οποίες όμως τη βοηθούν να επιβιώσει. Διάφορα ψυχοσωματικά φαινόμενα, όπως π.χ. επιθετικότητα και ψυχρότητα, μπορεί να είναι αποτέλεσμα της κακοποίησης.

Μύθος 3ος

"Οι γυναίκες της μεσαίας τάξης δεν κακοποιούνται τόσο συχνά, ούτε τόσο έντονα όσο οι φτωχές γυναίκες και οι γυναίκες των μειονοτήτων"

(Α. Ουόκερ, 1989, σελ. 44)

Τα περισσότερα κρούσματα κακοποίησης αναφέρονται στις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις και γίνονται γνωστά μέσω των κοινωνικών υπηρεσιών. Ωστόσο εμφανίζονται και στη μεσαία και στην αστική τάξη. Οι γυναίκες όμως των τάξεων αυτών δύσκολα καταγγέλλουν ένα τέτοιο συμβάν. Φοβούνται την κοινωνική απομόνωση και το γεγονός ότι η εκτίμηση που έχει η κοινωνία για τους συγκεκριμένους άνδρες, θα οδηγήσει στην αμφισβήτηση της αλήθειας των δικών τους ισχυρισμών.

Επίσης η άποψη που επικρατεί είναι πως οι κακοποιημένες γυναίκες δεν έχουν μόρφωση, ούτε επαγγελματικές γνώσεις. Παρόλα αυτά σύμφωνα με το Χρήστο Μουζακίτη (1992) σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Gelles, φάνηκε πως το μορφωτικό επίπεδο των κακοποιημένων γυναικών κυμαίνεται από την Ε' δημοτικού ως και την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος. Τέλος, άλλες ήταν επιτυχημένες στη δουλειά τους και άλλες όχι.

Μύθος 4ος

"Η θρησκευτική πίστη θα σταματήσει τη βίαιη συμπεριφορά"

(Χρ. Μουζακίτης, 1990)

Ο μύθος αυτός δεν είναι αληθινός! Όλες οι γυναίκες σύμφωνα με μια έρευνα που έγινε από το Max E. Szíuouacz είπαν πως τα θρησκευτικά τους πιστεύω δεν τις βοήθησαν να υπομείνουν τα βάσανά τους. Άλλες βλέποντας τη διάψευση των ελπίδων τους μέσα από τη θρησκεία έχασαν την πίστη τους. Ενώ υπήρξαν πολλές που υποστήριζαν πως οι θρησκευτικοί τους σύμβουλοι τους παρότρυναν να προσεύχονται για την καλύτερευση της κατάστασής τους. Τα θρησκευτικά πιστεύω δεν εμποδίζουν τους άνδρες να κακοποιούν τις γυναίκες. Εξάλλου υπάρχουν θρησκείες όπου η κακοποίηση παρουσιάζεται σαν ενδει-

κνυόμενο μέσο για την καλύτερευση της γυναίκας και απόδειξη του ανδρισμού του άνδρα, π.χ. ο ισλαμισμός.

Μύθος 5ος

"Οι δράστες είναι βίαιοι σε όλες τις σχέσεις τους"

(Λ. Ουόκερ, 1989, σελ. 46)

Σύμφωνα με την Ουόκερ, πολλές φορές οι περισσότεροι άνδρες που είναι υπεύθυνοι για την κακοποίηση, δεν είναι βίαιοι σε άλλους τομείς της ζωής τους.

Μύθος 6ος

"Οι κακοποιημένες γυναίκες αξίζουν την κακοποίησή τους"

(Λ. Ουόκερ, 1989, σελ. 50)

Η κακοποιημένη γυναίκα έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση. Πολλές γυναίκες έχουν εσωτερικεύσει την πεποίθηση ότι δεν είναι άξιες για μια καλύτερη σχέση και μια καλύτερη ζωή. Γι' αυτό και οι περισσότερες δύσκολα αφήνουν τη βίαιη σχέση, μιας και πιστεύουν πως η επόμενη σχέση τους θα είναι το ίδιο ή ακόμη πιο βίαιη.

Η άποψη των μελετητών είναι ότι οι ερμηνείες του προβλήματος που αποδίδουν την ευθύνη στις προσωπικότητες των ατόμων, αποπροσανατολίζουν είτε δικαιολογώντας το θύτη, είτε ενοχοποιώντας το θύμα, απομονώνοντας το πρόβλημα από το κοινωνικό του πλαίσιο και υποτιμώντας την έλλειψη εναλλακτικών λύσεων που πολλές γυναίκες αντιμετωπίζουν.

4. ΣΕΞ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ

Σύμφωνα με τον Ντράϊκωρς, το ανθρώπινο σεξ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη διαφόρων σκοπών. Σαν μέσο ατομικής ικανοποίησης, σαν βάση αναπαραγωγής, σαν μέσο ενοποίησης δύο προσώπων (Ντράϊκωρς, Αθήνα 1974, σελ.65).

Συχνά πολλά άτομα εμπλέκονται σε μία σχέση επειδή προσπαθούν να ικανοποιήσουν το βαθμό της επιθυμίας τους για αναγνώριση (Χουρδάκη, Αθήνα 1989, σελ.66).

Η σεξουαλική σχέση για να διατηρηθεί και να ανθίσει χρειάζεται φροντίδα και διάθεση για ανανέωση.

Το σεξ είναι καλό όταν δρα σαν παράγοντας που φέρνει δύο ανθρώπους κοντά, και τους γεννάει την επιθυμία να γνωριστούν βαθύτερα (ο.β.π., σελ.67).

Η γυναίκα όμως από τη μέρα που αρχίζει να καταλαβαίνει το εαυτό της δεν ακούει τίποτα άλλο από μια σειρά αντιφατικές οδηγίες και συγκρουόμενες περιγραφές του τρόπου με τον οποίο θα πρέπει να συμπεριφέρεται, του πως θα πρέπει νάναι η εμφάνισή της και πως η θέση της απέναντι στον άνδρα. Πρέπει νάναι σέξι και παρθενική ταυτόχρονα. Πρέπει να κατανοεί τον άλλο, ωστόσο όμως να αποτελεί και πρόκληση. Πρέπει να είναι δυνατή, ωστόσο αδύναμη, ευάλωτη, όμως ικανή να προστατεύει τον εαυτό της. Αρκετά έξυπνη ώστε να βρει έναν άνδρα, αλλά όχι τόσο έξυπνη, ώστε να κρύβει την ευφυΐα της και να μπορεί να χειρίζεται τις καταστάσεις. Να την θέλουν όλοι, αλλά εκείνη να ενδιαφέρεται μονάχα για έναν. Με πολύπλοκη σκέψη, αλλά ωστόσο αφελής κατά βάθος (Το γυναικείο κίνημα, 1975, σελ.80).

Βρίσκεται στην ίδια θέση με το μικρό αγόρι για το οποίο γράφει ο Λαίγκ στο "Ο εαυτός και οι άλλοι", όπου κάποιος αστυφύλακας το είδε να τρέχει γύρω από το τετράγωνο του σπιτιού του δέκα φορές. Ο αστυνομικός το ρώτησε τι έκανε. Το αγόρι απάντησε "το σκάω από το σπίτι μου αλλά ο πατέρας μου δεν με αφήνει να περάσω το δρόμο".

Στην ιδανική μορφή της ανδροκρατούμενης κοινωνίας το σεξ είναι εργασία για τις γυναίκες και παιχνίδι για τους άνδρες. Για τους άνδρες, το σεξ είναι η κατανάλωση του εργατικού τους δυναμικού για δικούς τους σκοπούς. Για τις γυναίκες, σεξ είναι η κατανάλωση του δικού τους εργατικού δυναμικού από κάποιον άλλο (τον καταναλωτή) και η χρησιμοποίηση του προϊόντος της εργασίας τους (που είναι ο εαυτός τους στη φυσική του δομή και συμπεριφορά) από κάποιον άλλο. Είναι επομένως αλλοτριωμένη (ο.β.π).

Σύμφωνα μ' αυτό το ιδανικό πρότυπο, το σεξ εμφανίζεται για τους άνδρες σαν ένα μέσο για να υπερβούν την εμπειρία της καθημερινής τους ζωής, δηλαδή είναι κάτι το εξαιρετικό και πέρα από το κανονικό, είναι αντικείμενο φαντασίωσης. Στο σεξ οι άνδρες χρησιμοποιούν την εργατική τους δύναμη, την παραγωγική ικανότητα που έχουν δομήσει και χρησιμοποιήσει μέσα στη δουλειά τους.

Αντιλαμβάνονται το σεξ σαν παιχνίδι επειδή:

- χρησιμοποιούν αυτή την ικανότητα για τον εαυτό τους και όχι για άλλους, και
- την χρησιμοποιούν με ένα ποιοτικά διαφορετικό τρόπο απ' ό τι την εργασία τους.

Με το σεξ υπερβαίνουν το ρόλο τους σαν εργάτες. Στην πραγματικότητα, στην κοινωνία μας υπάρχουν πολλοί άνδρες που δεν μπορούν να ζήσουν το σεξ σαν υπερβατικό. Στις σχέσεις τους με τις γυναίκες φέρνουν μαζί τους πρότυπα που τους έχουν διδάξει ότι είναι "αρσενικά" ή "αρρενωπά". Το ίδιο άγχος για να μπορέσουν να φανούν αντάξιοι, την ίδια ανταγωνιστικότητα, την ίδια τάση να αντιμετωπίζουν το κάθε τι σαν μία απειλή για τον ανδρισμό τους και την ίδια τάση επίτευξης που συγκεντρώνει την προσοχή τους περισσότερο στα αποτελέσματα παρά στην διαδικασία (Το γυναικείο κίνημα, 1975, σελ.81).

Αυτές οι στάσεις με τις οποίες έχουν εμποτιστεί οι άνδρες είναι τρομερά καταστρεπτικές, όσον αφορά οποιαδήποτε πιθανότητα για προσωπικές σχέσεις που να έχουν κάποιο νόημα. Αλλά αυτά τα πρότυπα, ενώ καταπιέζουν τους άνδρες που τα ακολουθούν, τους κάνουν επίσης και να καταπιέζουν τις γυναίκες.

Οι άνδρες μπορεί να υποφέρουν από το άγχος, την ψεύτικη συνείδηση και αίσθηση ότι κάτι έχουν χάσει, που είναι κοινό χαρακτηριστικό των καταπιεσμένων. Ωστόσο, όσο μπερδεμένοι κι αν είναι εκείνοι έχουν ακόμα την επιθυμία, τις περισσότερες φορές, για σεξουαλικές σχέσεις.

Το σεξ δεν είναι υπερβατικό για τις γυναίκες επειδή είναι μια συνέχεια του ρόλου τους, στην εργασία. Το σεξ δεν εμπλουτίζει την εμπειρία της εργασίας τους, ούτε φέρνει κάποια αλλαγή σ' αυτήν, δεν είναι κάποιος διαφορετικός τρόπος ύπαρξης, είναι απλώς η εκπλήρωση μιας καθημερινής προσδοκίας. Είναι μια ανακούφιση (πέτυχαν στη δουλειά τους) αλλά όχι για φυγή. Οι γυναίκες μαθαίνουν να πιστεύουν ότι είναι σεξουαλικά αποτυχημένες αν δεν ευχαριστηθούν ακόμα και με το πιο τυπικό ή κτηνώδες σεξ. Έτσι θα παίξουν τον ρόλο της ερωμένης, ακόμα και αν δεν νιώθουν παρά μόνο εξάντληση ή απόγνωση (ο.β.π.).

Υποκρίνονται πως έχουν οργασμό έτσι ώστε, να μην στερήσουν από τον άνδρα τους την ψευδαίσθηση ότι τις έχουν ικανοποιήσει, να μην αισθανθούν αποτυχημένες σαν γυναίκες, να μην έχουν να απαντήσουν μια σειρά από ερωτήσεις που αρχίζουν με το "είχες οργασμό;". Αυτή η παραποίηση του συναισθηματικού περιεχομένου του σεξ προσθέτει ακόμα μια διάσταση αλλοτρίωσης στο πρόβλημα.

Χαρακτηριστικά υπογραμμίζοντας τα παραπάνω η Αναίς Νιν το 1931 - 1934 γράφει στο ημερολόγιο της:

"Όλοι θέλουν να με θεοποιήσουν, να με μεταβάλουν σε εικόνισμα, σε μύθο. Θέλουν να με εξιδανικοποιήσουν και να προσεύχονται σε μένα, να με χρησιμοποιήσουν για παρηγοριά και ανακούφιση. Ανάθεμα στην εικόνα μου, την εικόνα του εαυτού μου που με κοιτάζει με την ίδια υπερλεπτότητα, υπερ-ευγένεια και ευπάθεια που κάνει τους ανθρώπους να

θέλουν να με διατηρήσουν, να μου φέρονται με φροντίδα. Ανάθεμα στα μάτια μου που είναι λυπημένα και εκφραστικά και στα χέρια μου, που είναι λεπτοκαμωμένα και στο περπάτημά μου που είναι ανάλαφρο και στη φωνή μου που μοιάζει με ψίθυρο. Ανάθεμα σε όλα κείνα που μπορούν να χρησιμεύουν για ποίημα και σε κείνα που είναι πολύ εύθραυστα για να τα βιάσει κανείς, να τα καταπατήσει, να τα εκμεταλλευτεί. Βρίσκομαι κοντά στο θάνατο από την μοναξιά, κοντά στην πλήρη διάλυση... (Το γυναικείο κίνημα, 1975, σελ.66).

Πάντα μέσα μου υπήρχαν τουλάχιστον δύο γυναίκες, μια γυναίκα απελπισμένη και σαστισμένη που ένιωθε ότι πνιγόταν και μια άλλη που ήθελε μονάχα να φέρνει την ομορφιά, την χάρη και τη ζωή στους ανθρώπους και που θα γλίστραγε μέσα σε μία κατάσταση σαν να έβγαινε στην σκηνή που έκρυβε τα πραγματικά της συναισθήματα επειδή ήταν αδυναμίες, ανισχυρότητα, απελπισία, και που παρουσίαζε στο κόσμο μονάχα ένα χαμόγελο μία προθυμία, περιέργεια, ενθουσιασμό, ενδιαφέρον (ο. π., σελ. 67).

5. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ

Στις 21/22-1-94 πραγματοποιήθηκε από την Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών συνέδριο με θέμα την σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας όπου η κα Λάμψα γενική γραμματέας ισότητας υπογράμμισε τα παρακάτω:

Η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένα πολύ παλιό κοινωνικό φαινόμενο, ένα σύνθετο πρόβλημα, που για διαφορετικούς λόγους και από έλλειψη ενδιαφέροντος είχε καλυφθεί από ένα πέπλο σιωπής και κοινής αποδοχής. Από τη στιγμή που έγινε σαφής η έκταση του προβλήματος και οι οικονομικές κυρίως συνέπειες, που προκύπτουν από τη μείωση της αποδοτικότητας των υπαλλήλων που εργάζονται σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, το πρόβλημα άρχισε να αντιμετωπίζεται σοβαρά ακόμη και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η φεμινιστική πλευρά του θέματος είχε αντιμετωπισθεί πριν καιρό, από το γυναικείο κίνημα.

Πολλές φορές το φαινόμενο εξετάζεται κάτω από το πρίσμα των προσωπικών σχέσεων, ενώ οι κοινωνικοί παράγοντες της πράξης αποσιωπούνται. Για να εκβαθύνει κανείς στο πρόβλημα πρέπει να ανατρέξει ιστορικά στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης και στην μαζική είσοδο των γυναικών στους χώρους εργασίας. Το 1991, το Υφυπουργείο Κοινωνικής Χειραφέτησης του Βελγίου, με πρωτοβουλία της τότε Υφυπουργού και σημερινής Υπουργού κα. Σμέτ, δημοσίευσε μια ιστορική ανάλυση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης, που βασίστηκε σε δύο έρευνες που έγιναν κατά τον 19ο αιώνα (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Η πρώτη έρευνα έγινε το 1843 για τις συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης και η δεύτερη το 1886. Και οι δύο έρευνες έχουν αφιερώσει ένα μεγάλο μέρος της μελέτης τους στην ηθική της εργατικής τάξης όπου η συνύπαρξη των φύλων στο χώρο εργασίας της απασχολεί και τίθεται το ερώτημα της μεικτής εργασίας σαν κάτι καινούριο για τα υπάρχοντα δεδομένα.

Εξετάζοντας τις έρευνες, ανακαλύπτει κανείς κρούσματα "σεξουαλικής παρενόχλησης" που δεν χαρακτηρίζονται όμως έτσι. Από την έρευνα φαίνεται ότι οι επιστάτες έκαναν κατάχρηση της εξουσίας τους για να εκβιάσουν την εύνοια των νεαρών εργατριών, που εργάζονταν κάτω από τις διαταγές τους. Στα εργοστάσια που παρουσιάζονταν αυτά τα φαινόμενα όλοι οι εργάτες το ήξεραν και το παράδειγμα των ανωτέρων τους, ήταν ιδιαίτερα μεταδοτικό. Από την έρευνα βγαίνει καθαρά η κοινωνική προέκταση του προβλήματος, όπως η φτώχεια, οι συνθήκες διαβίωσης, η έλλειψη παιδείας κλπ. Φαίνεται καθαρά η κοινωνικο-οικονομική εξάρτηση των γυναικών και η ανισότητά τους μπροστά στο νόμο (ο.β.π.).

Τα πρότυπα που κυριαρχούν στις σημερινές δυτικές κοινωνίες έχουν αλλάξει, δεν αντανακλούν δεσμούς κυριαρχίας και υποταγής και βαδίζουν προς την πλήρη ισότητα. Γι' αυτό το σημερινό φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης ανήκει

πλέον στον τομέα της βίας, μέσω της οποίας η γυναίκα επαναφέρεται στην παλαιά θέση υποταγής. Ο κοινωνικός περίγυρος και η σχέση άνδρας/γυναίκα αλλάζει και ως αποτέλεσμα κάθε πράξη ή αναφορά στις προηγούμενες σχέσεις, θα θεωρηθεί ως μια πράξη βιασμού της προσωπικότητας της γυναίκας.

Η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένα επικίνδυνο κοινωνικό φαινόμενο γιατί είναι τροχοπέδη στην πραγμάτωση της ουσιαστικής ισότητας. Παραμένει μέσο περιορισμού της ισότητας στέλνοντας την γυναίκα πίσω στο "φύλο" της, σαν στοιχείο ελλειμματικό, αφού χρησιμοποιείται στους χώρους ανδρικής εργασίας ως μέσο εκβιασμού για τη διατήρηση της θέσης της, ή ακόμη, όταν πρόκειται για συναδέλφους, για τη διαίωνιση της κυριαρχίας, της προαγωγής και της συμβολικής ανωτερότητας (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Έτσι, η ανδρική εξουσία για να διατηρήσει την ανισότητα στις θέσεις εργασίας και στους μισθούς και βρισκόμενη σε αδυναμία να προβάλλει το επιχείρημα της ανισότητας του μυαλού χρησιμοποιεί το τελευταίο χαρτί που έχει στο παιχνίδι της, την σεξουαλική παρενόχληση. Αυτό γίνεται ακόμη πιο επικίνδυνο όταν καλλιεργεί στις γυναίκες τη νοοτροπία ότι μπορούν να επωφεληθούν από το παιχνίδι αυτό, για την επαγγελματική τους άνοδο.

6. ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η σεξουαλική παρενόχληση έχει την πηγή της σε ποικίλες αιτίες αλλά οι πιο βασικές και γενικές είναι η έκλυση των ηθών, η οικονομική κρίση, η ανεργία που μετατρέπει σε ανισότιμα άτομα τους πολίτες μέσα στο εργασιακό περιβάλλον και η ατιμώρητη καταπάτηση των ανθρώπων συνταγματικών και νομοθετικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των γυναικών, από άτομα που έχουν ισχυρές θέσεις στο χώρο εργασίας. Επικουρικά τα αίτια συμβάλλουν στη γενικότερη υποβάθμιση της γυναίκας στην κοινωνία, στην κατοχή οικονομικής και ιεραρχικής δύναμης κύρια από άνδρες, και στην εξάρτηση της γυναίκας από την εργασία σε συνδυασμό με την εκμετάλλευση στην οποία αυτή υποβάλλεται.

Από το πρόβλημα αυτό δεν εξαιρούνται φυσικά ούτε οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις όπου υπάρχουν κρούσματα με όλες τις ιδιομορφίες τους. Έτσι, σε ορισμένες πολύ μικρές επιχειρήσεις η πρόσληψη μιας γυναίκας μπορεί ακόμα να αποτελέσει εκβιαστικό μέσο για σεξουαλικές παραχωρήσεις προς τον εργοδότη. Το ίδιο και η διατήρηση της θέσης εργασίας. Συχνά, απολύσεις εργαζομένων γυναικών έχουν ως πραγματική, αλλά μη ομολογημένη αιτία, την άρνηση της γυναίκας να ενδώσει σε εκβιασμούς, ενώ ένα σχετικά μικρότερο κομμάτι έχει αιτία τη διακοπή προηγούμενης σεξουαλικής σχέσης (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Στις πολύ μικρές επιχειρήσεις το πρόβλημα έχει εντελώς διαπροσωπική μορφή εργοδότη-εργαζόμενης και περικλείεται από πολλούς παράγοντες όπως η εμπορική εμφάνιση, οι οποιοσδήποτε υποσχέσεις για "σοβαρές προθέσεις", οι διαθέσεις, η κουλτούρα και η οικονομική ευρωστία των εργοδοτών. Η όλη υπόθεση του εκβιασμού και της παρενόχλησης παίρνει συνήθως πιο "συναισθηματικές" και "ανθρώπινες" μορφές, αφού η απόσταση είναι μικρή και η φιλοδοξία για άνοδο και εξέλιξη στο χώρο εργασίας δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αντάλλαγμα ή εκβιαστικό μέσο. Αντεπιδραστικά αίτια που φρενάρουν κάπως το φαινόμενο είναι ο φόβος του εργοδότη από τις προσωπικές ευθύνες, από το διασυρμό στο στενό περιβάλλον και από την ευκολία αποκάλυψης της παρενόχλησης.

Σε μεσαίες επιχειρήσεις η παρενόχληση παίρνει άλλες μορφές και αποκτά "ιεραρχία" (!) και μαζικότητα. Έτσι, ο πρακτικός εκβιασμός και η παρενόχληση μπορεί να ασκείται από πλήθος ατόμων που κατέχουν κάποια θέση στην ιεραρχία της επιχείρησης. Σιωπηρά μάλιστα, παρατηρείται μία κατάταξη όπου ο συνδυασμός εμφάνισης, προσωπικότητας και θέσης εργασίας αποτελεί στοιχείο, σε πιο κλιμάκιο της ιεραρχίας αντιστοιχεί το "δικαίωμα" της σεξουαλικής παρενόχλησης (ο.β.π.).

Η ανισοτιμία μεταξύ των ανθρώπων στο χώρο εργασίας τροφοδοτεί τη σεξουαλική παρενόχληση και παράγει "δικαιώματα" καταπάτησης της γυναικείας προσωπικότητας. Η ίδια γυναίκα, με την ίδια εμφάνιση και προσόντα, όταν ζητάει δουλειά γίνεται αντικείμενο επιθετικότητας από πληθώρα ανδρών, ενώ όταν μετατραπεί σε στέλεχος ή ακόμα περισσότερο σε εργοδότη, προκαλεί τον πανικό, το

φόβο στους ίδιους τους άνδρες. Η μικρότητα της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε όλο της το μεγαλείο!

Έτσι, "κατοχυρώνονται" τα κλιμάκια, και στην κορυφή της ιεραρχίας, αντιστοιχούν μόνο οι "καλοί συνδυασμοί" που συνήθως είναι νέες γυναίκες επιστήμονες ή πανεπιστημιακής μόρφωσης, με σπουδαία εμφάνιση και υψηλή θέση εργασίας. Αλλά και οι ιδιαίτερες γραμματείες, η επιλογή των οποίων συνδέεται πολλές φορές με μια συγχυσμένη αντίληψη για τις εργασιακές και μη, απαιτήσεις στις οποίες πρέπει ν' ανταποκρίνεται η υποψήφια.

Οι εκβιασμοί στις μεσαίες επιχειρήσεις ξεκινούν από την απλή πρόσληψη και φτάνουν μέχρι το μισθό, τα πριμ της ιεραρχικής εξέλιξης και τις ανθρώπινες φιλοδοξίες για άνοδο, έχουν μαζικότητα και δεν αφορούν γυναίκες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Η ιεραρχική δομή της παρενόχλησης και το σπάσιμο ορισμένων κρίκων με την αποδοχή του εκβιασμού δημιουργεί ένα κλίμα εφιαλτικό στον εργασιακό χώρο. Ασκεείται μια συνδυασμένη αόρατη πίεση από άνδρες και γυναίκες που έχουν ενδώσει, προς τις υπόλοιπες γυναίκες, με σκοπό να γίνει γενικά αποδεκτή η έκλυση των ηθών στο χώρο εργασίας σαν φυσικό φαινόμενο, ώστε ν' απαλλαγούν οι υπεύθυνοι από όποιο στίγμα και όποια ηθική ενοχή. Έτσι, συχνά γυναίκες γίνονται όργανα στην προώθηση του δικού τους εξευτελισμού.

Σίγουρα το πρόβλημα δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί με συγκεκριμένα μέτρα αστυνομικού ή δικαστικού χαρακτήρα. Προέχει η γενική αναβάθμιση των ανθρωπίνων ηθικών και δημοκρατικών αξιών, η συνεχής δημοκρατική διαπαιδαγώγηση και ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το πιο σημαντικό όμως είναι η μαχητική κινητοποίηση των γυναικών και ανδρών που δεν αποδέχονται τέτοια καταπάτηση της γυναικείας προσωπικότητας και κατ' επέκταση, η κινητοποίηση των οργανώσεων της κοινωνίας, κόμματα, φορείς, γυναικείες οργανώσεις προς την κατεύθυνση αυτή (Αρχείο ΓΣΕΕ).

7. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ

Η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί μορφή διάκρισης που βασίζεται στο φύλο. Ειδικότερα από τις μελέτες των φεμινιστριών διαπιστώθηκαν τα ακόλουθα. Το φύλο είναι ο καθοριστικός παράγοντας για το θύμα. Θύματα της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι κυρίως οι γυναίκες που σημαίνει ότι τους επιβάλλονται συνθήκες εργασίας διαφορετικές από εκείνες των ανδρών, με αποτέλεσμα η θέση τους να είναι δυσμενέστερη από τη θέση των ανδρών στο χώρο της εργασίας.

Οι γυναίκες σε όλες τις χώρες ασκούν το επάγγελμα τους σε συνθήκες δύσκολες όπου η άμεση εξάρτηση τους από το "αφεντικό" είναι συχνά συνώνυμη με πιέσεις ποικίλης μορφής. Βία ύπουλη, καθημερινή, που πλήττει καίρια τις γυναίκες και τις προσβάλλει στην οικονομική τους επιβίωση, στη σωματική τους ακεραιότητα και στη ψυχοσωματική τους αρτιότητα. Αυτή η βία υποκρύπτει απόρριψη της γυναίκας και συγχρόνως άρνηση των δικαιωμάτων της στην εργασία (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Το πρόβλημα γίνεται μεγαλύτερο εξαιτίας δύο πρόσθετων παραγόντων. Ο πρώτος αφορά τη γυναικεία ανεργία που είναι υψηλότερη της ανδρικής κατά 4 ως 5% και ο δεύτερος έχει σχέση με τη διαφορά γυναικείων και ανδρικών ημερομισθίων που κυμαίνεται από 6,8% (για τους χειρώνακτες) και ως 25% (για τα διευθυντικά στελέχη). Ας σημειωθεί ότι οι διαφορές είναι πολύ μεγαλύτερες αν ληφθεί υπόψη ότι ελάχιστες γυναίκες γίνονται διευθυντικά στελέχη, ενώ αντίθετα στην κάτω κλίμακα βρίσκονται πολύ περισσότερες γυναίκες από τους άνδρες.

Σχετικά με το περιεχόμενο των παρενοχλήσεων διαπιστώθηκε ότι σ' αυτές περιλαμβάνονται όλες οι μορφές "περιποιήσεων" ή προτάσεων, μη επιθυμητών, συγκεχυμένης σεξουαλικότητας που προκαλούν αδιέξοδο ή φόβο και που είναι ικανές να απειλήσουν την ηρεμία και την εργασία της εργαζόμενης. Μπορεί να εκδηλώνεται με λόγια ή με χειρονομίες, με ανεπίτρεπτες επαφές, με επίμονες προτάσεις, με απειλές, πιέσεις, "φάρσες", αλλά και με επίδειξη πορνογραφικού υλικού, καθώς και με σεξουαλικές επιθέσεις (ο.π).

Οποιαδήποτε μορφή και αν έχει η σεξουαλική παρενόχληση, εφόσον δεν γίνεται χωρίς τη συναίνεση του θύματος, είναι μονομερής, καταναγκαστική και επηρεάζει αρνητικά τις συνθήκες της εργασίας και της ζωής της εργαζόμενης, την απόδοσή της, καθώς και τις ευκαιρίες παραγωγής της.

Δράστης της παρενόχλησης είναι, ανάλογα με τις περιστάσεις, ο εργοδότης, ο επιθεωρητής, ο επόπτης, ένας πελάτης, αλλά και συνάδελφος της εργαζόμενης.

Επίσης η "σεξουαλική παρενόχληση κοστίζει ακριβά στην επιχείρηση και απειλεί το πορτοφόλι του αφεντικού". Στις ΗΠΑ υπολογίστηκαν σε 189 εκατομμύρια δολάρια τα έξοδα της σεξουαλικής παρενόχλησης μέσα σε ένα χρόνο. Ο προϊστάμενος που παρενοχλεί δεν συγκεντρώνεται στη δουλειά του και χάνει χρόνο που διαθέτει στην παρενόχληση των υπαλλήλων και στην εκμετάλλευση των ανθρώπινων πηγών. Οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις οδηγούν στην πτώση της παρα-

γωγικότητας, σε διακοπές εργασίας λόγω προσχηματικής ασθένειας και σε καταστροφή των ανθρώπινων σχέσεων (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Το μεγάλο πρόβλημα μπορεί να είναι ένας άνθρωπος που ασκεί εξουσία, καταχράται την εξουσία, παρενοχλεί σεξουαλικά και κάνει τη ζωή μιας γυναίκας ανυπόφορη. Την αναγκάζει να ελίσσεται, να δηλώνει ασθένεια, να χάνει το κέφι της για δουλειά, να ανησυχεί για την εργασία, την ικανότητά της, την αξία της. Να χάνει την εμπιστοσύνη στο εαυτό της και την αυτοεκτίμησή της.

Οι πάντες γνωρίζουν ότι υπάρχει το φαινόμενο στο δημόσιο τομέα της οικονομίας, στον ευρύτερο δημόσιο, καθώς και στο ιδιωτικό. Οι επιπτώσεις ποικίλουν από την μετάθεση, μετάταξη, επαγγελματική στασιμότητα, απόλυση, μη συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης, μη πρόσληψης κλπ (Τελεσσίλα, 1994, σελ.20).

Τα παραπάνω εξάλλου σκιαγραφούνται και από έρευνα που πραγματοποίησε η Ε.Σ.Υ.Ε., και η οποία αφορούσε τους απασχολούμενους που ζητούν εργασία κατά φύλο και λόγο

ΠΙΝΑΚΑΣ

ΛΟΓΟΙ	1983	1985	1987	1989	1990
και τα δύο φύλα	157,1	120,6	95,23	126,0	110,4
• υπάρχει κίνδυνος να χάσει τη δουλειά του	46,1	37,7	23,3	29,0	25,9
• η εργασία είναι μεταβατική	21,6	13,3	14,5	16,7	20,0
• θέλει δεύτερη εργασία	16,6	7,1	5,0	5,9	8,2
• καλύτερες συνθήκες εργασίας	57,8	52,8	44,6	66,5	48,2
• άλλοι λόγοι	15,0	9,5	7,8	8,0	8,2
Άρρενες	20,0	89,7	66,0	80,6	70,7
• υπάρχει κίνδυνος να χάσει τη δουλειά του	37,2	29,4	16,0	18,6	17,7
• η εργασία είναι μεταβατική	17,7	9,9	10,2	11,8	14,1
• θέλει δεύτερη εργασία	13,0	5,2	3,3	3,9	4,9
• καλύτερες συνθήκες εργασίας	41,1	37,9	31,1	49,7	29,1
• άλλοι λόγοι	11,0	7,2	5,4	5,5	5,0
Θήλειες	37,0	30,8	29,3	45,4	39,7
• υπάρχει κίνδυνος να χάσει τη δουλειά της	8,9	8,3	7,3	10,4	8,2
• η εργασία είναι μεταβατική	3,9	3,4	4,3	4,8	5,9
• θέλει δεύτερη εργασία	3,6	1,9	1,7	1,9	3,2
• καλύτερες συνθήκες εργασίας	16,7	14,9	13,5	25,8	19,1
• άλλοι λόγοι	4,0	2,3	2,4	2,4	3,2

8. ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΡΓΟΔΟΤΗ/ΤΡΙΑΣ

Περιεχόμενο του όρου "συνθήκες εργασίας", όπως αυτό ορίζεται μέχρι σήμερα, είναι όχι μόνο τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις εργοδοτών και εργαζομένων γενικά (ουσιαστικοί όροι ή συνθήκες εργασίας), αλλά και κάθε ζήτημα που αφορά και καθορίζει την εσωτερική τάξη σε κάθε επιχείρηση, την πειθαρχία και τη συμπεριφορά, την έκταση της υποχρέωσης των εργαζομένων για εργασία (τυπικοί όροι ή συνθήκες εργασίας).

Ο εσωτερικός κανονισμός κάθε επιχείρησης που συντάσσεται από τον εργοδότη και υποβάλλεται απλώς για έγκριση στο αρμόδιο όργανο της πολιτείας, αποτελεί σχεδόν νομοθέτημα. Ο εργοδότης αποκτά το δικαίωμα ακόμα και να απονέμει δικαιοσύνη, αλλά και να επιβάλλει ποινές. Με τον κανονισμό προσπαθεί να παίρνει κάθε μέτρο που κρίνει αυτός κατάλληλο για την αποτελεσματική λειτουργία της επιχείρησής του (Π.Χ. Αγαλλοπούλου, 1992, σελ.91).

Με συνεργό την πολιτεία, που σχεδόν πάντα εγκρίνει τους κανονισμούς των επιχειρήσεων, διαφυλάσσονται τα συμφέροντα των εργοδοτών, κυρίως σε βάρος των γυναικών, σε όλη τη διάρκεια της εργασιακής σχέσης αλλά και κατά την έξοδο των γυναικών από την επιχείρηση. Η άγνοια των γυναικών για τα εργασιακά τους δικαιώματα, ο φόβος της απόλυσης σε συνδυασμό με τη μεγαλύτερη γυναικεία ανεργία από την ανδρική, η σχεδόν ανύπαρκτη εργατική τους συνείδηση, σε συνδυασμό με τη μικρή τους συμμετοχή στο εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα, κάνει τις εργαζόμενες ακόμα πιο ευάλωτες απέναντι στον εργοδότη, πιο αποτελεσματική την ελευθερία που του παρέχεται, λιγότερο διάφανη τη συνεργασία της πολιτείας (ο.β.π).

Βέβαια, ακόμα και μέσα στα πλαίσια του κοινωνικοπολιτικού μας συστήματος, έχει αρχίσει να περιορίζεται κάπως η ελευθερία του εργοδότη. Όμως και αν καταγγελθεί μέσα στο διευθυντικό δικαίωμα, σπάνια δημιουργούνται αντιδράσεις τόσο από τις ίδιες τις εργαζόμενες όσο και από τη δικαιοσύνη ή την πολιτεία. Η σεξιστική αντιμετώπιση θεωρείται συχνά απολύτως φυσική. Ασκώντας το διευθυντικό του δικαίωμα μπορεί ο εργοδότης να κρατάει το γυναικείο δυναμικό στην επιχείρηση στην πιο χαμηλή κατηγορία εργασιών και αμοιβών. Να απαιτεί από τις γυναίκες πρόσθετα καθήκοντα, να επιλέγει για ειδίκευση και προώθηση κυρίως άνδρες. Να απαιτεί μεγαλύτερη πειθαρχία από αυτές επειδή είναι γυναίκες ή ακόμη και να τις εκμεταλλεύεται σεξουαλικά. Η παντοδυναμία του εμφανίζεται πιο έντονα και ανάγλυφα στα συγκεκριμένα δικαιώματα που του παρέχει ο κανονισμός (Π.Χ. Αγαλλοπούλου, 1992, σελ. 92).

Ο εργοδότης έχει το δικαίωμα να επιβάλλει συγκεκριμένη συμπεριφορά και εμφάνιση στους εργαζόμενους στην επιχείρησή του. Ασκώντας το δικαίωμά του αυτό ο εργοδότης χρησιμοποιεί τη σεξιστική νοοτροπία για να κρατάει το γυναικείο εργατικό δυναμικό όσο περισσότερο υπάκουο και μη διεκδικητικό γίνεται. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των εργατριών, η αγροτική συνήθως καταγωγή τους σε

ορισμένους "γυναικείους" κλάδους και η ανυπαρξία οποιασδήποτε εργατικής συνείδησης, κάνουν εύκολη και αποτελεσματική την προσπάθεια αυτή του εργοδότη.

Πραγματικά, οι εργαζόμενες, μαθημένες ήδη να υπακούουν στους ρόλους που απαιτεί από αυτές η κοινωνία στην ιδιωτική τους ζωή, θεωρούν σχεδόν φυσική την επιβολή συγκεκριμένης συμπεριφοράς και εμφάνισης. Την επέμβαση αυτή του εργοδότη στην προσωπική τους ζωή τη δέχονται αδιαμαρτύρητα κι ας νιώθουν την καταπίεση (Π.Χ. Αγαλλοπούλου, 1992, σελ. 94).

Κάτω από τις συνθήκες αυτές οι εργαζόμενες υποχρεώνονται ανάλογα με την επιθυμία του εργοδότη, να προσέχουν ιδιαίτερα την εμφάνισή τους με έντονο μακιγιάζ να μην φορούν γυαλιά μυωπίας, να γίνονται προκλητικές ή να αλλάζουν όνομα ανάλογα με τις ανάγκες της επιχείρησης. Ακόμη, τους απαγορεύεται το κάπνισμα, ενώ ο ίδιος εργοδότης το επιτρέπει στο ανδρικό προσωπικό κλπ.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά για τις εργαζόμενες και η προσπάθεια του εργοδότη να εντάξει τους εργαζόμενους στην προβληματική του, χειραγωγώντας την ιδιωτική τους ζωή με τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων μεταξύ προσωπικού και επιχείρησης (Π.Χ. Αγαλλοπούλου, 1992, σελ.95).

Οι σχέσεις αυτές καλλιεργούνται από τον εργοδότη, ώστε ευκολότερα οι εργαζόμενοι να εγκαταλείπουν τις διεκδικήσεις απέναντί τους ή να δέχονται ευκολότερα την υπερεκμετάλλευση τους "κατανοώντας" ότι είναι απαραίτητη για το καλό της επιχείρησης.

Η τακτική αυτή των κοινωνικών σχέσεων εφαρμόζεται στις μεγάλες επιχειρήσεις με οργάνωση και σύστημα. Στις μικρές επιχειρήσεις μπορεί να δημιουργηθεί ανάλογο κλίμα με τις προσωπικές σχέσεις μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου.

Στη περίπτωση ειδικά της εργαζόμενης γυναίκας οι σχέσεις αυτές καταλήγουν σε στενότερη ψυχολογική επαφή και καταναγκασμό, αφού η εργαζόμενη έχει πια "κατανόηση" για τα προβλήματα του εργοδότη. Ο εργοδότης πάντα παρών εργαζόμενος συχνά και ο ίδιος (π.χ. κλωστοϋφαντουργία), ελέγχει συνεχώς την κατάσταση και απασχολεί μόνο πειθήνιες εργαζόμενες. Μέσα στη μορφή αυτή σχέσεων η γυναίκα υπάλληλος ή εργάτρια αναλαμβάνει και τη διεκπεραίωση πολλών εργασιών που δεν είναι μέσα στα καθήκοντά της. Συχνά μάλιστα εκτελεί εργασίες όχι μόνο χειρωνακτικές όπως παλιότερα που το μορφωτικό επίπεδο των εργατριών ήταν πιο χαμηλό.

Η σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στον τόπο δουλειάς από τον εργοδότη ή τους εκπροσώπους του ή ακόμη και τους συναδέλφους, είναι μία ακόμη μορφή καταπίεσης και προσβολής της αξιοπρέπειας που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες περισσότερο από τους άνδρες συναδέλφους τους. Εδώ λειτουργεί σε όλο της το μεγαλείο η σεξιστική νοοτροπία. Πραγματικά, φαίνεται ότι το κοινό αίσθημα ενοχλείται σχεδόν μόνο με το βιασμό της εργάτριας από τον εργοδότη ή τον υφιστάμενο του ή με άλλες μορφές έντονων προσβολών. Οι μικρότερες εκδηλώσεις προσβλητικής συμπεριφοράς προς την εργαζόμενη, μόνο γιατί είναι γυναίκα, θεωρούνται σχεδόν φυσικές και όποιες αντιδράσεις της εργαζόμενης υπερβολική ευαισθησία. Χαρακτηριστικό είναι ότι στους νόμους που αφορούν την ισότητα στην

εργασία δεν υπάρχει καμιά ουσιαστική αναφορά και πρόβλεψη κυρώσεως για τη σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών (Π.Χ. Αγαλλοπούλου, 1992, σελ. 96).

Γενικά είναι αποδεκτό ότι ο εργοδότης μέσα στην υποχρέωση πρόνοιας που έχει στα πλαίσια του διευθυντικού του δικαιώματος, έχει και την υποχρέωση να πάρει τα αναγκαία μέτρα κατά το νόμο ή κατά τον κανονισμό της επιχείρησης ώστε να σταματήσει η παρενόχληση της εργαζόμενης ή να τιμωρηθεί ο δράστης σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Βέβαια η σεξιστική συμπεριφορά του εργοδότη μπορεί να μη ταυτίζεται πάντα με την περιορισμένη στενά έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης. Ο εργοδότης όμως χρησιμοποιεί την ανδρική του επιβολή για να υπενθυμίζει έστω και έμμεσα στην εργαζόμενη πως είναι γυναίκα. Έτσι με προστατευτική, περιφρονητική ή κυριαρχική αντιμετώπιση της υπενθυμίζεται πάντα πως η ίδια πρέπει να δέχεται διαφορετική αντιμετώπιση από τον άνδρα, πρέπει να μην είναι διεκδικητική, τολμηρή και να μένει πάντα υπάκουη και αποδοτική (Π.Χ. Αγαλλοπούλου, 1992, σελ.97).

Όπως φαίνεται από τα ενδεικτικά στοιχεία, οι έμμεσες διακρίσεις σε βάρος των γυναικών δημιουργούνται από την έλλειψη εναρμόνισης συνθηκών εργασίας και συνθηκών διαβίωσης. Αλλά και από την ελευθερία του εργοδότη να ρυθμίζει σχεδόν μόνος του τις συνθήκες εργασίας μέσα στην επιχείρηση, ασκώντας το διευθυντικό του δικαίωμα. Φαίνεται επίσης πως δύσκολα θα μπορέσει να ασκηθεί στην πράξη, ισότιμα από άνδρες και γυναίκες, το δικαίωμα στην εργασία. Πάντα το δικαίωμα αυτό θα προσκρούει στην εφαρμογή του σε άλλα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην οικογένεια, στην ανατροφή παιδιών, στην ανάπτυξη προσωπικότητας κλπ. Όσο η πολιτεία εξακολουθεί να δίνει προτεραιότητα, στην προσαρμογή συνθηκών διαβίωσης στις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων και όχι το αντίθετο. Προτεραιότητα που είναι μέρος ολόκληρης της μέχρι σήμερα πολιτικής θέσης της απέναντι στους εργαζόμενους και έρχεται σε πλήρη αρμονία με τους σκοπούς του κοινωνικοοικονομικού συστήματός μας (Π.Χ.Αγαλλοπούλου, 1992, σελ.99).

Ωστόσο η συμπεριφορά του/της εργοδότη/τριας, πρέπει να είναι αξιοπρεπής και να μην καθορίζεται από τις προσωπικές του/της απόψεις και προτιμήσεις. Σύμφωνα με την αρχή του σεβασμού της προσωπικότητας των εργαζομένων, ο/η εργοδότης/τρια έχει υποχρέωση να σέβεται την προσωπικότητα του εργαζόμενου και να του φέρεται με ευγένεια. Δεν επιτρέπεται π.χ. να του αναθέσει κατώτερη δουλειά από αυτή που κάνει για να τον μειώσει, να του ζητά ερωτικές σχέσεις απειλώντας ότι θα τον απολύσει να κάνει απρεπείς χειρονομίες σε βάρος του, να διαδίδει ότι είναι ανίκανος στη δουλειά του να μιλά με υβριστικό τρόπο και γενικά οποιαδήποτε άλλη ενέργεια που μπορεί να προσβάλλει την προσωπικότητα του εργαζόμενου.

Σε όλες τις περιπτώσεις που ο/η εργοδότης/τρια συμπεριφέρεται με τον παραπάνω τρόπο δίνεται το δικαίωμα στον εργαζόμενο:

- να τον/την καταγγείλει στο σωματείο του
- να καταγγείλει το γεγονός είτε στα γραφεία ισότητας που λειτουργούν στις επιθεωρήσεις εργασίας, είτε κατευθείαν στην επιθεώρηση εργασίας,
- να ζητήσει εφόσον δεν συμμορφωθεί με τις καταγγελίες, να σταματήσει η προσβλητική συμπεριφορά του με δικαστική απόφαση,
- να ζητήσει χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη με δικαστικό τρόπο (ΓΓΠ, 1994).

9. ΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚ

Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα βρίσκεται μπροστά σε μεγάλα προβλήματα αποβιομηχάνισης. Προσπαθεί να επεξεργαστεί και να προβάλλει τις δικές του προτάσεις για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση. Κανείς και καμία δεν έχει αμφισβητήσει την ποσότητα και την ποιότητα των προβλημάτων σε ένα κόσμο που αλλάζει και όπου παλιές αντιθέσεις συνυπάρχουν με νέες. Νέες δυσκολίες, νέες ανισότητες, νέες ανάγκες, νέες ελπίδες. Ποιος όμως προσδιορίζει, ποιος ορίζει το μεγάλο και το μικρό κάθε φορά;

Σε επίπεδο εθνικό πρώτη προτεραιότητα και μεγάλο πρόβλημα για το εργατικό κίνημα σε συνθήκες όξυνσης της οικονομικής κρίσης, είναι η διεκδίκηση ικανοποιητικών αυξήσεων στους μισθούς και τα μεροκάματα. Τα συνδικάτα δεν επιθυμούν να συζητήσουν, διότι οι προτεραιότητες και οι ιεραρχήσεις είναι άλλες και σοβαρές. Τα μεγάλα προβλήματα των εργαζόμενων δεν μπορεί κανείς να τα υποτιμήσει σε μια εποχή μάλιστα όξυνσης των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων. Γιατί αρνούμαστε την ύπαρξη του προβλήματος; Γιατί γελοούμε, αστεειευόμαστε κάνουμε ότι δεν καταλαβαίνουμε; (Τελεσίλα, σελ.3).

Μια απάντηση είναι ότι ζητήματα όπως η βία, ο βιασμός, η αιμομειξία, η σεξουαλική παρενόχληση, αποτελούν ταμπού για την κοινωνία μας είναι θέματα που δεν τίθενται για συζήτηση. Γιατί αποτελούν ταμπού, έχει να κάνει με την εξουσία, τη χρήση της βίας και της απειλής ως παράγοντα κοινωνικού ελέγχου. Έχει σχέση με την αντίληψη μας για τα ανθρώπινα δικαιώματα την διεύρυνση της δημοκρατίας, την ανακατανομή της εξουσίας. Έχει να κάνει με το χάσμα μεταξύ των διακηρύξεων και των έργων μας. Των αξιών της πρακτικής μας. Υπάρχει λοιπόν ένα πρόβλημα που έχει σχέση με τη θέση της γυναίκας και του ρόλου της στην κοινωνία. Η γυναίκα στην Ελλάδα εξακολουθεί να προσδιορίζεται στην κοινωνία από τη θέση του συζύγου, του πατέρα, των παιδιών της (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Βρίσκεται πρώτη ανάμεσα στους ανέργους, στους ανειδίκευτους, στους χαμηλόμισθους. Φέρει στους ώμους της μόνη και αβοήθητη, τριπλούς ρόλους, της εργαζόμενης μητέρας, της νοικοκυράς. Πατάει συνεχώς σε δύο βάρκες, την παραδοσιακή και τη σύγχρονη.

Όσο με έκθεση που περιέχεται στον "κώδικα πρακτικής για τα μέτρα καταπολέμησης της σεξουαλικής παρενόχλησης" για εκατομμύρια γυναίκες στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, σεξουαλική συμπεριφορά ή άλλη που βασίζεται στη διαφορά φύλλου "ενδέχεται να είναι αντίθετη στην αρχή της ίσης μεταχείρισης"(ο.β.π).

Ο κώδικας επιρρίπτει ευθύνες στους εργοδότες οι οποίοι έχουν την υποχρέωση "να την αντιμετωπίσουν από την στιγμή που αποτελεί μια μορφή κακής συμπεριφοράς ενός εργαζόμενου" ενώ και οι ίδιοι "θα πρέπει να απέχουν από κάθε έκκληση του εργαζόμενου".

Επίσης με τον κώδικα συστήνεται να εξεταστεί και η παρεμβολή κατάλληλων όρων στις συλλογικές συμβάσεις...με στόχο την επίτευξη ενός περιβάλλοντος εργασίας απαλλαγμένου από ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης..." (Αρχείο ΓΣΕΕ).

10. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ

Η σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας είναι ένα κοινωνικό πρόβλημα το οποίο απαιτεί σφαιρική αντιμετώπιση και για να λειτουργήσει στοιχειώδης πρόληψη χρειάζεται να δημιουργηθεί νομοθετικό πλαίσιο. Ιδιαίτερα σημαντικό σκέλος είναι οι συστάσεις προς τους εργοδότες, που πρέπει να γίνουν με τέτοιες διαδικασίες οι οποίες να ενισχύουν την τήρηση τους για την αποφυγή του φαινομένου (Η Εποχή 30/1/94).

Οι συστάσεις αυτές για την πρόληψη της σεξουαλικής παρενόχλησης στους χώρους εργασίας αφορούν τα ακόλουθα μέτρα:

1. Οι εργοδότες θα πρέπει να εκδώσουν διακήρυξη πολιτικής στην οποία θα δηλώνεται ρητά ότι όλοι οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να τυγχάνουν αξιοπρεπούς μεταχείρισης. Η σεξουαλική παρενόχληση κατά την εργασία δεν θα είναι επιτρεπτή ή ανεκτή.
2. Αυτή η διακήρυξη θα πρέπει να διασαφηνίζει τι θεωρείται ακατάλληλη συμπεριφορά κατά την εργασία. Συνιστάται στην διακήρυξη να επιβάλλεται η υποχρέωση στους διευθυντές να λαμβάνουν μέτρα για την εξασφάλιση της συμμόρφωσης προς αυτή.
3. Θα πρέπει στη διακήρυξη να επεξηγηθεί η διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθούν οι εργαζόμενοι όταν υπόκεινται σε σεξουαλική παρενόχληση κατά την εργασία ώστε να τους παρέχεται βοήθεια και να προσδιορίζεται προς ποιον θα πρέπει να απευθυνθεί η καταγγελία τους. Θα πρέπει επίσης να προσδιοριστεί ότι θα λαμβάνονται τα κατάλληλα πειθαρχικά μέτρα κατ' εκείνων των εργαζόμενων που θα κριθούν ένοχοι σεξουαλικής παρενόχλησης.
4. Η κοινοποίηση αυτής της διακήρυξης της πολιτικής θα τονίσει τη δέσμευση της διεύθυνσης για εξάλειψη της σεξουαλικής παρενόχλησης και προώθησης ενός κλίματος μέσα στο οποίο δεν θα βρίσκει θέση τέτοιου είδους συμπεριφοράς.
5. Ένα σημαντικό μέτρο εξασφάλισης είναι η πρόβλεψη κατάρτισης για διευθύνοντες και επόπτες, βάση του οποίου το πρόβλημα θα επιλυθεί αποτελεσματικά. Μια τέτοια κατάρτιση θα στοχεύει στον εντοπισμό των παραγόντων που συμβάλλουν στη δημιουργία ενός εργασιακού περιβάλλοντος απαλλαγμένου σεξουαλικής παρενόχλησης και στην εξοικείωση των συμμετεχόντων με τις ευθύνες τους, σύμφωνα με την πολιτική του εργοδότη.

Θα αποτελούσε επίσης καλή πρακτική ή παράθεση πληροφοριών σχετικών με την πολιτική του οργανισμού για την σεξουαλική παρενόχληση και τις διαδικασίες αντιμετώπισης της. Όπως επίσης και μέρος των κα-

τάλληλων προγραμμάτων εγκατάστασης και κατάρτισης των υπαλλήλων.

6. Συνιστάται επίσης να υποδεικνύουν οι εργοδότες κάποιον που θα παρέχει συμβουλές και συνδρομή στους εργαζόμενους που υφίστανται σεξουαλική παρενόχληση. Να παρέχουν την αρμοδιότητα να βοηθά στην επίλυση κάθε προβλήματος. Ο σύμβουλος καλό θα είναι να οριστεί με τη σύμφωνη γνώμη των συνδικαλιστικών οργανώσεων ή των εργαζόμενων και να λαμβάνει την κατάλληλη κατάρτιση σχετικά με την καλύτερη μέθοδο αντιμετώπισης των προβλημάτων.
7. Οι συνδικαλιστικές ενώσεις θα μπορούσαν να παρέχουν σε όλα τα στελέχη και εκπροσώπους τους κατάρτιση σε θέματα ισότητας, συμπεριλαμβανομένης και της αντιμετώπισης της σεξουαλικής παρενόχλησης και να περιλαμβάνουν τέτοιες πληροφορίες σε μαθήματα κατάρτισης υπό την αιγίδα ή την έγκριση της ένωσης. Οι συνδικαλιστικές ενώσεις θα πρέπει ν' εξετάσουν την περίπτωση διορισμού ειδικά εκπαιδευμένων στελεχών για την παροχή οδηγιών και συμβουλών σε μέλη τους που καταγγέλλουν πράξεις σεξουαλικής παρενόχλησης (Αρχείο ΓΣΕΕ)

Η άποψη των μελετών είναι πως η διάλυση της επαγγελματικής σχέσης δεν είναι ουσιαστική λύση του προβλήματος, αλλά το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημών και της πολιτείας θα πρέπει να στραφεί παράλληλα στην πρόληψη του φαινομένου.

Αν γίνει αποδεκτό ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι αποτέλεσμα της ανισότητας και της σχέσης εξουσίας, ανάμεσα στα φύλα, δεν έχουμε παρά να επιλέξουμε μια νέα ισότιμη και μη σεξιστική κοινωνικοποίηση και διαπαιδαγώγηση των νέων ατόμων από τη βρεφική ηλικία ακόμη. Οι φορείς της κοινωνικοποίησης, η οικογένεια, η παιδεία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πρέπει να αναλάβουν αυτός το χρέος με τη βοήθεια της πολιτείας και του γυναικείου κινήματος. *

11. ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα συνιστάται στα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για να πετύχουν την ευαισθητοποίηση στο θέμα και την κοινωνική αποκήρυξη των σεξουαλικών οχλήσεων και γενικότερα των ανθρώπων στο τόπο της εργασίας τους. Ζητείται ιδιαίτερα από τις κυβερνήσεις να καταστήσουν τον δημόσιο τομέα και τη δημόσια διοίκηση φωτεινό παράδειγμα, για τον ιδιωτικό τομέα σε ότι αφορά την εφαρμογή του κώδικα συμπεριφορά στην πράξη και να καταπολεμήσουν σε όλους τους τομείς την ανεπιθύμητη συμπεριφορά.

Ωστόσο ο κώδικας αυτός έχει τα σαφέστατα όρια του. Ο πρώτος περιορισμός προκύπτει από τις αρμοδιότητες που έχει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και παρόλο που στο προσεχές μέλλον θα επεκταθούν στα θέματα που αφορούν άμεσα τους πολίτες, περιορίζονται σήμερα στην αντιμετώπιση των ανθρώπων ως "εργαζόμενων". Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι ασχολείται αποκλειστικά με τις οχλήσεις που παρατηρούνται στο εργασιακό χώρο και κατά συνέπεια λαμβάνει μέτρα μόνο στο πλαίσιο του επιχειρηματικού κόσμου. Επίσης ο κώδικας αναφέρεται σχεδόν αποκλειστικά στις μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις παραμελώντας τις ευθύνες των δημοσίων επιχειρήσεων και των διάφορων επιπέδων της δημόσιας διοίκησης. Δεν υπεισέρχεται επίσης στα ειδικά προβλήματα των μικρών επιχειρήσεων του αγροτικού τομέα ή στα προβλήματα των έκτακτων εργαζομένων.

Επίσης ο κώδικας έχει ισχύ σύστασης μόνο και όχι κανονισμού ή οδηγίας πράγμα που σημαίνει ότι οι κυβερνήσεις δεν είναι "υποχρεωμένες" να τον εφαρμόζουν. Αυτές όμως οι επιφυλάξεις για τη φύση του κειμένου δεν μπορούν να επισημάνουν το μεγάλο βήμα προόδου που συνιστά ήδη ο εν λόγω κώδικας.

Έτσι δημιουργήθηκε ένα κλίμα στην κοινή γνώμη που έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορεί καμία κυβέρνηση να αρνηθεί πλέον την ύπαρξη του προβλήματος και την ανάγκη λυσιτελούς αντιμετώπισης του. Πρέπει να επισημανθούν οι ιδιαιτερότητες του θέματος, ανεξαρτήτως χώρας, πολιτικής τοποθέτησης ή κοινωνικής τάξεως. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι όχληση υφίσταται όταν υπάρχει αρνητική αντίληψη του ατόμου που την δέχεται και όταν εν συνεχεία υπάρχει εμμονή στην ίδια συμπεριφορά (Αρχείο, ΓΣΕΕ).

Τα συνδικάτα οφείλουν να αναγνωρίσουν την ύπαρξη του προβλήματος. Να πάρουν θέση, να στηρίζουν ηθικά όσες/όσους υφίστανται τέτοια συμπεριφορά και να κάνουν γνωστό ότι αυτή δεν είναι παραδεκτή, ότι αποδοκιμάζεται. Η αναγνώριση του προβλήματος είναι το ήμισυ του παντός. Όταν βιάζεται ένας άνθρωπος, σωματικά ή ψυχολογικά, όταν εμποδίζεται ένας άνθρωπος να βαδίσει... Δεν μπορούν να υπάρχουν υπονοούμενα... (Συνέδριο Αθήνα 21/22 Απριλίου 1994).

Ακόμα κι όταν ο δράστης δεν βρίσκεται σε υψηλότερη ιεραρχική θέση, η σεξουαλική παρενόχληση είναι έκφραση της αναγνωρισμένης κοινωνικής θέσης

"ισχύος" του και χρησιμοποιείται σε όλους τους χώρους. Δυστυχώς οι εργαζόμενες δεν καταγγέλλουν την σεξουαλική παρενόχληση. Κι αυτό γιατί δεν υπάρχει νομική κάλυψη οπότε μια τέτοιου είδους καταγγελία θα ήταν αστήρικτη (Νίκη, 25/1/94).

Σύμφωνα με στοιχεία της γενικής γραμματείας ισότητας που πρόκειται να κατατεθούν στην τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη Γυναικών στο Πεκίνο (Σεπτέμβριος 1995) υποστηρίζοντας τα παρακάτω:

- Συντονισμός των υπηρεσιών κυρίως της αστυνομίας και του δικαστικού σώματος για την αντιμετώπιση του προβλήματος.
- Ίδρυση Κέντρων για γυναίκες που έχουν υποστεί κακοποίηση ή βία οποιασδήποτε μορφής σε όλη τη χώρα.
- Διοργάνωση ειδικών σεμιναρίων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης ατόμων που ασχολούνται επαγγελματικά με θέματα βίας (π.χ. δικαστικοί, αστυνομικοί, νοσηλευτικό προσωπικό κλπ).
- Προτεραιότητα στην έρευνα για τη βία κατά των γυναικών.
- Κατάρτιση οδηγού καταγραφής περιστατικών βίας κάθε μορφής κατά των γυναικών, που θα προωθηθεί από τα συναρμόδια Υπουργεία Υγείας – Πρόνοιας, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης με δεσμευτικό τρόπο για τις επιμέρους υπηρεσίες.
- Προώθηση νομοθετικής ρύθμισης που να αφορά:
 - α) τη σωματική και σεξουαλική βία κατά των γυναικών κατά την εργασία και
 - β) την προστασία της αξιοπρέπειας ανδρών και γυναικών στους χώρους δουλειάς.

Η άποψη των μελετών είναι ότι θα πρέπει πριν από τα μέτρα που προαναφέρθηκαν η ίδια η γυναίκα να κάνει την επανάσταση μέσα της. Πρέπει να αρχίσει να βλέπει διαφορετικά τον εαυτό της. Πριν από όλα πρέπει να πάψει συνειδητά ή ασυνείδητα να λυπάται ότι γεννήθηκε γυναίκα. Πρέπει να καταφάσκει απόλυτα τη γυναικεία της ιδιαιτερότητα και να μην θεωρεί ότι το γυναικείο είναι ταυτόσημο με το αδύναμο και ασθενέστερο, που μπορεί να εκμεταλλευτεί ο κάθε εργοδότης.

12. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Μέχρι τον Οκτώβριο του 1981 δεν υπήρχε κρατικός φορέας αρμόδιος για την προώθηση του θέματος της ισότητας των δύο φύλων. Το γυναικείο ζήτημα βάραινε αποκλειστικά στους ώμους του γυναικείου κινήματος.

Μετά το 1981, δημιουργήθηκαν οι ακόλουθοι μηχανισμοί:

- I. Γραφείο Ειδικής Συμβούλου του πρωθυπουργού για το γυναικείο ζήτημα (Νοέμβριος 1981).
- II. Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων που ήταν το πρώτο κυβερνητικό όργανο για την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων (Απρίλιος 1983). Σύμφωνα με τον ιδρυτικό του νόμο (1288/82) το συμβούλιο γνωμοδοτούσε στον πρωθυπουργό, ήταν εννιαμελές και λειτουργούσε σαν ανεξάρτητη υπηρεσία του υπουργείου Προεδρίας (Γ.Γ.Ι., 1988, σελ. 11).
- III. Γενική Γραμματεία Ισότητας. Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Δύο Φύλων του Υπουργείου Προεδρίας της κυβέρνησης είναι σήμερα ο αρμόδιος κρατικός φορέας για το θέμα της ισότητας των δύο φύλων. Συστάθηκε τον Ιούλιο του 1985 (νόμος 1558/85).

Σκοποί της Γενικής Γραμματείας Ισότητας είναι:

- I. Η προώθηση και πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής κατοχύρωσης της ισότητας των δύο φύλων.
- II. Η εισήγηση των αναγκαίων μέτρων που επιβάλλεται να πάρει η Πολιτεία (Υπουργεία, οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης, κοινωνικοί φορείς κ.α.) για τον ίδιο σκοπό.
- III. Η άμεση συνεργασία με όλα τα υπουργεία προκειμένου να αναμορφωθούν τα θεσμικά πλαίσια και να συμπεριληφθούν στα νέα νομοσχέδια οι αρχές της ισότητας.
- IV. Ο προγραμματισμός και οι προσπάθειες για ένταξη στο κυβερνητικό αναπτυξιακό πρόγραμμα δραστηριοτήτων που θα στοχεύουν στη συμμετοχή και του γυναικείου δυναμικού στην ανάπτυξη της χώρας.
- V. Η πληροφόρηση που αποσκοπεί στο ξεπέρασμα των προκαταλήψεων και των οπισθοδρομικών κοινωνικών αντιλήψεων και στην εξασφάλιση μιας πλατιάς ενημέρωσης του λαού στα θέματα τα οποία αφορούν την ισότητα των δυο φύλων (ΓΓΙ., 1988, σελ. 12).

IV. Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας (NEI). Με πρόταση του Συμβουλίου Ισότητας που έγινε αποδεκτή από το υπουργείο Εσωτερικών και με εγκύκλιο του γενικού γραμματέα του υπουργείου, από τον Ιούλιο του 1983 συγκροτήθηκαν σε όλες τις νομαρχίες της Ελλάδας, Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας.

Στις Επιτροπές αυτές συμμετέχουν εκπρόσωποι:

- αρμόδιων τοπικών φορέων.
- γυναικείων οργανώσεων

Στην αρμοδιότητα των Νομαρχιακών Επιτροπών Ισότητας ανήκουν:

- Η προώθηση με κάθε πρόσφορο μέσο του γενικότερου στόχου της ισότητας σε νομαρχιακό επίπεδο.
- Η ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και πληροφόρηση των πολιτών κάθε νομού στο ζήτημα της ισότητας.
- Ο εντοπισμός και η προσπάθεια εξεύρεσης και προώθησης λύσεων για τα προβλήματα που προκύπτουν σε τοπικό επίπεδο από διακρίσεις που γίνονται σε βάρος του ενός φύλου στους τομείς εργασίας, παιδείας, εκπαίδευσης, οικογενειακών σχέσεων, υγείας κλπ (ΓΓΙ., 1988, σελ.13).

Σύμφωνα με την παραπάνω εγκύκλιο του Υπουργείου Εσωτερικών με την οποία συγκροτήθηκαν οι Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας (NEI), από το φθινόπωρο του 1983 σε κάθε Νομαρχία άρχισε να λειτουργεί καθημερινά γραφείο ισότητας.

Στο γραφείο αυτό, οι πολίτες μπορούν:

- I. Να απευθύνονται για να δηλώσουν προβλήματα άμεσων ή έμμεσων διακρίσεων.
- II. Να ενημερώνονται για τα ατομικά τους δικαιώματα που έχουν σχέση με την ισότητα των δύο φύλων.
- III. Να πληροφορούνται για τα προγράμματα και τους νόμους που προωθεί η πολιτεία για τη βελτίωση της κοινωνικής θέσης της γυναίκας και της ποιότητας ζωής της ελληνικής οικογένειας (ΓΓΙ., 1988, σελ.15).

Στην Ελλάδα υπάρχει ουσιαστική έλλειψη ειδικών υπηρεσιών στις οποίες μπορούν να απευθυνθούν γυναίκες-θύματα βίας.

Σε κρατικό επίπεδο έχει ιδρυθεί με πρωτοβουλία της ΓΓΙ. από τον Οκτώβριο του 1988 Κέντρο για κακοποιημένες γυναίκες στην Αθήνα, στο οποίο προβλέπονται δύο υπηρεσίες:

α) το Γραφείο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών. Ένα λειτουργεί στην Αθήνα και ένα στο Πειραιά και προσφέρει δωρεάν νομικές συμβουλές, ψυχολογική υποστήριξη και ενημέρωση για άλλες υπηρεσίες.

β) Ο Ξενώνας για Κακοποιημένες Γυναίκες ο οποίος από το 1993 λειτουργεί στην Αθήνα σε συνεργασία της ΓΓΙ. και του Δήμου Αθηναίων. Στον Ξενώνα παρέχονται

προσωρινή φιλοξενία σε κακοποιημένες γυναίκες και τα παιδιά τους καθώς επίσης ψυχολογική υποστήριξη, ενημέρωση για άλλες υπηρεσίες κλπ.

Επίσης οι γυναίκες – θύματα βίας μπορούν να απευθυνθούν στα κρατικά νοσοκομεία, τα Κέντρα Υγείας και τα Κέντρα Ψυχικής Υγείας, τα οποία όμως δεν είναι κατάλληλα στελεχωμένα για να αντιμετωπίζουν τέτοια περιστατικά.

Κάποια δραστηριοποίηση προέρχεται από γυναικείες οργανώσεις και ομάδες (που αναφέρονται στη συνέχεια) οι οποίες προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες σε γυναίκες-θύματα βίας κάθε μορφής: νομικές συμβουλές, υπεράσπιση στο δικαστήριο, κοινωνικό-ψυχολογική υποστήριξη.

Το 1990 αρχίζει να λειτουργεί τηλεφωνικό SOS για κακοποιημένες και βιασμένες γυναίκες στη Θεσσαλονίκη από αυτόνομες γυναικείες ομάδες. Επίσης αντίστοιχο τηλεφωνικό SOS λειτουργεί και στην Αθήνα από μια αυτόνομη γυναικεία ομάδα.

Το 1990 η ΓΓΙ. διοργάνωσε δύο επιδοτούμενα σεμινάρια με στόχο την επαγγελματική κατάρτιση κακοποιημένων γυναικών και το 1992 δύο επιδοτούμενα σεμινάρια για μητέρες που ζουν μόνες τους (χήρες, διαζευγμένες, ανύπαντρες, σε διάσταση) ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν και γυναίκες-θύματα βίας (Εθνική Έκθεση Ελλάδος, ΓΓΙ).

Ωστόσο οι εργαζόμενες γυναίκες που διαπιστώνουν παραβιάσεις σε βάρος τους σχετικές με την ισότητα στις εργασιακές σχέσεις μπορούν να απευθύνονται και στα γραφεία ισότητας των επιθεωρήσεων εργασίας. Τα γραφεία αυτά είναι υπεύθυνα για την συστηματική παρακολούθηση της εφαρμογής των σχετικών με την ισότητα εργατικών νόμων και την εντόπιση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών. Οι υπεύθυνοι των γραφείων που δέχονται τις καταγγελίες των γυναικών εφόσον διαπιστώσουν ότι υπάρχει παραβίαση έχουν δικαίωμα να επιβάλλουν στον εργοδότη χρηματικό πρόστιμο (Γυναικείες σελίδες 12/5/95).

Εκτός των παραπάνω στην Ελλάδα είναι σχετικά γνωστή και μακρόχρονη η δράση ενός συνόλου γυναικείων οργανώσεων – ομάδων, που αγωνίζονται για την ισότητα των φύλων και για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών.

Ενδεικτικά αναφέρονται η *Ένωση Γυναικών Ελλάδος (ΕΓΕ)*, ο *Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας*, η *Αδέσμευτη Κίνηση Γυναικών*, η *Αυτόνομη Κίνηση Γυναικών*, η *Επιτροπή Γυναικών (ΠΕΑΕΑ)*, η *Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος (ΟΓΕ)*, το *Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης* και το *Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων*.

Ορισμένοι στόχοι αυτών των ομάδων είναι ο αγώνας για την δημιουργία μιας κοινωνίας ισότητας και ελευθερίας στην οποία γυναίκες και άνδρες θα έχουν ίσες ευκαιρίες, ίσα δικαιώματα, ίσες ευθύνες. Η ανάπτυξη αλληλεγγύης, αλληλοβοήθειας και αλληλεκτίμησης ανάμεσα στις γυναίκες, ώστε να πετύχει ο αγώνας τους για ίση συμμετοχή με τους άνδρες στον οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας. Η αναβάθμιση των σχέσεων των δύο φύλων με αποφασιστικά μέτρα για την προστασία της γυναίκας από τη βία και τον βιασμό (ειδικά τμήματα στην αστυνομία από γυναίκες αστυνομικούς, σπίτια για τις κακοποιημένες γυναίκες) καθώς και η κατάργηση των διακρίσεων των επαγγελματιών σε

γυναικεία και ανδρικά, η ανάπτυξη της γυναικείας δημιουργικότητας και η αξιοποίηση της γυναικείας δημιουργίας σε όλες τις μορφές.

Βέβαια η συνεργασία ανάμεσα σε φορείς (εξειδικευμένους και μη) που προσφέρουν βοήθεια σε γυναίκες θύματα βίας, αλλά και ανάμεσα σ' αυτούς τους φορείς και την αστυνομία ή τις δικαστικές υπηρεσίες, είναι σε γενικές γραμμές αποσπασματική και μη οργανωμένη. Στηρίζεται κυρίως στην προσωπική πρωτοβουλία ατόμων ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένων στα θέματα βίας κατά των γυναικών και όχι σε μια συντονισμένη προσπάθεια. Αυτή η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις υπηρεσίες συνεπάγεται αρκετή ταλαιπωρία για τις γυναίκες-θύματα βίας, όταν χρειαστεί να απευθυνθούν σε αυτές (Εθνική Έκθεση Ελλάδος, ΓΠ).

Ελπίδα και προοπτική λοιπόν αποτελεί η συνεργασία των φορέων προκειμένου να αντιμετωπιστεί η σεξουαλική παρενόχληση που είναι σύμφωνα με πορίσματα πολύχρονων μελετών των φεμινιστριών αλλά και διεθνών οργανισμών, μια έκφραση της ανισότητας των δύο φύλων και στο χώρο της εργασίας.

13. ΝΟΜΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Ελλάδα είναι επίλεκτο μέλος της Διεθνούς Κοινότητας. Ιδρυτικό μέλος του ΟΗΕ, μέλος του συμβουλίου της Ευρώπης, μέλος της ΕΟΚ και συμμετέχει στη διεθνή κίνηση για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Με το σύνταγμα του 1975, που ψήφισε η Ε' αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων στις 11 Ιουνίου και με τα βασικά νομοθετήματα της χώρας ακολουθεί τους γενικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου και όλων των αρχών του ΟΗΕ. Το σύνταγμα του 1864 είναι η βάση του σημερινού όπως αναθεωρήθηκε από το σύνταγμα του 1911 και του 1952. Το σύνταγμα του 1968, της δικτατορίας καθώς και η αναθεώρηση του 1973, που δεν είχαν ούτε νομική ούτε ηθική υπόσταση, ακυρώθηκαν έπειτα από την κατάρρευση της δικτατορίας (Ν. Τάκαρη, 1984, σελ. 142).

Από το 1975 μέχρι σήμερα οι Ελληνίδες έχουν ζήσει σημαντικές νομοθετικές και θεσμικές αλλαγές για τη διασφάλιση της ισοτιμίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Όπως είναι η τροποποίηση και αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου και η εισαγωγή νέων νόμων σχετικά με την εξάλειψη των διακρίσεων, την πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, την απασχόληση και στις εργασιακές σχέσεις.

Το Σύνταγμα του 1975 (άρθρο 4, παρ.2) θέτει την αρχή της ισότητας των δύο φύλων: "Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις".

Παρ' όλη τη σημαντική μετεξέλιξη που υπέστη η συνταγματική αρχή της ισότητας με την αναγνώριση της δεσμευτικότητας της και απέναντι στο νομοθέτη, εξακολούθησαν να συντηρούνται σ' ολόκληρο κυριολεκτικά τον κορμό της νομικής ζωής μας ανισότητες μεταξύ των Ελλήνων και των Ελληνίδων και γενικότερα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι ανισότητες αυτές ήταν τις περισσότερες φορές και εξόφθαλμες και κραυγαλέες. Η ελαστικότητα που διέκρινε το εννοιολογικό και κανονιστικό περιεχόμενό τους επέτρεπε την παραδοχή ή έστω την ανοχή τους και τη λειτουργία ή πρακτική εφαρμογή τους. Η υπενθύμιση δύο μόνο ακραίων οπωσδήποτε παραδειγμάτων από δύο διαφορετικές δικαϊκές περιοχές έρχεται να επιβεβαιώσει του λόγου το ασφαλές. Ενώ έτσι ίσχυε η αρχή, η νομοθεσία μας δεν αναγνώριζε πλήρη πολιτικά δικαιώματα στις Ελληνίδες ή επέβαλλε την υπεροχή του άνδρα στην οικογένεια.

Το νομικό καθεστώς που περιγράφηκε με πολύ αδρές γραμμές ίσχυε βασικά ως τη θέσπιση του νέου Συντάγματος. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι με τον καιρό είχε επέλθει σταδιακά σημαντική διαφοροποίηση στο περιεχόμενο της συνταγματικής αρχής της ισότητας. Η διαφοροποίηση αυτή συμπορεύτηκε με την οικονομική ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση της χώρας. Επίσης και με τις συνακόλουθες κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις που συνέβαλαν σιγά-σιγά στην άμβλυνση της άνιση μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών σε πολλές δικαϊκές περιοχές (Κ.Κασιμάκη, εκδ. Οδυσσέας, σελ.67).

Η σύμβαση όμως για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών υπογράφηκε από την Ελλάδα στα Ηνωμένα Έθνη στις 2 Μαρτίου 1982. Κυρώθηκε νομοθετικά από τη Βουλή χωρίς καμία επιφύλαξη και έγινε νόμος του κράτους (Ν. 1342/83) στις 30 Απριλίου 1983 (Διεθνής Σύμβαση ΟΗΕ, ΓΓΙ).

Η βία ενάντια στις γυναίκες ως κοινωνικό φαινόμενο αποτελεί αντικείμενο ρύθμισης των κανόνων του Δικαίου της ελληνική νομοθεσίας. Οι συγκεκριμένες διατάξεις όμως αναφέρονται κυρίως, στα εγκλήματα γενικά κατά της προσωπικής ελευθερίας, της τιμής και της προσωπικότητας του ατόμου, καθώς και στα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Στα πλαίσια αυτών των γενικών κανόνων υπάρχουν και ορισμένες διάσπαρτες εξειδικεύσεις που αντιμετωπίζουν ζητήματα βίας κατά των γυναικών.

Η βία που ασκείται κατά των γυναικών εκδηλώνεται με πολλαπλές μορφές συμπεριφοράς που θίγει είτε τη σωματική τους υπόσταση είτε την ψυχική και πνευματική τους οντότητα.

Νομοθετικά οι προβλεπόμενες μορφές βίας είναι αυτές που ρυθμίζονται κυρίως από τις γενικές διατάξεις του Αστικού και Ποινικού Δικαίου αλλά και από άλλους ειδικούς Νόμους (Εργατικό Δίκαιο κλπ) και αφορούν τις παρακάτω περιπτώσεις:

- Α. Σωματικές Βλάβες (Ποινικός Κώδικας: Κεφάλαιο ΙΣΤ, άρθρα 308, 308Α, 309, 310, 311, 314, 315).
- Β. Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (Ποινικός Κώδικας: Κεφάλαιο 18, άρθρα 336, 337, 338, 343, 344).
- Γ. Εγκλήματα κατά της τιμής (Πανικός Κώδικας: Κεφάλαιο Κ.Α., άρθρα 361, 361Α, 368).
- Δ. Προσβολή της προσωπικότητας (Αστικός Κώδικας: άρθρο 57, 59, 932).

Οι διατάξεις περί βιασμού έχουν μεταρρυθμιστεί τελευταία με το Ν. 1419/1984. Καθιερώθηκε η αυτεπάγγελτη δίωξη για τα εγκλήματα βιασμού. Ο συζυγικός βιασμός δεν αποτελεί ιδιαίτερο αδίκημα. Είναι δυνατόν όμως να στηριχθεί στον εξαναγκασμό του άλλου σε ανοχή ή στην επιχείρηση ασελγούς πράξης με σωματική βία ή με απειλή σοβαρού και άμεσου κινδύνου, χωρίς βεβαίως να υπάρχει σχετική νομολογία των δικαστηρίων μέχρι σήμερα.

Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση άσκησης σωματικής βίας, όπου δεν συνίσταται ιδιαίτερο αδίκημα αλλά κάθε σχετική μορφή βίας συνιστά προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου που και αυτή ρυθμίζεται από τις γενικές διατάξεις του Αστικού και Ποινικού Κώδικα.

Ιδιαίτερα, για το αδίκημα της παρενόχλησης στους χώρους δουλειάς ή σπουδής αλλού η Ελληνική Νομοθεσία παρέχει προστασία στις γυναίκες, με γενικές όμως διατάξεις που υπάρχουν διάσπαρτες είτε στον Αστικό και Ποινικό Κώδικα, είτε σε ειδικότερους νόμους (Εθνική Έκθεση Ελλάδος ΓΓΙ).

Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα στην νομική προστασία της εργαζόμενης γυναίκας από σεξουαλικές παρενοχλήσεις, είναι το ότι αυτές δεν αποδεικνύονται εύκολα. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν υπάρχει στην Ελλάδα ένα πλαίσιο μέτρων τελικά διαμορφωμένο οι εργαζόμενες δεν οδηγούνται στην καταγγελία του προβλήματος (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Με ψήφισμα όμως του συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Βρυξέλλες, 23 Μαΐου 1990) για την προστασία της αξιοπρέπειας των γυναικών και των ανδρών στην εργασία, έχοντας υπόψη τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας υποστηρίζεται ότι, η ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικής φύσεως ή οποιαδήποτε άλλη συμπεριφορά βασιζόμενη στη διαφορά φύλου, η οποία θίγει την αξιοπρέπεια ανδρών ή γυναικών στην εργασία, ιδίως εκ μέρους ανωτέρων και ομοβάθμιων είναι απαράδεκτη και μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι αντίθετη προς την αρχή της ίσης μεταχείρισης κατά την έννοια των άρθρων 3,4 και 5 της οδηγίας 76/204/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976 περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης σε απασχόληση, της επαγγελματικής εκπαίδευσης και προώθησης και τις συνθήκες εργασίας, άποψη η οποία στηρίζεται και στη νομολογία μερικών κρατών μελών (Ευρωπαϊκές Κοινοτητες το Συμβούλιο, ΓΓΙ).

Ωστόσο, πέρα από τον κώδικα και τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπάρχουν στην νομοθεσία μας όπως προαναφέρθηκε διάσπαρτα άρθρα που θα μπορούσαν να καλύψουν τέτοιες περιπτώσεις. Ειδικότερα άρθρα για το αδίκημα εκβίασης, την άσκηση σωματικής ακόμη και ψυχολογικής βίας, την εξύβριση με λόγια ή με έργα, τις ασελγείς χειρονομίες, την προσβολή της γενετήσιας ζωής καθώς και την κατάχρηση του δικαιώματος του εργοδότη δηλαδή την καταχρηστική απόλυση (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Τέλος με το Νόμο 1414/84 για την εφαρμογή της ισότητας των δύο φύλων στον τομέα των εργασιακών σχέσεων και σε εναρμόνιση με την 75/117 και 76/207 οδηγίες της ΕΟΚ προβλέπονται:

- η εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης, άμεσης ή έμμεσης στις εργασιακές σχέσεις, που βασίζονται στο φύλο.
- η δυνατότητα πρόσβασης στην απασχόληση με ίδιες προϋποθέσεις για άνδρες και γυναίκες.
- η ίση αμοιβή για ίσης αξίας εργασία.
- ίδιος επαγγελματικός προσανατολισμός για αγόρια και κορίτσια.
- η απαγόρευση καταγγελίας της σχέσης εργασίας για λόγους που αναφέρονται στο φύλο.
- με τον ίδιο νόμο ιδρύεται Γραφείο Ισότητας σε κάθε Επιθεώρηση Εργασίας.
- επίσης ρυθμίζεται το όριο ηλικίας εισόδου στο επάγγελμα ενιαία και για τα δύο φύλα (Εθνική Έκθεση Ελλάδος, ΓΓΙ).

Σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Διεύθυνσης Μελετών (Οκτώβριος 1993), καταρτίστηκε ο πίνακας που ακολουθεί και που παρουσιάζει τις νομοθετικές ρυθ-

μίσεις πάνω στο θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας που ισχύουν σε παγκόσμια κλίμακα.

Χώρα	Ορισμός	Νομική προσφυγή για τη σεξουαλική όχληση	Υποχρεώσεις του εργοδότη
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Ποινικά και αστικά δικαστήρια	Πρόληψη των οχλήσεων στον τόπο εργασίας (εργατικό δίκαιο)
ΒΕΛΓΙΟ	Βασιλικό διάταγμα της 18.9.92, άρθρο 1ο, παρ.3 (ταυτίζεται με τον ορισμό της κοινότητας)	Εργατικό δικαστήριο	Κατάρτιση κανονισμού εργασίας για την προστασία των εργαζόμενων κατά των σεξουαλικών οχλήσεων στο χώρο εργασίας
ΔΑΝΙΑ	Νομολογία (ταυτίζεται με τον ορισμό της Κοινότητας)	Καμία ειδική δικαιοδοσία	Εξασφάλιση των συνθηκών την ασφάλεια και την υγεία
ΙΣΠΑΝΙΑ	Άρθρο 4 (R) (E) της Χάρτας των Εργαζομένων που τροποποιήθηκε το 1989	Προσφυγή μέσα στην επιχείρηση (πειθαρχικές κυρώσεις από τον εργοδότη)	Υποχρέωση λήψης των αναγκαίων μέτρων για την πρόληψη των σεξουαλικών οχλήσεων
ΓΑΛΛΙΑ	Άρθρα 222-33 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (νόμος 22.7.92)	Προσφυγή μέσα στην επιχείρηση (πειθαρχικές κυρώσεις από τον εργοδότη) Προσφυγή στα ποινικά και αστικά δικαστήρια Προσφυγή στο Conseil des Prud hommes	Λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την πρόληψη πράξεων που συνιστούν κατάχρηση εξουσίας
ΕΛΛΑΔΑ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Καμία ειδική δικαιοδοσία	Εγγύηση των συνθηκών εργασίας που προστατεύουν την ηθική και τη σωματική ακεραιότητα των υπαλλήλων (άρθρα 662 και 228 του Αστικού Κώδικα)
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Εργατικό δικαστήριο	Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις
ΙΤΑΛΙΑ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Ποινικά και αστικά δικαστήρια	Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Δεν υπάρχει ειδική δικαιοδοσία	Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Ειδική επιτροπή καταγγελιών (πειθαρχικά μέτρα)	Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Προσφυγή μέσα στην επιχείρηση (πειθαρχικά μέτρα)	Υποχρέωση παροχής στους υπαλλήλους καλών συνθηκών εργασίας από φυσικής και ηθικής πλευράς
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Αστικά δικαστήρια για σεξουαλικές διακρίσεις	Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις

ΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ	Ορισμός στη νομολογία	Αστικά δικαστήρια για σεξουαλικές διακρίσεις	Υποχρέωση λήψης αποτελεσματικών προληπτικών μέτρων
ΙΑΠΩΝΙΑ	Δεν υπάρχει νομικός ορισμός	Καμία ειδική δικαιοδοσία	Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις

14. ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΑΠΟ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις αλλάζουν στόχο. Όσο πληθαίνουν οι γυναίκες στις θέσεις λήψης αποφάσεων (στην Αμερική έχουν αγγίξει το 42% του συνόλου), όσο αυξάνεται η γυναικεία επιθετικότητα (καθημερινά σχεδόν σημειώνονται περιστατικά γυναικών που ασκούν -δικαίως ή αδικώς- βία σε άνδρες), τόσο μοιάζει να μεγαλώνει η έκταση ανάμεσα στα δύο φύλα.

Η σεξουαλική παρενόχληση γυναικών στο χώρο εργασίας είναι ένα διαδεδομένο καθημερινό φαινόμενο που παίρνει από τις πιο απλές ως τις πιο επιθετικές-εκβιαστικές μορφές. Θα πρέπει να σημειωθούν όμως και οι περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο δουλειάς που διαφέρουν από αυτό το κλασικό μοντέλο και δεν συμβαίνουν και τόσο συχνά.

Η πρώτη είναι εκείνη, της σεξουαλικής παρενόχλησης από μέρους γυναικών εργοδοτών, προϊστάμενων κλπ, προς τους άνδρες που βρίσκονται σε μειονεκτικότερη εργασιακή θέση.

Μια άλλη πιο συνήθης από την πρώτη, είναι η χρήση σεξουαλικών μέσων ή υποσχέσεων από μέρους γυναικών προς άνδρες με σκοπό να αποσπάσουν εργασιακά ανταλλάγματα.

Η πρώτη περίπτωση άφορα ένα τύπο επιθετικής, κατακτητικής γυναίκας.

Η δεύτερη ενός μοντέλου γυναίκας που μπορεί με το σεξ να αναδειχθεί.

Θύματα αυτών των περιπτώσεων είναι και οι άνδρες και οι γυναίκες αφού αναπτύσσουν αφύσικες εργασιακές σχέσεις ανεξάρτητες από προσόντα και ικανότητες (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Πολλές φεμινίστριες θεωρούν ότι η προβολή του θέματος των σεξουαλικών παρενοχλήσεων ανδρών από γυναίκες έχει στόχο να σταματήσει η άνοδος των γυναικών στην επαγγελματική ιεραρχία. Το στερεότυπο της γυναίκας διευθυντού που φέρεται σκληρά στους υπαλλήλους της δεν είναι καινούριο. Καινούριες είναι οι καταγγελίες ανδρών ότι οι προϊστάμενοι ή οι συναδέλφισσές τους τους παρενοχλούν σεξουαλικά.

Πρόσφατα το σύνολο σχεδόν των Αμερικανίδων εκσφενδόνιζε ύβρεις για αυτό το θέμα στον εκατομμυριούχο - πλέον - συγγραφέα μπεστ σέλερ Μάικλ Κράπορ για το πρόσφατως εκδοθέν βιβλίο του Disclosure (στα ελληνικά θα μπορούσε να αποδοθεί "Η Αποκάλυψη"), το οποίο διαπραγματεύεται το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης ενός 41χρονου παντρεμένου άνδρα από τη σέξι και αδίστακτη 35χρονη εργοδότριά του. Το βιβλίο επιτυχημένο σε πωλήσεις έχει εξάψει την περιέργεια του συνόλου των ανδρών και πολλών γυναικών - μάλιστα έχει γυριστεί και σε ταινία (λέγεται Harassic Park κατά το Jurassic Park και από το Harassment που σημαίνει παρενόχληση) αφήνοντας τους περισσότερους αναγνώστες οργισμένους. Γιατί μολονότι το θέμα δε μοιάζει να αποτελεί καθημερινή πραγματικότητα (πράγματι, από τις περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης που εκδικάζονται ετησίως στην Αμερική μόνο το 9% αφορά άνδρες οι οποίοι στην συντριπτική τους πλειοψηφία παρενοχλούνται πάλι από άνδρες), αποδίδεται τόσο γλαφυρά και πει-

στικά που εξοργίζει τους μεν άνδρες για την υποτιθέμενη "βία" που υφίσταται το φύλου τους, τις δε γυναίκες για την τρομερή συκοφαντία (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Ο ίδιος ο συγγραφέας ισχυρίζεται ότι εμπνεύστηκε το βιβλίο από μια αληθινή ιστορία, συγκεκριμένα την υπόθεση του 33χρονου Μεξικάνου Σαμπίνο Γκουτιέρεζ που απολύθηκε από την εταιρεία που δούλευε –μια καλιφορνέζικη εταιρεία γκού-ζι– όταν αρνήθηκε να συνάψει σεξουαλική σχέση με την διευθύντρια του, την οποία το δικαστήριο καταδίκασε με πρόστιμο του ενός εκατομμυρίου δολαρίων. Και δηλώνει απερίφραστα ότι έγραψε το βιβλίο αυτό γιατί πιστεύει πως αποτελεί αληθινό πρόβλημα των ανδρών στην λύση του οποίου μ' αυτόν τον τρόπο συνδράμει. "Πιστεύω ότι οι 9 στις 10 περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης που λαμβάνουν χώρα σήμερα στις ΗΠΑ", δήλωσε πρόσφατα στην Ουάσινγκτον Ποστ, "είναι εκείνες ανδρών από γυναίκες. Δεν έρχονται, πάρα μόνο σπάνια στην επιφάνεια, δεν καταγγέλλονται γιατί δεν είναι εύκολο να αποδειχθούν. Η παρενόχληση από την πλευρά των γυναικών είναι πιο λεπτεπίλεπτη από εκείνη των ανδρών, πιο σοφιστική, αλλά υφίσταται και μάλιστα σε πλατιά κλίμακα".

Άλλο ένα λοιπόν εμπορικό τρικ ενός δαιμόνιου συγγραφέα ή η απεγνωσμένη άμυνα ενός επώνυμου άνδρα μπροστά στο διογκωμένο κύμα του νεοφεμινισμού που εξαγγέλλει ότι οι γυναίκες σήμερα δεν είναι θύματα ότι μπορούν να συμπεριφέρονται όσο φιλόδοξα, επιθετικά και σκληρά συμπεριφέρεται κι ένας άνδρας.

Ωστόσο η σεξουαλική παρενόχληση γυναικών από άνδρες είναι τόσο συχνή, ώστε δεν αποτελεί πλέον είδηση. Μήπως λοιπόν η προβολή του αντιθέτου έχει στόχο να υποτιμηθεί η αξία των καταγγελιών από γυναίκες, (ο.β.π.).

Οι αντιδράσεις όμως δεν περιορίζονται στο συγκεκριμένο θέμα. Ο "δυναμικός φεμινισμός" έρχεται σε αντίθεση με το "φεμινισμό του θύματος" του παρελθόντος. Ορισμένες γυναίκες μπορεί να παρενοχλούν σεξουαλικά κάποιον συνάδελφό τους, λένε σύγχρονες φεμινίστριες, όχι επειδή δεν μπορούν να δεχτούν την απόρριψη, αλλά επειδή θέλουν να καταρρίψουν την παραδοσιακή εικόνα που τις θέλει αδύναμες και μη ανταγωνιστικές.

Στις αρχές της δεκαετίας του '70 υπήρχε η γνωστή δημόσια συζήτηση στην Αμερική μεταξύ της Ζερμέν Γκριφ και Νόρμαν Μέλερ. Τότε οι γυναίκες ήταν εναντίον των ανδρών και ο φεμινισμός λεγόταν Πόλεμος των Δύο Φύλων.

Σήμερα η Ναόμι Γουλφ είναι η νέα ηγερία του φεμινισμού στην Αμερική και με τα βιβλία της "Ο μύθος της Ομορφιάς", "Φωτιά με φωτιά" και "Η νέα θηλυκή δύναμη", δίνει μια άλλη διάσταση στα αιτήματα των γυναικών για ισότητα. Απορρίπτει το σεξισμό αλλά όχι τους άνδρες και θεωρεί της καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση ανδρών μεμονωμένες. Υποστηρίζει πως ο αγώνας για την κοινωνική αλλαγή και η απόλαυση της ζωής δεν αποκλείουν το ένα το άλλο και παραδέχεται πως και οι γυναίκες έφτασαν πολλές φορές σε υπερβολές, λέγοντας ότι το γυναικείο κίνημα πρόσφερε πολλά μιλώντας για τα δεινά που υποφέρουν οι γυναίκες από τους άνδρες. Τώρα, πρέπει να μιλήσει για το τι κάνουν οι γυναίκες στις ομόφυλές τους. (Αρχείο ΓΣΕΕ).

15. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 21/22-1-94 είναι τα ακόλουθα:

1. Μια μόνο έρευνα έχει πραγματοποιηθεί στη χώρα μας κι αυτή έγινε από το σύνδεσμο για τα δικαιώματα της γυναίκας πριν αρκετά χρόνια. Η έρευνα απέδειξε ότι το πρόβλημα είναι υπαρκτό στη Ελλάδα και διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα μεγέθη σε σύγκριση με τα ποσοστά των άλλων χωρών/μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2. Η σεξουαλική παρενόχληση αφορά διάκριση με βάση τη φύλο αφού το φύλο του θύματος είναι ο αποφασιστικός παράγοντας για το δράστη. Θύματα είναι κατά κανόνα οι γυναίκες. Κάτω από τις ίδιες συνθήκες οι άνδρες δεν υφίστανται παρόμοια συμπεριφορά. Δράστες είναι οι άνδρες, ανεξάρτητα από την ηλικία και τη θέση τους. Μπορούν να είναι οι προϊστάμενοι αλλά και οι υφιστάμενοι.

3. Ακόμα και όταν δεν βρίσκεται σε υψηλότερη ιεραρχική θέση ο δράστης, πάλι η σεξουαλική παρενόχληση είναι έκφραση της αναγνωρισμένης κοινωνικά θέση "ισχύος" του και χρησιμοποιείται ως εργαλείο που στόχο έχει να διατηρήσει τη γυναίκα στον παραδοσιακό της ρόλο "στη θέση της".

4. Οι άνδρες δυσκολεύονται να καταλάβουν το πρόβλημα. Οι εξαιρέσεις είναι ελάχιστες και οι εργαζόμενες συνεχίζουν ν' αισθάνονται το χώρο εργασίας τους εχθρικό και ταπεινωτικό όπου δεν γίνεται σεβαστή η αξιοπρέπεια τους.

5. Οι εργαζόμενες δεν καταγγέλλουν τη σεξουαλική παρενόχληση. Αιτία είναι η έλλειψη νομικής προστασίας, γιατί η καταγγελία μπορεί να τους στοιχίσει τη θέση τους ή το λιγότερο, να γίνει αιτία διασυρμού τους στο κοινωνικό περιβάλλον τους και στο χώρο εργασίας.

6. Η σεξουαλική παρενόχληση έχει δυσμενείς συνέπειες στη σωματική, πνευματική και ψυχική υγεία της εργαζόμενης. Της δημιουργεί άγχος, κλονισμό της αυτοπεποίθησής της, κατάθλιψη κτλ., με αποτέλεσμα να επιφέρει πτώση στην παραγωγικότητα της επιχείρησης (Αρχείο, ΓΣΕΕ).

16. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΠΑΡΟΜΟΙΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Στο θέμα της βίας κατά των γυναικών, επιστημονική έρευνα δεν έχει διεξαχθεί στην Ελλάδα με ένα συστηματικό τρόπο σε κανένα τομέα και σε καμιά μορφή βίας. Εκτός από κάποιες μεμονωμένες έρευνες, η έλλειψη ή και η ακαταλληλότητα των στοιχείων από φορείς στους οποίους απευθύνονται γυναίκες που έχουν υποστεί βία μέσα και έξω από την οικογένεια, δημιουργούν αζεπέραστες δυσκολίες στην απεικόνιση της έκτασης, της φύσης, της σοβαρότητας και των συνεπειών του φαινομένου στην Ελλάδα. Όσα λίγα και αν είναι τα ερευνητικά δεδομένα πάνω στο φαινόμενο των διαφόρων μορφών βίας κατά των γυναικών, η έκταση, η σοβαρότητα και οι συνέπειες του είναι πολύ μεγαλύτερες και πολύ οξύτερες από ότι δείχνουν τα όποια στοιχεία υπάρχουν (Εθνική Έκθεση Ελλάδος, ΓΓΙ).

Στο θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης μία μόνο έρευνα έχει πραγματοποιηθεί στη χώρα μας κι αυτή πριν από αρκετά χρόνια, όπως προαναφέρθηκε. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 60% των εργαζομένων γυναικών στην Ελλάδα έχει υποστεί σεξουαλική παρενόχληση. Το μόνο παρήγορο, ύστερα από αυτό το δυσάρεστο συμπέρασμα, είναι ίσως, πως δεν κατέχουμε τα ευρωπαϊκά πρωτεία. Βρισκόμαστε, ωστόσο, στη δεύτερη θέση.

Πρώτη έρχεται η Ισπανία με ποσοστό 84%, τρίτη η Γερμανία με 59%, τέταρτη η Ολλανδία με 58%, πέμπτη η Αγγλία με 51%, έκτη η Ιταλία με 47,8% και ακολουθούν το Βέλγιο με 30% και η Ιρλανδία με 22% (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Φαίνεται λοιπόν, ότι το σοβαρό κοινωνικό θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας είναι σήμερα πιο ορατό παρά ποτέ και δεν αφορά μόνο τη μεσογειακή Ελλάδα. Αφορά όλες τις ανεπτυγμένες πολιτισμικά χώρες της Ευρώπης. Σε τέτοιο βαθμό, μάλιστα ώστε να ασχοληθεί ειδικά με αυτό το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ακόμη σε τέτοιο βαθμό ώστε η Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών να οργανώσει συνέδριο (21/22-1-94) στο Πάντειο Πανεπιστήμιο με αυτό ακριβώς το θέμα.

Μέχρι στιγμής δηλαδή, πολλοί είναι εκείνοι οι φορείς που εμπλέκονται στο πρόβλημα. Κύρια όμως, οι γυναίκες πρέπει να δείξουν ότι τέτοιου είδους συμπεριφορά είναι απαράδεκτη και διακριτική μεταχείριση σε βάρος τους. Θα πρέπει να δημιουργηθούν ομάδες πίεσης οι οποίες θα στηρίζουν τις γυναίκες που θα φθάσουν στην καταγγελία, καθώς και τους ειδικούς που θα ασχοληθούν με την έρευνα και αντιμετώπιση της κατάστασης. Μιας κατάστασης που δεν είναι δημιούργημα της φεμινιστικής αντίληψης ορισμένων γυναικών και που αποδεικνύεται, για ακόμη μια φορά, με στοιχεία της ομάδας "τηλεφωνική γραμμή βοήθειας SOS για κακοποιημένες γυναίκες".

Τα στοιχεία της έρευνας αναφέρουν ότι σε σύνολο 175 τηλεφωνημάτων, σε ένα ποσοστό 28% τηλεφώνησαν και γυναίκες προκειμένου να μιλήσουν για προβλήματα στο χώρο εργασίας τους, εξαιτίας του φύλου τους, παρενοχλήσεις ή δυσκολίες εργασιακής ανέλιξης ή να ζητήσουν νομικές συμβουλές (Τελεσίλλα, 1994, σελ.9).

17. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας είναι ένα θέμα του οποίου οι παράμετροι μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης πολλών ειδικοτήτων των κοινωνικών επιστημών, εκ των οποίων και της κοινωνικής εργασίας.

Στόχος της μελέτης και κύρια επιδίωξη των μελετητών δεν είναι η εξέταση του θέματος σε σχέση με τις θεωρίες της κοινωνικής εργασίας. Για το λόγο αυτό, παρατίθεται ένας περιορισμένος αριθμός στοιχείων για τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στην πρόληψη και αντιμετώπιση του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Συνήθως οι προσπάθειες για πρόληψη και αποτελεσματική παρέμβαση παρεμποδίζονται λόγω της ύπαρξης προκαταλήψεων, αδιαφορίας, έλλειψης κατανόησης και ακόμα αποδοχής της κατάστασης αυτής.

Είναι αναγκαίο για τους κοινωνικούς λειτουργούς που παρεμβαίνουν σε περιπτώσεις βίας, να αναγνωρίζουν τις διαστάσεις του προβλήματος που είναι οικονομικές, συναισθηματικές, πολιτισμικές και ευρύτερα κοινωνικές. Παράλληλα η κοινωνική εργασία, περισσότερο από κάθε άλλο επάγγελμα, πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες. Τέτοιες πρωτοβουλίες πρέπει να επικεντρωθούν στην έρευνα, την ανάπτυξη προληπτικών και παρεμβατικών προγραμμάτων, τη θέσπιση νόμων συμπαράστασης για την σεξουαλικά παρενοχλούμενη γυναίκα και την οικονομική ενίσχυση από την πολιτεία των οποιονδήποτε προσπαθειών γίνονται προς αυτήν την κατεύθυνση.

Σημαντική είναι η συγκέντρωση, ανάλυση και αξιολόγηση των στοιχείων που έχουν προκύψει από μελέτες προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κατάσταση.

Η έγκαιρη προσφορά υπηρεσιών, πριν την ανάπτυξη δυσλειτουργίας, είναι ουσιαστική στην πρόληψη του προβλήματος. Η εκπαίδευση των εργαζομένων, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων από κοινωνικούς λειτουργούς, μπορεί να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με την αναγνώριση και αντιμετώπιση του προβλήματος.

Η παιδεία θεωρείται επί μακρόν ως κύριο όχημα της εξάλειψης της ανισότητας και ειδικότερα της εξάλειψης της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας. Βέβαια η ισότητα των δύο φύλων μπορεί να επιτευχθεί εάν η παιδεία των ατόμων, νέων και ενηλίκων αντιμετωπιστεί ως μέρος μιας συνεχούς διαδικασίας προσωπικής ανάπτυξης που αρχίζει με το σχολείο και συνεχίζεται στην εργασία. Μιας διαδικασίας όπου οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορεί να έχουν ουσιαστική συμβολή (σχολική κοινωνική εργασία) με την συνεχή ενημέρωση, αφού η διά βίου εκμάθη-

ση είναι τόσο σημαντική και το έργο των κοινωνικών λειτουργών αποδεδειγμένα αποτελεσματικό.

Η κοινωνική εργασία αποσκοπεί στην κάλυψη των ανθρωπίνων αναγκών, στην αντιμετώπιση δυσκολιών που προκύπτουν κυρίως από τις προσωπικές κοινωνικές σχέσεις καθώς και από τις ελλείψεις ή τα μειονεκτήματα των κοινωνικών συστημάτων.

Η βία καταλείπει μακράς διάρκειας σημάδια τα οποία μπορεί να ανατρέψουν τις προσωπικές-κοινωνικές σχέσεις των θυμάτων και να απειλήσουν τις επαγγελματικές τους ικανότητες, την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν κύριο λόγο παρέμβασης στα πρόσωπα που υφίστανται βία, εφαρμόζοντας και τις τρεις μεθόδους εργασίας με άτομα, ομάδες και κοινότητα. Ειδικότερα ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να παρέμβει, ψυχολογικά και συμβουλευτικά, στις σεξουαλικά παρενοχλημένες γυναίκες, εφαρμόζοντας κοινωνική εργασία με άτομα.

Η συνεργασία με γυναίκες σε συμβουλευτική και υποστηρικτική βάση είναι σημαντική για την άμβλυνση του προβλήματος. Ο κοινωνικός λειτουργός ψάχνει, αναγνωρίζει ερωτήματα και εναλλακτικές λύσεις, προσπαθώντας να δώσει λύσεις ή να διατηρήσει ισορροπίες σχεδιάζοντας από κοινού με τις γυναίκες ένα νέο τρόπο ζωής με στόχο την ενθάρρυνση.

Όπου είναι απαραίτητο μπορεί να προσφέρει βοήθεια για ανάπτυξη πρωτοβουλίας, απόκτηση αυτοπεποίθησης, ενίσχυση επιθυμίας για κοινωνική συμμετοχή και εργασία, αλλαγή νοοτροπίας, αισιόδοξη άποψη για ζωή.

Ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρει πληροφορίες για νομικά θέματα και να συνδέει τις γυναίκες που έχουν παρενοχληθεί με κοινωνικές υπηρεσίες και άτομα που βίωσαν την ίδια κατάσταση.

Σημαντικό είναι να συμβάλλει στην στήριξη των γυναικών για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων, ειδικότερα όταν έχουν εγκαταλείψει τον εργασιακό τους χώρο.

Καθήκον του κοινωνικού λειτουργού είναι να συμμετέχει σε ερευνητικά κοινωνικά προγράμματα (προγράμματα κοινοτικής παρέμβασης, διαλέξεις), να συμβάλλει στη δημιουργία νέων κοινωνικών οργανώσεων (συμβουλευτικά κέντρα για εξυπηρέτηση περιπτώσεων σεξουαλικής παρενόχλησης). Να συνδέει τις κατάλληλες υπηρεσίες με γυναίκες θύματα, να προγραμματίζει για τις υπηρεσίες, να συνδέει τις υπηρεσίες μεταξύ τους προς όφελος των γυναικών, να ευαισθητοποιεί, ενεργοποιεί, κινητοποιεί φορείς, αρχές και οργανώσεις και να συνεργάζεται μαζί τους για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

Παράλληλα, ευθύνη του είναι να συγκεντρώνει στοιχεία, να ερευνά, να διαπιστώνει ανάγκες, να αξιολογεί μέσα από την πράξη και με βάση τα συμπεράσματα αυτά να οργανώνεται ο ίδιος και η υπηρεσία του. Να υποκινεί τους αρμοδίους για την κατάστρωση προγραμμάτων και να παρεμβαίνει ενεργά για τροποποίηση στάσεων και επίτευξη αλλαγών.

Επίσης να κατευθύνει προς την προαγωγή υποστηρικτικών, κοινωνικών συστημάτων και να δημιουργεί ομάδες για εξυπηρέτηση και διευκόλυνση των σεξουαλικά παρενοχλημένων γυναικών. Μέσω της μεθόδου, κοινωνική εργασία με ομάδα, ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να βοηθήσει εφαρμόζοντας μεθόδους και τεχνικές που θα στοχεύουν στην άμβλυνση του άγχους και των ενοχών, στην αλληλεπίδραση, αλληλοκατανόηση, στην ανταλλαγή απόψεων, στην εκφόρτιση αρνητικών συναισθημάτων, στην δημιουργική κατεύθυνση καθώς και στην προσφορά υπεύθυνης ενημέρωσης για την επίλυση συναισθηματικών ή και πρακτικών προβλημάτων που οι γυναίκες αντιμετωπίζουν.

Ο κοινωνικός λειτουργός στην ομάδα μπορεί να έχει τον ρόλο εμπνευστή, παρακινητή, συμβούλου και να επιδιώξει συνεργασία με ψυχολόγους όπου απαιτείται συγκεκριμένη βοήθεια.

Η κοινωνική εργασία έχει αναπτύξει ένα σημαντικό πυρήνα γνώσεων και χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο βασικών αρχών, αξιών και ευθυνών, που διασφαλίζουν την επιτυχημένη εργασία.

Όμως η τελική επιτυχία κάθε πολιτικής, που στοχεύει στην απομάκρυνση της σεξουαλικής παρενόχλησης από το εργασιακό περιβάλλον, θα εξαρτηθεί από την προθυμία και ικανότητα των γυναικών συλλογικά, ιδιαίτερα μέσω των συνδικαλιστικών τους ενώσεων, να αντιταχθούν στις επικρατούσες συνήθειες, αντιλήψεις και σύμβολα εξουσίας και να απαιτήσουν την αντικατάσταση αυτών από ένα περιβάλλον ισότητας και δικαιοσύνης.

Συνοπτικά, οι κοινωνικοί λειτουργοί στην προσπάθειά τους να καταπολεμήσουν την σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας μπορούν:

1. Να διατυπώσουν μια έκθεση με σαφείς τις θέσεις του επαγγέλματος για το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης, προς γνωστοποίηση του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών σε σχέση με το θέμα και κατ' επέκταση αύξηση της ευαισθητοποίησης και προοπτική συνεργασίας, στην ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών για την αντιμετώπιση της βίας στο χώρο εργασίας.

2. Να παράσχουν στατιστική και ερευνητική υποστήριξη για την ανάπτυξη υγιούς πολιτικής ενάντια στη βία.

3. Να υποστηρίξουν με επίδοση ψήφισμα των σχεδίων-πολιτικές ενάντια στη βία.

4. Τέλος, να συμβάλλουν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων για "ασφαλές" εργασιακό περιβάλλον καθώς και στην ανάπτυξη των υπάρχοντων μεθόδων εργασίας ώστε να προωθηθούν θετικά πρότυπα συμπεριφοράς.

Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια για την υλοποίηση και αποτελεσματικότητα των εισηγήσεων αυτών είναι η συνεργασία, ο συντονισμός και η ουσιαστική συμπαράσταση της πολιτείας για νομικές αλλαγές και οικονομική ενίσχυση των προγραμμάτων.

Το κοινωνικό αυτό πρόβλημα δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί σωστά με ημίμετρα και σποραδικές προσπάθειες ορισμένων ατόμων, όπως συμβαίνει σήμερα στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

1. ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα θεωρείται σαν μια ζωτική διάσταση της βασικής γνώσης της κοινωνικής εργασίας. Γενικά, οι γνώσεις της έρευνας είναι απαραίτητες για την επιστημονική και εμπειριστατωμένη διερεύνηση, η οποία γίνεται η κινητήριος δύναμη για την συστηματική πρόοδο των γνώσεων (Χ. Μουζακίτης, 1990).

Η διερευνητική έρευνα είναι εκείνη που επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί και θεωρήθηκε από τους μελετητές σαν το πιο κατάλληλο είδος έρευνας, διότι επιτρέπει την ακριβέστερη εξέταση υποθέσεων και την ιεράρχηση του προβλήματος για παραπέρα έρευνα (Φίλιας, 1977, σελ.28).

Η μελέτη στοχεύει στην εξακρίβωση, διερεύνηση και εξέταση των χαρακτηριστικών, των αιτιών, των επιδράσεων του φαινομένου και γενικότερα των στάσεων και απόψεων των εργαζομένων απέναντι στο θέμα. Στη συνέχεια, τα δεδομένα θα επεξεργαστούν με στόχο μια ενοποιημένη ερμηνεία.

Η έρευνα προσανατολίζεται στην διερεύνηση του θέματος και όχι στην διασταύρωση των δεδομένων με τη βιβλιογραφία, η οποία στην πορεία διαπιστώθηκε ότι ήταν ανεπαρκής σε σχέση με την έκταση του προβλήματος.

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η συλλογή στοιχείων ενδεικτικών της έκτασης του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας.

Από μέρος των μελετητών έγινε μια προσπάθεια μέσω των ερωτήσεων, να ληφθούν τέτοιες απαντήσεις που θα αποτελέσουν το έναυσμα για περαιτέρω ενέργειες έρευνας, και θα δώσουν την σκυτάλη στους ειδικούς να επεκταθούν ως και στην επίλυση του προβλήματος.

Πιο συγκεκριμένα έγινε προσπάθεια να ερευνηθούν:

- Η έκταση και συχνότητα του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας.
- Η διερεύνηση της άποψης των εργαζομένων για την ύπαρξη ή όχι του προβλήματος.
- Ο συσχετισμός της σεξουαλικής παρενόχλησης με τον θεσμό του γάμου.
- Η σχέση της σεξουαλικής παρενόχλησης με την ηλικία.
- Αναζήτηση απόψεων σχετικά με τον τρόπο αναγνώρισης του προβλήματος.
- Συγκέντρωση απόψεων σχετικά με τους αιτιολογικούς παράγοντες που οδηγούν στο πρόβλημα.
- Διερεύνηση των επιπτώσεων που δημιουργούνται από την ύπαρξη σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας.
- Συγκέντρωση απόψεων σχετικά με την καλύτερη και ορθότερη αντιμετώπιση του προβλήματος.

Στην παρούσα λοιπόν μελέτη έγινε χρήση διερευνητικής έρευνας που διενεργήθηκε με χρήση ερωτηματολογίου με βασική έμφαση στην ανακάλυψη και κύριο χαρακτηριστικό την ευελιξία (Φύλιας, 1977, σελ.27).

2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ-ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Στην οριστική κατασκευή του ερωτηματολογίου ουσιαστική ήταν η συμβολή κάποιων αρχικών ερωτημάτων τα όποια προέκυψαν από την βιβλιογραφική αναζήτηση και μελέτη του θέματος.

Έτσι στην διατύπωση των αποτελεσμάτων τις έρευνας επιβοηθητικά ήταν ειδικότερα, τα ακόλουθα ερωτήματα-υποθέσεις:

- ⊙ Κατά πόσο είναι γνωστή και αποδεκτή η έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης;
 - Όσο πιο αδύνατη είναι η οικονομική και κοινωνική θέση μιας γυναίκας τόσο περισσότερο κινδυνεύει να υποστεί σεξουαλική παρενόχληση;
 - Η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί μορφή διάκρισης που βασίζεται στο φύλο; Το φύλο είναι ο καθοριστικός παράγοντας για το θύμα;
 - Υπάρχουν σαφή χαρακτηριστικά στους δράστες της σεξουαλικής παρενόχλησης και σαφείς αιτίες που ωθούν μια τέτοια συμπεριφορά;
- ⊙ Η σεξουαλική παρενόχληση εκτός από την πτώση της παραγωγικότητας και την καταστροφή των ανθρώπινων σχέσεων έχει και ειδικότερες επιπτώσεις, όπως κοινωνικές, οικονομικές, ψυχολογικές;
 - Υπεύθυνοι για την έκταση και το περιεχόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης μπορούν να θεωρηθούν μόνο οι άνδρες ή και οι γυναίκες που πολλές φορές τροφοδοτούν και παράγουν "δικαιώματα" καταπάτησης της γυναικείας προσωπικότητας;
 - Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια "κακή συμπεριφορά" των ανδρών ή μια έκφραση εξουσίας που απορρέει από την άνιση κατανομή των φύλων στην εργασιακή ιεραρχία και τις διακρίσεις;
 - Ο εργοδότης της γυναίκας είναι συχνά συνώνυμος με πιέσεις ποικίλης μορφής;
 - Υπάρχει μέριμνα του ελληνικού κράτους για το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης έτσι ώστε οι σεξουαλικά παρενοχλημένες γυναίκες να γνωρίζουν που θα απευθυνθούν;

3. ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

Σε αυτή την έρευνα, το δείγμα που επιλέχθηκε αποτελείται από διαφορετικές βαθμίδες εργαζομένων, ώστε να αποκτηθεί ένα ευρύ φάσμα απόψεων και να επιτευχθεί μια πολύπλευρη παρουσίαση του θέματος.

Ο τόπος που πραγματοποιήθηκε η έρευνα ήταν ο εργασιακός χώρος των ατόμων που περιλαμβάνονται στο δείγμα (της περιοχής Ιωαννίνων) και οι οποίοι ήταν πενήντα άνδρες και πενήντα γυναίκες, εργαζόμενοι διαφόρων ειδικοτήτων του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα ηλικίας 25-50 ετών.

Οι εμπειρίες των ατόμων του δείγματος έχουν μεγάλη αξία για τους μελετητές, οι οποίοι προσπάθησαν να αντλήσουν σημαντικές πληροφορίες για το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας.

Εφόσον αρχικός σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η αναζήτηση απόψεων, έγινε χρήση δείγματος κρίσης και όχι αντιπροσωπευτικού.

Θα ήταν αμφίβολο ως και αδύνατο να πραγματοποιηθεί μια έρευνα με άτομα που έχουν ήδη παρενοχληθεί εξαιτίας δύο κυρίων αιτιών:

- Το ποσοστό των ατόμων που μέχρι σήμερα έχουν φτάσει να καταγγείλουν το γεγονός είναι ελάχιστο έως ανύπαρκτο.
- Τα κοινωνικά πρότυπα βάση της βιβλιογραφικής μελέτης που πραγματοποιήθηκε, προάγουν συμπεριφορές σεξουαλικής παρενόχλησης και τις εδραιώνουν παρυσιάζοντας τες ως αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής πραγματικότητας.

Επιδιώχθηκε, κατά συνέπεια, να διασφαλιστεί η συμμετοχή ατόμων με διαφορετικού τύπου εμπειρίες και να γίνει χρήση του συγκεκριμένου δείγματος, που πιθανά να μην ήταν άμεσα εμπλεκόμενο με το πρόβλημα, αλλά θα μπορούσε, ωστόσο, να προσεγγίσει και να πιστοποιήσει το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης, δίνοντας την προσωπική του αιτιολόγηση και άποψη για την επικρατούσα ή μη κατάσταση.

4. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Αφού καθορίστηκε και διατυπώθηκε με ευκρίνεια το αντικείμενο της έρευνας, συντάχθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο προσέγγιζε με διακριτικό τρόπο το αντικείμενο αυτό.

Το ερωτηματολόγιο ήταν κοινό για άνδρες και γυναίκες (για να υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης) και διατυπωμένο κατά τέτοιο τρόπο ώστε:

- Να μην δημιουργηθεί οποιοδήποτε πρόβλημα σε σχέση με το εργασιακό περιβάλλον, εφόσον εκεί πραγματοποιούνταν η έρευνα.
- Να μην ενοχληθεί, προσβληθεί κανείς από το περιεχόμενο του.
- Να υπάρχει σαφήνεια και απλότητα προκειμένου οι ερωτήσεις να γίνουν κατανοητές από όλους ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου.

Να αποφευχθούν αρνήσεις (πχ. λόγω φόβου), ανειλικρινείς απαντήσεις, ή δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων στους ερωτώμενους που κάθε άλλο παρά ευνοϊκοί θα ήταν για τη διεκπεραίωση του έργου.

Συνολικά το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε είκοσι οκτώ ερωτήσεις. Το είδος των ερωτήσεων ήταν:

Πραγματικές (ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, εκπαίδευση, επάγγελμα, χρόνια άσκησης του επαγγέλματος, σχέση εργασίας).

Γνώμης-πίστης προκειμένου να ανιχνευθεί το επίπεδο πληροφόρησης του ερωτώμενου και να αναζητηθεί η γνώμη του.

Επίσης το ερωτηματολόγιο είναι χωρισμένο σε τέσσερις τομείς προκειμένου να γίνει πιο εύκολα κατανοητό αλλά και να διευκολύνει στην διεξαγωγή συμπερασμάτων. Όσον αφορά τον τύπο των ερωτήσεων, υπήρχαν τρία είδη. Οι τομείς έχουν ως εξής:

1ος Τομέας. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου γίνεται μια προσπάθεια συλλογής πληροφοριών σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων. Ο τύπος των ερωτήσεων: Κλειστές, ώστε να καλύπτονται με απλές απαντήσεις και να κατατάξουν το άτομο σε μια κατηγορία με σαφές κριτήριο.

Ειδικότερα ο α' τομέας περιλαμβάνει:

- φύλο
- οικογενειακή κατάσταση
- εκπαίδευση
- επάγγελμα
- έτη απασχόλησης
- σχέση εργασίας

2ος Τομέας. Φαινόμενο ." σεξουαλικής παρενόχλησης"

Το δεύτερο μέρος, αφορά τις απόψεις των ερωτώμενων για το περιεχόμενο της έννοιας "σεξουαλική παρενόχληση". Ο τύπος των ερωτήσεων: ανοιχτές και προκατασκευασμένες. Ανοιχτές επιδιώκοντας να δοθεί η δυνατότητα στον ερωτώμενο να οργανώσει όπως νομίζει την απάντηση του δίχως κατευθύνσεις. Όπως επίσης και προκατασκευασμένες, γιατί παρουσιάζουν μεγαλύτερη επιλογή επιτρέποντας παράλληλα την συλλογή πιο ολοκληρωμένων απαντήσεων.

Ειδικότερα ο β' τομέας περιλαμβάνει:

- διευκρίνιση του όρου
- τρόποι υλοποίησης της σεξουαλικής παρενόχλησης
- μέγεθος της ευθύνης του ατόμου
- συχνότητα του φαινομένου
- συσχετισμός παρενόχλησης-ηλικίας
- συσχετισμός παρενόχλησης με το θεσμό του γάμου
- σχέση εργασιακής ιεραρχίας και σεξουαλική παρενόχληση

3ος Τομέας. Διαστάσεις του προβλήματος

Το τρίτο μέρος ασχολείται με τις απόψεις των ερωτώμενων για τις διαστάσεις του προβλήματος. Ο τύπος των ερωτήσεων: προκατασκευασμένες για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν στον 2ο τομέα (παρουσιάζουν μεγαλύτερη επιλογή επιτρέποντας παράλληλα την συλλογή πιο ολοκληρωμένων απαντήσεων).

Ειδικότερα ο γ' τομέας περιλαμβάνει:

- ψυχολογικές επιπτώσεις στις σεξουαλικά παρενοχλούμενες γυναίκες σε προσωπικό επίπεδο
- ψυχολογικές επιπτώσεις στις σεξουαλικά παρενοχλούμενες γυναίκες σε εργασιακό επίπεδο
- πιθανές αντιδράσεις - γνωστοποίηση του προβλήματος
- επίδραση της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία
- επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης στον άνδρα που την ασκεί

4ος Τομέας. Αντίδραση-αντιμετώπιση

Τέλος το τέταρτο μέρος αναφέρεται στις απόψεις των ερωτώμενων για τους τρόπους αντίδρασης-αντιμετώπισης του γεγονότος. Ο τύπος των ερωτήσεων: προκατασκευασμένες και κλειστές για τους ίδιους λόγους που προαναφέραμε στους παραπάνω τομείς (παρουσιάζουν μεγαλύτερη επιλογή επιτρέποντας παράλληλα την συλλογή πιο ολοκληρωμένων απαντήσεων. Επίσης καλύπτονται με απλές απαντήσεις για να κατατάξουν το άτομο σε μια κατηγορία με σαφές κριτήριο).

Ειδικότερα ο δ' τομέας περιλαμβάνονται:

- αντιμετώπιση του παρενοχλούντα από την εργαζόμενη
- αιτίες δημιουργίας του προβλήματος
- σεξουαλική παρενόχληση και ρατσισμός
- ρόλος και αρμοδιότητα φορέων για την αντιμετώπιση της κατάστασης
- σεξουαλική παρενόχληση και ποινική νομοθεσία
- επάρκεια του νομοθετικού πλαισίου
- λόγοι μη κοινοποίησης του γεγονότος

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε παρατίθεται στο Παράρτημα Β.

5. ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ

Σκοπός της έρευνας, όπως προαναφέρθηκε, ήταν η διερεύνηση της αντίληψης των εργαζομένων για την σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας, τα αίτια και οι επιπτώσεις του προβλήματος

Το πλαίσιο για τη μελέτη υπήρξε σύνθετο και αφορούσε τον εργασιακό χώρο των εργαζομένων (γραφεία, εμπορικά καταστήματα, κ.ά.). Αυτό έγινε γιατί θεωρήθηκε ότι τα συγκεκριμένα άτομα διαφόρων επαγγελμάτων θα μπορούσαν να εκφράσουν τεκμηριωμένη, πολύπλευρη άποψη στηριζόμενη στην προσωπική τους εμπειρία.

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στην προ-έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην πόλη τις Πάτρας και διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις απαιτήσεις που προέκυψαν από τους ερωτώμενους

Για μια πιο σφαιρική προσέγγιση του προβλήματος, έγιναν διάφορες επισκέψεις με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών και βιβλιογραφικού υλικού, στα εξής πλαίσια:

- ΓΣΕΕ Αθηνών
- Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος νομού Ιωαννίνων
- Ένωση Γυναικών Ελλάδος, παράρτημα Πάτρας
- Εργατικό Κέντρο Πατρών
- Γενική Γραμματεία Ισότητας
- Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
- Δημοτική Βιβλιοθήκη νομού Ιωαννίνων
- Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών
- Κέντρο Κακοποιημένων Γυναικών Θεσσαλονίκης
- ANT-1 Αθηνών
- Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πατρών
- Βιβλιοθήκη ΤΕΙ Πατρών

Τέλος μεγάλη βοήθεια για την μελέτη και εμβάθυνση του θέματος αποτέλεσαν και οι συναντήσεις με επιστήμονες που παρακολουθούν την ανθρώπινη συμπεριφορά, την αναλύουν, διαπιστώνουν ατομικές και συλλογικές αντιδράσεις, και τις παρουσιάζουν με τρόπο προσιτό και επιστημονικά εμπεριστατωμένο:

-με τον Κύριο Γιώργο Πιντέρη, PhD ψυχολόγο, και

-με την Κυρία Μαριόλα Μαριάνθη ψυχίατρο-σεξολόγο, του Σεξουαλικού Ινστιτούτου Αθηνών

5.1 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Κ. ΠΙΝΤΕΡΗ ΓΙΩΡΓΟΥ

Σεπτέμβριος 1994
Κος Πιντέρης Γιώργος
PhD Ψυχολόγος

Η θερμή υποδοχή εκ μέρους του, θα πρέπει να επισημανθεί, ότι συντέλεσε θετικά και διευκόλυσε την έναρξη, πορεία και ολοκλήρωση της συζήτησης. Σε μια συνάντηση που διήρκεσε μιάμιση ώρα και πραγματοποιήθηκε στον εργασιακό του χώρο, παρουσίασε με απλό τρόπο τις απόψεις-θέσεις του και αναφέρθηκε γενικότερα στις ανθρώπινες σχέσεις-συμπεριφορές που παρουσιάζουν διαρκή αλληλεπίδραση και αλλαγή, με ειδική, όμως, βάση την σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας.

– Κύριε Πιντέρη τι θεωρείται σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας;

Για μένα ο όρος είναι αρκετά ασαφής. Εσείς τι εννοείται με τον όρο σεξουαλική παρενόχληση; Έχετε βρει κάποιο ορισμό από τις μελέτες που πραγματοποιήσατε; Γνωρίζεται το νομικό πλαίσιο; Τα στοιχεία που έχετε μπορούν να βοηθήσουν στην ασάφεια που μου δημιουργεί το θέμα;

(Προσπαθήσαμε να δώσουμε πιο συγκεκριμένα στοιχεία όπως μας είχε ζητηθεί δίχως διάθεση κατεύθυνσης και οριοθέτησης του θέματος)

Ο όρος σεξουαλική παρενόχληση βάση της μέχρι τώρα περιορισμένης βιβλιογραφικής μας μελέτης δεν ταυτίζεται με φιλικές σχέσεις, χειρονομίες, φλερτ, αποδεκτές συμπεριφορές που αναπτύσσονται αμοιβαία. Αναφέρεται σε συμπεριφορά που θίγει, ενοχλεί και υποτιμά την εργαζόμενη/νο στον εργασιακό χώρο.

Ως προς το νομικό πλαίσιο της χώρας μας, θεωρητικά όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Όμως ουσιαστική νομική προστασία της εργαζόμενης δεν υπάρχει. Εκτός από τον κώδικα και τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υπάρχουν στη νομοθεσία μας διάσπαρτα άρθρα που ίσως θα μπορούσαν να καλύψουν τέτοιες περιπτώσεις. Όμως βάση του νομικού πλαισίου, μια τέτοιου είδους καταγγελία θα ήταν αστήρικτη.

Παράλληλα, έχει αναπτυχθεί ένα πλήθος θεωριών για την θέση της γυναίκας στην κοινωνία και στον εργασιακό της χώρο που αιτιολογούν το δύσκολο της υπόθεσης και πιστεύουμε ότι δεν είναι χρήσιμο να αναφερθούν.

Συνοπτικά διαθέτουμε σχετικά λίγα στοιχεία προς απάντηση του ερωτήματός σας. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η μεγάλη έλλειψη βιβλιογραφικού υλικού για

το συγκεκριμένο πρόβλημα μας περιορίζει. Επιπλέον, ένα σημαντικό μέρος των στοιχείων δεν έχει ακόμη μελετηθεί, επειδή αυτά συλλέχθηκαν πρόσφατα.

– Βάση αυτών των εισαγωγικών παρατηρήσεων θα μπορούσατε να δώσετε μια απάντηση;

Αρχικά, δεν έχω ασχοληθεί με το θέμα, αλλά ο όρος, κατά την άποψη μου, ποικίλει και φέρνω σαν παράδειγμα δύο περιπτώσεις.

Στην πρώτη περίπτωση αναφέρομαι στην προσπάθεια προσέγγισης ενός νεαρού σε μια κοπέλα στο λεωφορείο ή σε ένα μπαρ. Ο νεαρός προσπαθεί να φλερτάρει είτε λεκτικά θέλοντας να πετύχει το σκοπό του, είτε με άλλους τρόπους που έχει υιοθετήσει ο ίδιος. Αν υπάρχει άρνηση από την κοπέλα να ενδώσει στην επιθυμία του νεαρού και αυτός συνεχίζει τις προσπάθειες του, εδώ έχουμε μια παρενόχληση επιρροής. Ο νεαρός προσπαθεί με τις πράξεις του να επηρεάσει για να επιτευχθεί ο σκοπός του.

Ενώ αν αντίθετα υπάρξει ενδιαφέρον ενός εργοδότη προς μια εργαζόμενη η οποία δεν επιθυμεί να ενδώσει στο ερωτικό κάλεσμα του, η προσέγγιση αυτή μπορεί να πάρει τη μορφή εξαναγκασμού.

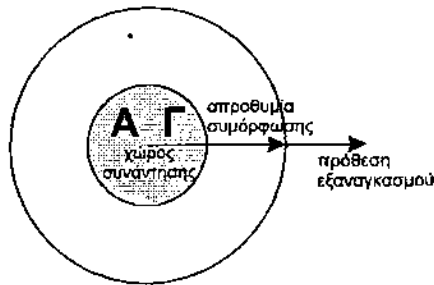
– Αναφερόμενος στις προσπάθειες του νεαρού και του εργοδότη, κατά την άποψή σας οι συμπεριφορές και των δύο σχετίζονται με τους κανόνες και ρόλους που επιβάλλει η κοινωνία στην οποία ζουν;

Το παράδειγμα του νεαρού οφείλεται κατά ένα μέρος στα κοινωνικά πρότυπα. Είναι οι ρόλοι των δύο φύλων μέσα στην κοινωνία μας, τους οποίους δεν μπορούμε να αντιστρέψουμε αφού τους υιοθετήσαμε από την ώρα που γεννηθήκαμε. Συγκεκριμένα δεν είναι ένα απλό φλερτ, ένα απλό κοίταγμα, η διακριτική πρόταση σεξουαλικής πράξης, αλλά η έμμονή του σε αυτή την συμπεριφορά που στηρίζεται στην επιρροή του ατόμου, κατά την οποία ο δέκτης του μηνύματος βρίσκει απροθυμία συμμόρφωσης.

Ένας άνδρας έχει συνηθίσει στις αρνήσεις μιας γυναίκας και για το λόγο αυτό εντείνονται οι προσπάθειες του για την επίτευξη του σκοπού του. Έτσι στο πρώτο παράδειγμα, η απροθυμία συμμόρφωσης με τις επιλογές της γυναίκας πηγάζει από την έλλειψη σεβασμού προς την προσωπικότητα.

Στην δεύτερη περίπτωση όμως, τίθεται επιπρόσθετα και θέμα εξαναγκασμού, το οποίο δεν είναι αποτέλεσμα επιρροής και περιέχει συνθήκες οι οποίες αυξάνουν την ώθηση σε σεξουαλική πράξη. Εδώ δεν τίθεται θέμα ελεύθερης εκλογής συντρόφου, αλλά πρόθεση εξαναγκασμού στην οποία υπάρχει προσδιορισμός.

Τα παραπάνω απεικονίζονται στο σχήμα που ακολουθεί:

– Η σεξουαλική παρενόχληση είναι έκφραση αναγνωρισμένης θέσης "ισχύος" του άνδρα μέσα στην κοινωνία μας;

Έτσι όπως το θέτετε, παραβλέπετε τελείως τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτή την λεγόμενη θέση "ισχύος".

Ο άνδρας, έχοντας απέναντι του μια γυναίκα με διαφορετική συμπεριφορά, με περισσότερα θετικά στοιχεία και πρωτοβουλίες από το αναμενόμενο, μπορεί να προκαλέσει σύγχυση των ρόλων με ποικίλες αντιδράσεις εκ μέρους του.

Άλλωστε σήμερα η θέση ισχύος δεν προσδιορίζεται από το φύλο αλλά από διάφορα στοιχεία που συγκροτούν έναν άνθρωπο.

– Ένα από αυτά τα στοιχεία είναι η οικονομική δυνατότητα - ισχύει;

Τα χρήματα στο παράδειγμα του νεαρού έχουν μεγάλη σημασία. Θα είναι πιο θετικό για αυτόν να έχει την άνεση να κινηθεί και να πράξει όπως αυτός νομίζει. Δεν είναι απαραίτητο το κέρασμα ενός ποτού αλλά η πιο ελεύθερη συμπεριφορά.

Μια μικρή αναφορά μπορεί να γίνει ακόμα και στα παραμύθια που διηγούνται οι γονείς στα παιδιά τους. Δεν είναι λίγες εκείνες οι ιστορίες που αναφέρονται στη φτώχη και αδύναμη κοπέλα την οποία ερωτεύεται ένας πλούσιος και όμορφος πρίγκιπας.

Το χρήμα είναι ένας τρόπος εξουσίας. Στην περίπτωση του νεαρού όμως, η γυναίκα μπορεί να έχει ερωτική σχέση βάση της θέλησής της. Η εργαζόμενη με τον εργοδότη, φυσικά, έχει πολύ διαφορετική σχέση, με κινητήριο μοχλό την χρηματική ανταμοιβή του εργαζόμενου στην εργασία του.

– Θα μπορούσατε να προσδιορίσετε κάποιες άλλες μορφές δύναμης;

Η δύναμη διαφοροποιείται και παίρνει μορφές βάση του δυναμικού που περιέχει. Δηλαδή πρέπει να έχει δύναμη να εξουσιάζει, δυνατότητα εξαναγκασμού, ει- δάλλως δεν έχει πρόθεση. Για να γίνει πιο κατανοητό θα αναφέρω δύο παραδείγ- ματα.

Εργοδότης προσφέρει εργασία σε νεαρή. Υποστηρίζει όμως ότι λόγω οικονομικών δυσκολιών και επειδή είναι υποχρεωμένοι να ταξιδεύουν ανά δεκαπέντε μέρες θα μένουν στο ίδιο δωμάτιο του ξενοδοχείου. Η όλη κατάσταση δημιουργεί έμμεσες προϋποθέσεις για σεξουαλική παρενόχληση που αυτές μπορούν να διαμορφωθούν ανάλογα των δυνάμεων που προαναφέραμε.

Αντίθετα αν ένας εργοδότης προσφέρει σε εργαζόμενη μισθό 150.000 δραχμών μηνιαίως μόνο για επαγγελματικές δραστηριότητες και ως αντιπρόταση προσφέρει 400.000 δραχμές με μόνο όρο την σεξουαλική επαφή, αν και καταλήγουν στο ίδιο σημείο ο δεύτερος εργοδότης κατηγορείται για προώθηση προς πορνεία και διώκεται ποινικά. Και στις δύο περιπτώσεις όμως είναι επιλογή της εργαζόμενης για το που θα οδηγήσουν οι πράξεις της.

– Πιστεύετε ότι υπάρχει συσχετισμός δύναμης με ανάγκη;

Κάθε δύναμη στηρίζεται σε κάποια ανάγκη η οποία προδιαθέτει και τους τρεις τύπους συμπεριφοράς.

- Ικανοποίηση ανάγκης.
- Στέρηση ανάγκης.
- Παίζω με την ανάγκη σου.

Εδώ πρέπει να υπάρξει ο διαχωρισμός ειδικής ανάγκης π.χ.

- Γιατρός μοναδικός στο είδος του εκμεταλλεύεται την μοναδικότητα του με διάφορους τρόπους.
- Η προσφορά γνώσεων που δημιουργεί κίνητρα για περαιτέρω συμπεριφορά.

Επίσης η δύναμη ενός ηγέτη η οποία έχει επιρροή, αλλά παράλληλα δημιουργεί και κατευθύνσεις.

– Ποιά, κατά την γνώμη σας, είναι τα αίτια εκδήλωσης αυτής της συμπεριφοράς;

Η σεξουαλική παρενόχληση αρχικά συνδέεται με τη σεξουαλική στέρηση, που έχει μια υποκειμενική διάσταση. Όταν λέμε σεξουαλική στέρηση δεν εννοούμε μόνο την αποχή από το σεξ. Ο όρος αυτός μπορεί να δηλώνει και την ψυχολογική ανεπάρκεια του ατόμου στις σεξουαλικές εμπειρίες. Δηλαδή ενώ έχει ένα μεγάλο αριθμό συντρόφων νιώθει στέρηση προς την σεξουαλική πράξη παρά των ευκαιριακών του δοκιμών.

Επίσης, η ανάγκη επιβεβαίωσης είναι μια άλλη βασική αιτία. Όταν το άτομο έχει ανασφάλεια για τις ικανότητες του στην σεξουαλική πράξη, ζητάει συνεχώς με αυτό τον τρόπο επιβεβαίωση από το αντίθετο φύλο προκειμένου να πιστοποιήσει/αποδείξει τις σεξουαλικές του δυνατότητες.

Τέλος ο λανθάνων θυμός, ως μια ψυχολογική διεργασία που μπορεί να αναφέρεται στην παιδική ηλικία (σχέσεις μητέρας) αλλά και σε μια προηγούμενη τραυματική σχέση μπορεί να θεωρηθεί αιτία εκδήλωσης μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Το

άτομο χρησιμοποιεί την ερωτική πράξη ως μέσο εκδίκησης για την μητέρα που αντιπαθούσε ή τη σύντροφο από την οποία πληγώθηκε.

– Τελειώνοντας οι επιπτώσεις που δημιουργούνται μετά το γεγονός ποιές πιστεύετε πως είναι για την γυναίκα εργαζόμενη;

Οι επιπτώσεις δεν είναι ακριβείς. Είναι αλληλένδετες και ποικίλουν ανάλογα με την προσωπικότητα της γυναίκας και πολύ περισσότερο ανάλογα των στόχων που έχουν τεθεί για την επαγγελματική της καριέρα.

Επί παραδείγματι, μια γυναίκα μπορεί να χρησιμοποιήσει-εκμεταλλευτεί αυτή την κατάσταση, με σκοπό την επαγγελματική της άνοδο ή την απόκτηση χρήματος, ενώ αντίθετα κάποια άλλη μπορεί να την απορρίψει ασχέτως των επιπτώσεων. Ο αποκλεισμός μιας εκ των δυο περιπτώσεων θα ήταν άσκοπος. Ωστόσο, στην δεύτερη περίπτωση, η ανεργία είναι μια από τις κυριότερες επιπτώσεις στην ζωή μιας εργαζόμενης.

Η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να επιδράσει αρνητικά και στην εικόνα της γυναίκας για το ανδρικό φύλο, όπου οι συνέπειες είναι σοβαρές όταν επιβεβαιώνεται μια λανθασμένη εικόνα, βάση της οποίας μπορεί η γυναίκα να λειτουργήσει στερεότυπα.

5.2 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Κ. ΜΑΡΙΟΛΑΣ ΜΑΡΙΑΝΘΗΣ

Σεπτέμβριος 1994
Κα Μαριόλα Μαριάνθη
Ψυχίατρος-Σεξολόγος
του Ιατρικού Σεξολογικού Ιν-
στιτούτου Αθηνών

Η συνέντευξη, διάρκειας 45 λεπτών, πραγματοποιήθηκε στον εργασιακό χώρο της Κας Μαριόλας, η οποία παρουσίασε από ψυχιατρικής πλευράς τις επιστημονικά τεκμηριωμένες και εμπειρικά θεμελιωμένες απόψεις της με βάση μια σειρά από σαφή ερωτήματα.

Το πρώτο θέμα της συζήτησης με την Κα Μαριόλα ήταν ο ορισμός της έννοιας "σεξουαλική παρενόχληση" για τον οποίο απάντησε:

Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της ψυχιατρικής αποτελεί ένα ορισμό ασαφή και ως όρος δεν χρησιμοποιείται. Ωστόσο μπορεί να προσδιορισθεί ως ένα είδος διαταραχής λόγω των δυσμενών επιπτώσεων που δημιουργεί στην ψυχολογία του θύματος. Ως διαταραχή δεν εμπεριέχει την ικανοποίηση, την ευχαρίστηση και το συναίσθημα μεταξύ δύο ανθρώπων, αλλά τη μονόπλευρη ικανοποίηση εις βάρος του δέκτη των ερωτικών μηνυμάτων.

Για παράδειγμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διαταραχή η συμπεριφορά ενός εργοδότη που παραβιάζει την προσωπικότητα του εργαζόμενου με τρόπο μη αποδεκτό, λόγω του ότι δεν μπορεί να δεχθεί τη ματαίωση που εισέπραξε και αυτό μετά τη συνεχή εκδήλωση της συμπεριφοράς για το διάστημα 6 μηνών.

Ωστόσο η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να ορίζεται από ψυχιατρικής πλευράς ως διαταραχή, από κοινωνικής πλευράς όμως μπορεί να χαρακτηρίζεται και ως μια μορφή επίθεσης φλερτ ή απλής χειρονομίας, εφόσον εντάσσεται στα συνήθη κοινωνικά πρότυπα.

– Κυρία Μαριόλα, πως θα σκιαγραφούσατε το προφίλ του άνδρα που παρενοχλεί στον εργασιακό του χώρο;

Το προφίλ του εργοδότη-συναδέλφου που παρενοχλεί σεξουαλικά δεν είναι συγκεκριμένο. Μπορεί να είναι το υπόδειγμα ενός καλού οικογενειάρχη όμως στον εργασιακό χώρο η συμπεριφορά του να είναι διαφορετική.

– Σε τι βαθμό επηρεάζουν τα κοινωνικά πρότυπα την εκδήλωση μιας τέτοιας συμπεριφοράς;

Αναμφίβολα η εικόνα που καθημερινά προβάλλεται και τα κοινωνικά πρότυπα παίζουν σημαντικό ρόλο στην δημιουργία σεξουαλικής διαταραχής ή απλά στην ύπαρξη σεξουαλικής παρενόχλησης.

Η σεξουαλική εμφάνιση, ο τρόπος που βλέπει κανείς το σεξ, ακόμη και η ιδιαίτερη έμφαση που δίνεται στην ανάγκη ανάδειξης του ωραίου (image επιβήτορα) είναι στοιχεία κοινωνικής προέλευσης, που συνθέτουν την ανδρική συμπεριφορά συμβάλλοντας στη δημιουργία σεξουαλικής παρενόχλησης.

– Θα θέλατε να αναφερθείτε βάση της προσωπικής σας εκτίμησης, ανεξάρτητα από τις εγγενείς δυσκολίες που υπάρχουν, στην προσέγγιση του θέματος και στα αίτια του προβλήματος;

Η σεξουαλική παρενόχληση διαμορφώνεται ανάλογα με τις σχέσεις που κυριαρχούν στο εργασιακό περιβάλλον. Η συμπεριφορά του εργοδότη-συναδέλφου που παρενοχλεί μπορεί να είναι μια ψυχοπαθολογική κατάσταση-αρρώστια ή ένας τρόπος προσέλευσης και εξασφάλισης της διαμονής των γυναικών στον εργασιακό χώρο βάση των συγκεκριμένων "εργασιακών σχέσεων" που τίθενται.

Βέβαια η στάση του εργοδότη-συναδέλφου σε σχέση με το πρόβλημα υποδηλώνει την ψυχική του ισορροπία και κάνει εμφανή στοιχεία της προσωπικότητας του. Σαν πιθανά αίτια εκδήλωσης μιας τέτοιας συμπεριφοράς μπορούν να θεωρηθούν κάποια κόμπλεξ, ταμπού ή έντονη ναρκισσιστική διάθεση, όπως και η σεξουαλική του διαπαιδαγώγηση.

Επαναλαμβάνω όμως, ότι αναφερόμαστε σε διαταραχή μόνο όταν οι άμυνες ξεπερνούν τα κοινωνικά δεδομένα.

– Ποιές επιπτώσεις και αντιδράσεις παρατηρούνται κατά την άποψη σας, μετά το γεγονός;

Η σεξουαλική παρενόχληση έχει συνέπειες στο οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον της γυναίκας. Οι επιπτώσεις και αντιδράσεις όμως σε ένα τέτοιο πρόβλημα ποικίλλουν και είναι ανάλογες της προσωπικότητας.

Όταν για παράδειγμα, μια γυναίκα έχει ολοκληρωμένη προσωπικότητα και είναι σεξουαλικά διαπαιδαγωγημένη και απελευθερωμένη, θα προβάλλει και τους αντίστοιχους τρόπους αντιμετώπισης.

Μια γυναίκα όμως, που δεν εμφανίζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά μπορεί να οδηγηθεί στην κατάθλιψη, στην κοινωνική απομόνωση, στους εφιάλτες, στον φόβο προς το ανδρικό φύλο ακόμη και στο φόβο απέναντι στην εργασία.

Βέβαια για τα παραπάνω δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε στατιστικά δεδομένα λόγω έλλειψης δήλωσης μιας τέτοιας κατάστασης, αφού ελάχιστες γυναίκες κατά την επαγγελματική μου πείρα εκφράζουν το γεγονός.

Θα πρέπει να τονιστεί όμως ότι η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να έχει και ένα θετικό μήνυμα αυτοεπιβεβαίωσης της εργαζόμενης, ανάλογα της πίεσης που εμπεριέχει η πράξη και γενικότερα η συμπεριφορά. Επίσης θα πρέπει να τονιστεί η διαφορά του βαθμού των επιπτώσεων όταν η παρενόχληση προέρχεται από τον εργοδότη ή το συνάδελφο, όπου στην πρώτη περίπτωση έχουμε διακινδύνευση της θέσης της εργαζόμενης.

– Τελειώνοντας, ποιά στοιχεία συνθέτουν κατά την άποψη σας, την προσωπικότητα της σύγχρονης εργαζόμενης Ελληνίδας;

Δυστυχώς, οι Ελληνίδες σήμερα δεν είναι ώριμες να αντιμετωπίσουν και να χειριστούν το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης. Ενώ μπορεί να προβάλλουν-παρουσιάζουν μηνύματα δυναμισμού και κοκεταρίας, συγχρόνως μπορεί να ματαιώνουν-ανατρέπουν την εικόνα που οι ίδιες δημιουργούν. Δεν έχουν ωριμότητα και συνήθως πανικοβάλλονται στην μη αναμενόμενη συμπεριφορά. Βέβαια, αυτό μπορεί να πηγάζει από διάφορα ταμπού που τις περιβάλλουν, καθώς και από την έλλειψη πραγματικής σεξουαλικής απελευθέρωσης, αναφερόμενη όχι στο να συνάψουν σεξουαλική σχέση αλλά στο να διαχειριστούν τα συναισθήματα αυτής της σχέσης και να τα μοιραστούν.

6. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Το ίδιο το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης στους χώρους εργασίας, αποτέλεσε και τον πρώτο περιορισμό στην πραγματοποίηση της έρευνας και αυτό γιατί η γνωστοποίηση του προβλήματος ήταν ελάχιστη σε σχέση με την έκταση του.

Το γεγονός ότι η σεξουαλική παρενόχληση ήταν για πολλούς μια έννοια καινούρια και συγκεχυμένη, καθιστούσε την πραγματοποίηση της έρευνας ακόμη πιο δυσχερή και πραγματικά αδύνατη στο να συμμετάσχουν άτομα που είχαν ήδη παρενοχληθεί.

Παράλληλα, το πρόβλημα έλλειψης βιβλιογραφικού υλικού αποτέλεσε έναν ακόμη περιορισμό στην λήψη πληροφοριών και στοιχείων για την διεκπεραίωση και συγγραφή της μελέτης.

7. ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Για την επεξεργασία των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων. Τα αποτελέσματα των κλειστών και προκατασκευασμένων ερωτήσεων, δίνονται με πίνακες ενώ οι απαντήσεις στην ανοιχτή ερώτηση που περιλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο κατηγοριοποιήθηκαν και αναλύονται στη συνέχεια.

8. ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μελέτης που πραγματοποιήθηκε με ειδικότερη αναφορά ανοιχτών και κλειστών ερωτήσεων. Επίσης παρουσιάζονται τα συμπεράσματα καθώς και συγκεκριμένες προτάσεις για το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης ήταν η διερεύνηση αξιολόγηση και ανάλυση της αντίληψης των εργαζομένων για το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας, τα αίτια και οι επιπτώσεις του προβλήματος.

Για την επίτευξη του σκοπού αυτού συντάχθηκε ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε από εκατό εργαζόμενους, διαφόρων ειδικοτήτων του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων έγινε με ποιοτική ανάλυση. Τα αποτελέσματα αυτά μελετήθηκαν για την διεξαγωγή συμπερασμάτων, σύμφωνα με τρεις - κατηγορίες που είχε συνταχθεί το ερωτηματολόγιο.

Τα ευρήματα της έρευνας είναι τα ακόλουθα:

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Φύλο

Πίνακας 1. Κατανομή των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα ως προς το φύλο

άνδρες	50
γυναίκες	50

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 1, όλοι οι ερωτηθέντες συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια.

Ηλικία

Πίνακας 2. Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ηλικιακή κλάση.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
από 25 έως 30	64	62	63
από 31 έως 40	24	26	25
από 41 έως 50	12	12	12

Από τα δεδομένα του Πίνακα 2, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των ατόμων του δείγματος (63%) είναι ηλικίας μεταξύ 25 και 30 ετών, ίση περίπου συμμετοχή τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών. Μικρότερη (σχεδόν υποπενταπλάσια) ήταν η συμμετοχή ατόμων ηλικίας από 41 έως 50 ετών.

Οικογενειακή κατάσταση

Πίνακας 3. Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
άγαμος-η	48	64	56
έγγαμος-η	46	30	38
διαζευγμένος-η	6	6	6
χήρος-α	-	-	-

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3, οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες ήταν άγαμοι (56%) και μάλιστα άνδρες. Σημαντική ήταν και η συμμετοχή των εγγάμων (38%) όπου όμως υπερτερούσαν οι γυναίκες.

Εκπαίδευση. Τι από τα παρακάτω ισχύει;

Πίνακας 4. Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την εκπαίδευση

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
δεν έχω παρακολουθήσει καμία τάξη του Δημοτικού	—	—	—
απόφοιτος μερικών τάξεων του Δημοτικού	—	—	—
απόφοιτος Δημοτικού	10	8	9
απόφοιτος Γυμνασίου	8	—	4
απόφοιτος Λυκείου	30	22	26
Ανώτερης-Ανωτάτης Σχολής	48	62	55
Μεταπτυχιακές σπουδές	4	10	7
κάτι άλλο	—	—	—

Από τα αποτελέσματα του Πίνακα 4 προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων ήταν τουλάχιστον απόφοιτοι Ανώτερης Σχολής (μεγαλύτερο από 62%), ενώ πολλοί λίγοι είχαν τερματίσει την εκπαίδευση τους στο στάδιο του Δημοτικού (9%).

Πόσα χρόνια εργάζεστε;

Πίνακας 5. Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τη διάρκεια εργασίας

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
0 ως 4 χρόνια	52	52	52
5 ως 8 χρόνια	24	22	23
9 ως 12 χρόνια	4	8	6
13 και άνω	20	18	19

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5 οι μισοί περίπου από τους ερωτηθέντες άρχισαν πρόσφατα να εργάζονται (52%) τόσο από τους άνδρες όσο και από τις γυναίκες, ενώ μόνο το 1/5 από τα άτομα είχαν μακρόχρονη εργασιακή εμπειρία.

Είστε στην εργασία σας;

Πίνακας 6. Εκατοστιαία συμμετοχή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την μονιμότητα στην εργασία τους

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
μονιμος-η	52	46	49
με σύμβαση αορίστου χρόνου	26	24	25
με σύμβαση καθορισμένου χρόνου	6	14	10
κάτι άλλο (αναφέρεται τι)	16	16	16

Από τα παραπάνω στοιχεία (Πίνακας 6) προκύπτει ότι οι περισσότεροι από τους εργαζόμενους είχαν εξασφαλισμένη εργασία (μεγαλύτερη από 70%) είτε με τη μορφή της μονιμότητας (49%) είτε με τη μορφή της σύμβασης αορίστου χρόνου (25%).

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ: ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ

Κατά τη γνώμη σας, σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της εργασίας για τη γυναίκα, είναι: (δώσατε ένα ορισμό)

Όλοι οι ερωτηθέντες επιχείρησαν να δώσουν ένα ορισμό. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τους επιστήθηκε η προσοχή στο να δώσουν τον ορισμό πριν διαβάσουν τις επόμενες ερωτήσεις. Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν μέσω των ορισμών και από τα δύο φύλα είναι πολύπλευρα και καλύπτουν όλο το φάσμα της σεξουαλικής παρενόχλησης. Επειδή η ερώτηση ήταν ανοικτή κρίθηκε απαραίτητο να συγκεραστούν οι κυριότερες απόψεις των ερωτηθέντων. Ως αποτέλεσμα, δίνεται μια περιληπτική αναφορά των απόψεων και συνεπώς δεν είναι αντιπροσωπεύει καθέναν από τους συμμετέχοντες. Επιπλέον, επειδή η σεξουαλική παρενόχληση της γυναίκας αποδίδει εξορισμού διαφορετικούς ρόλους στη γυναίκα και τον άνδρα, δίνονται παρακάτω οι περιγραφικοί ορισμοί που προέκυψαν ξεχωριστά για κάθε φύλο:

Κατά τις γυναίκες,

Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας είναι μια συμπεριφορά που θίγει την προσωπικότητα της και μειώνει την θέση της. Καταπατά τα δικαιώματα της στο χώρο εργασίας, όπως επίσης και στην κοινωνία. Σεξουαλική παρενόχληση θεωρούν τις πράξεις του αντίθετου ή ίδιου φύλου που έχουν ως στόχο την σύναψη ερωτικών σχέσεων.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των ατόμων που παρενοχλούν προέρχονται από ιεραρχικά ανώτερες θέσεις χωρίς να αποκλείουν τους συναδέλφους ή άτομα που συναναστρέφονται στο πλαίσιο εργασίας τους.

Πιστεύουν πως είναι ένα γεγονός που υποτιμά, προσβάλλει, ταπεινώνει, θίγει και μειώνει το γυναικείο φύλο. Τη χαρακτηρίζουν ως πράξη ανήθικη, δυσάρεστη, ανεπιθύμητη και απειλητική.

Πραγματοποιείται με πειράγματα, χειρονομίες, σχόλια, ανεπιθύμητα βλέμματα, αγγίγματα, πράξεις που εκνευρίζουν, που δημιουργούν άγχος, στρες και επηρεάζουν την ψυχολογική τους διάθεση. Είναι κατάσταση που τις αναγκάζει να βρίσκονται σε συνεχή ετοιμότητα για να αντιμετωπίσουν μια πιεστική συμπεριφορά.

Κατά τους άνδρες,

Η σεξουαλική παρενόχληση της γυναίκας στο χώρο εργασίας είναι μια συμπεριφορά με ρατσιστικά χαρακτηριστικά, μειώνει την γυναίκα, στερεί την ελευθερία της, υποβιβάζει και καταπιέζει την προσωπικότητα της. Είναι η πράξη του άνδρα που έχει σκοπό να εκμεταλλευτεί, να επιβάλει τις σεξουαλικές επιθυμίες του.

Παρενόχληση θεωρείται η συμπεριφορά που περιέχει αγγίγματα, στριμώγματα, λεκτικά σεξουαλικά υπονοούμενα, κάτι αντικανονικό, χειρονομίες, βιασμό, σχόλια, αισχρολόγια, διασυρμό, επιμονή από μέρους του άνδρα. Δεν υπάρχει σεξουαλική παρενόχληση όταν η γυναίκα είναι προκλητική.

Χαρακτηρίζεται ως κάτι συνηθισμένο, είναι μια συμπεριφορά που συναντά κανείς κυρίως σε άτομα ιεραρχικά ανώτερα στο χώρο εργασίας (εκμετάλλευση του αδύνατου φύλου). Επίσης δημιουργεί στη γυναίκα αρνητικά συναισθήματα, με επιπτώσεις στη ψυχολογία της (άγχος, νεύρα) και στην εργασία της. Είναι οτιδήποτε "καταπιέζει τον κόσμο του ατόμου".

Με ποιόν από τους παρακάτω τρόπους πιστεύετε ότι υλοποιείται η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας για τη γυναίκα;
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 7. Εκατοστιαίο ποσοστό των ατόμων (από τα δύο φύλα και συνολικά) που αναγνώρισαν καθέναν από τους προτεινόμενους τρόπους υλοποίησης της σεξουαλικής παρενόχλησης

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
με τηλεφωνήματα, προερχόμενα από άτομο του χώρου εργασίας της	48	48	48
με ανεπιθύμητα αγγίγματα (π.χ. χειρονομίες)	80	84	82
με βλέμματα (π.χ. κλείσιμο ματιού)	40	42	41
με ανεπιθύμητα σχόλια (π.χ. πειράγματα)	44	64	54
με επίδειξη εντόπων άσεων χαρακτήρα	32	32	32
με άλλο τρόπο	2	10	6

Σύμφωνα με τον Πίνακα 7, οι πιο σημαντικοί τρόποι υλοποίησης της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι τα ανεπιθύμητα αγγίγματα (χειρονομίες) και τα ανεπιθύμητα σχόλια, όπως τα πειράγματα (82 και 54 άτομα αντίστοιχα σημείωσαν αυτούς τους δύο τρόπους). Ακόμη, 48% των ατόμων θεωρεί ότι τηλεφωνήματα προερχόμενα από άτομο του χώρου εργασίας αποτελούν τρόπο υλοποίησης της σεξουαλικής παρενόχλησης, ενώ μικρότερη βαρύτητα δίνεται στα βλέμματα (π.χ. κλείσιμο του ματιού) ή την επίδειξη εντύπων άσεμνου χαρακτήρα. Τέλος, μερικοί από τους ερωτηθέντες (6%) ανέφεραν και άλλους τρόπους, πέρα από τις επιλογές που τους προσφέρθηκαν. Τέτοιοι ήταν η επίδειξη των σωματικών "προσόντων", η καταπίεση του ατόμου, τα ραντεβού και οι άσεμνες προτάσεις.

Πιστεύετε πως εκείνος που συνήθως ευθύνεται, για τη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας, είναι:

Πίνακας 8. Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος (για τις γυναίκες, τους άνδρες και συνολικά) ως προς το φύλο των υπεύθυνων για την άσκηση της σεξουαλικής παρενόχλησης

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ο άντρας	58	34	46
η γυναίκα		6	3
εξίσου και οι δύο	42	60	51

Από τα δεδομένα του Πίνακα 8 φαίνεται ότι οι μισοί περίπου από τους ερωτηθέντες μοίρασαν τις ευθύνες για τη σεξουαλική παρενόχληση και στα δύο φύλα. Οι υπόλοιποι μισοί (46%) απέδωσαν ευθύνες στους άνδρες. Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο 3 από τους ερωτηθέντες απέδωσαν ευθύνες στις γυναίκες, αλλά και οι τρεις ήταν άνδρες.

Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας είναι μια συμπεριφορά:

Πίνακας 9. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τη συχνότητα της σεξουαλικής παρενόχλησης

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
καθόλου διαδεδομένη			
λίγο διαδεδομένη	8	30	19
αρκετά διαδεδομένη	72	60	66
πολύ διαδεδομένη	20	10	15

Από τα παραπάνω στοιχεία (Πίνακας 9) προκύπτει ότι δύο στους τρεις από τους ερωτηθέντες πιστεύουν ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι μια συμπεριφορά αρκετά διαδεδομένη στο χώρο εργασίας, ενώ κανείς δεν αναφέρθηκε στην μη ύπαρξη του προβλήματος.

Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας γίνεται συχνότερα από:

Πίνακας 10. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και των ατόμων που παρενοχλούν.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
άντρες	82	82	82
γυναίκες		4	2
εξίσου και από τους δύο	18	14	16

Από τον Πίνακα 10 προκύπτει ότι η σεξουαλική παρενόχληση γίνεται συχνότερα από άνδρες (82% των ερωτηθέντων). Το 16% αναφέρεται και στα δύο φύλα, και τέλος μόλις ένα 2% των ερωτηθέντων (ανδρικού φύλου) πιστεύει ότι η σεξουαλική παρενόχληση ασκείται από γυναίκες.

Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας γίνεται πιο συχνά σε γυναίκες που είναι: (δώσατε μόνο μία απάντηση)

Πίνακας 11. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας που παρενοχλείται

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
νεαρής ηλικίας	68	82	75
μέσης ηλικίας	6	4	5
προχωρημένης ηλικίας	2		1
ανεξαρτήτως ηλικίας	24	14	19

Κατά τον Πίνακα 11, η σεξουαλική παρενόχληση είναι γεγονός το οποίο αντιμετωπίζουν κυρίως γυναίκες νεαρής ηλικίας (75% των ερωτηθέντων), το 19% υποστηρίζει ότι δεν παίζει ρόλο η ηλικία, το 5% θεωρεί ως πιο συχνή την σεξουαλική παρενόχληση στις γυναίκες της μέσης ηλικίας και τέλος μια μόνο γυναίκα υποστηρίζει ότι είναι πρόβλημα που αντιμετωπίζουν συχνότερα γυναίκες προχωρημένης ηλικίας.

Κατά τη γνώμη σας, πιο συχνά παρενοχλούν στο χώρο εργασίας άνδρες που είναι: (δώσατε μόνο μία απάντηση)

Πίνακας 12. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ηλικία των ανδρών που παρενοχλούν

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
νεαρής ηλικίας	4	6	5
μέσης ηλικίας	34	40	37
προχωρημένης ηλικίας	8	18	13
ανεξαρτήτως ηλικίας	54	36	45

Σύμφωνα με τον Πίνακα 12, οι περισσότερες γυναίκες (54%) και πολλοί από τους άνδρες πιστεύουν ότι η άσκηση της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν σχετίζεται με την ηλικία του άνδρα που παρενοχλεί, ενώ από τους υπόλοιπους ερωτηθέντες οι περισσότεροι υποστηρίζουν ότι οι παρενοχλούντες άνδρες είναι μέσης κυρίως ηλικίας. Ακόμη, οι νέοι δεν θεωρείται ότι παρενοχλούν σεξουαλικά, παρά μόνο από ένα μικρό ποσοστό (5%) των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Νομίζετε πως τη συμπεριφορά σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας εμφανίζουν περισσότερο άνδρες: (δώσατε μόνο μια απάντηση)

Πίνακας 13. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση των ανδρών που παρενοχλούν

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ανύπαντροι	2	4	3
παντρεμένοι	22	32	27
διαζευγμένοι	2	—	1
χήροι	—	—	—
ανεξαρτήτως οικογενειακής κατάστασης	72	64	68

Σύμφωνα με το Πίνακα 13 και τα δύο φύλα πιστεύουν ότι το άτομο που παρενοχλεί σεξουαλικά είναι ανεξαρτήτως οικογενειακής κατάστασης (68%). Επίσης το ποσοστό (27%) που δίνεται από τους ερωτηθέντες στους έγγαμους αποδεικνύει ότι ο θεσμός του γάμου δεν είναι ικανός να αποτρέψει το γεγονός. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθούν τα μικρά ποσοστά που αναφέρονται στους άγαμους και διαζευγμένους καθώς και η πλήρη αποχή από τους χήρους.

Πιστεύετε πως πιο συχνά παρενοχλεί κάποιος γυναίκα που είναι:
(δώσατε μόνο μια απάντηση)

Πίνακας 14. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας που παρενοχλείται

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ανύπαντρη	10	26	18
παντρεμένη	2	2	2
διαζευγμένη	12	18	15
χήρα	4	-	2
ανεξαρτήτως οικογενειακής κατάστασης	72	54	63

Σύμφωνα με τον Πίνακα 14 παρενοχλούνται γυναίκες ανεξαρτήτως οικογενειακής κατάστασης, το ποσοστό (63%) που δίνεται από τα δύο φύλα παρουσιάζει κάποια ιδιαιτερότητα, εφόσον η γυναίκα αυξάνει το τελικό αποτέλεσμα. Εξίσου σημαντικά είναι τα ποσοστά που δίνονται στις ανύπαντρες και διαζευγμένες γυναίκες, διαμορφωμένα κατά κύριο λόγο από τους άνδρες μετέχοντες. Επίσης ένα μικρό ποσοστό (2%) αναφέρεται σε χήρες.

Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας για τη γυναίκα γίνεται πιο συχνά από: (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 15. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την εργασιακή ιεραρχία, σχέση με την σεξουαλική παρενόχληση

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ιεραρχικά ανώτερο	62	62	62
ιεραρχικά κατώτερο	12	2	7
ισόβαθμο	18	34	26
πελάτη	26	14	20
ανεξαρτήτως θέσεως	40	50	45
κατι άλλο	-	2	1

Σύμφωνα με το Πίνακα 15, η θέση του ατόμου στην εργασία είναι καθοριστικός παράγοντας για να παρενοχλεί σεξουαλικά. Το 62% πιστεύει πως σεξουαλική παρενόχληση γίνεται από εργαζόμενους ιεραρχικά ανώτερους. Το σύνολο των υπολοίπων ποσοστών που δίνονται (ανεξαρτήτως θέσεως, ισόβαθμους, πελάτες και

από ιεραρχικά κατώτερους) έχουν χαρακτηριστικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Τέλος μόνο το 1% αναφέρεται σε σεξουαλικά πεινασμένους. Αυτό το ποσοστό κατά την γνώμη των μελετητών εντάσσεται στο 45% που αναφέρεται σε άτομα ανεξαρτήτως θέσεως, αφού η απάντηση που δόθηκε δεν ανταποκρίνεται στο ερώτημα και το περιεχόμενο της έχει μια γενικότερη έννοια.

Διαστάσεις του προβλήματος

Πως νομίζετε ότι αισθάνεται μια γυναίκα αφού υποστεί σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας της, σε σχέση με τον εαυτό της; (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 16. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τα συναισθήματα της γυναίκας που παρενοχλήθηκε.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
	%	%	%
ντροπή	20	28	24
μειωμένη	50	30	40
αδιάφορη	8	8	8
θυμωμένη με τον εαυτό της	14	10	12
νευρικότητα	56	46	51
αμηχανία-αδιέξοδο	64	60	62
άγχος	38	38	38
κάτι άλλο	8	22	15

Από τα δεδομένα του Πίνακα 16 προκύπτει ότι αμηχανία και αδιέξοδο είναι τα κυριότερα συναισθήματα της γυναίκας που θα έχει υποστεί σεξουαλική παρενόχληση. Η νευρικότητα και η μείωση του ατόμου, υποστηρίζεται από τα δυο φύλα σε διαφορετικό όμως βαθμό, αντίθετα το άγχος και η ντροπή τους βρίσκει σχεδόν σύμφωνους. Το 15% που αναφέρεται στο κάτι άλλο, περιέχει απαντήσεις όπως: ανάλογα με την γυναίκα, ταπείνωση, απόρριψη, επίσης αισθάνεται ενθουσιασμένη, κολακευμένη, άνετα, όμορφα, νιώθει σεξουαλικό αντικείμενο. Το 12% πιστεύει πως είναι θυμωμένη με τον εαυτό της και τέλος το 8% πιστεύει πως είναι αδιάφορη προς το γεγονός.

Πως νομίζετε ότι αισθάνεται μια γυναίκα αφού υποστεί σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας της, σε σχέση με το άτομο που την παρενοχλεί: (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 17. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τα συναισθήματα της γυναίκας προς το άτομο που την παρενόχλησε.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
εχθρικά απέναντι στο συνάδελφο	30	32	31
τάσεις αποφυγής	68	84	76
αδιάφορα	16	22	19
συνεχής απόρριψη προς το άτομο του	52	30	41
τίποτα από τα παραπάνω	2		1
κάτι άλλο	6	10	8

Σύμφωνα από τα δεδομένα του Πίνακα 17, η γυναίκα αισθάνεται τάσεις αποφυγής για το άτομο που την παρενοχλεί (76%). Πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό 84% που δόθηκε από τους άνδρες είναι το κυρίαρχό του ερώτημα. Το 41% πιστεύει ότι απορρίπτει συνεχώς το άτομο, το 31% ότι νιώθει εχθρικά απέναντι του, το 19% αδιάφορα. Το 8% που αναφέρεται στο κάτι άλλο, περιέχει απαντήσεις όπως: ανάλογα τον άνθρωπο, αηδία, ενδιαφέρον και επίσης ότι νιώθει φόβο όταν πρόκειται για άνδρα ιεραρχικά ανώτερο. Και τέλος, μόνο το 1% πιστεύει πως η γυναίκα δεν νιώθει τίποτα.

Πως πιστεύετε ότι θα αντιδράσει η Διοίκηση Επιχείρησης αν μια εργαζόμενη καταγγείλει γεγονός σεξουαλικής παρενόχλησης από συνάδελφο; (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 18. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την καταγγελία του προβλήματος στη διοίκηση

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
συστάσεις προς το άτομο που παρενόχλησε σεξουαλικά	56	68	62
αλλαγή εργασίας (απομάκρυνση του από το ίδιο χώρο εργασίας)	6	18	12
απόλυση	6	4	5
δυσμένεια με σκοπό την παραίτηση	2	8	5
αδιαφορία για το γεγονός	58	26	42
κάτι άλλο	2	8	5

Σύμφωνα με το Πίνακα 19, το μεγαλύτερο ποσοστό (62%) πιστεύει πως η διοίκηση της επιχείρησης θα κάνει κάποιες συστάσεις προς το άτομο που παρενοχλεί σεξουαλικά. Το δεύτερο ποσοστό (42%) που δίνετε από τους ερωτηθέντες (για την αδιαφορία της διοίκησης για το γεγονός) βρίσκει αντίθετα τα δύο φύλα με 58% εκ μέρους των γυναικών και 26% εκ μέρους των ανδρών. Επίσης χαρακτηριστικό είναι το μικρό ποσοστό που δίνεται στα υπόλοιπα σκέλη της ερώτησης και η διαφορά που προκύπτει στα δύο φύλα στην αλλαγή εργασίας. Τέλος έχουμε 5% στο τελευταίο σκέλος του ερωτήματος (κάτι άλλο) που περιέχει της εξής απαντήσεις: εξαρτάται από την διοίκηση, εξαρτάται από την θέση του καθένα στην επιχείρηση.

Τι νομίζετε ότι μπορεί να δημιουργήσει η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας της εργαζόμενης, σε σχέση με το αντικείμενό της; (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 19. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και οι επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία της γυναίκας.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
μείωση της απόδοσή της	48	36	42
μείωση ενδιαφέροντος για την εργασία	34	32	33
αποστροφή για την εργασία της	32	34	33
δεν αλλάζει η ποιότητα εργασίας της	30	30	30
κάτι άλλο	2	6	4

Από τα δεδομένα του Πίνακα 19 προκύπτει πως η σεξουαλική παρενόχληση προκαλεί στη γυναίκα μείωση της απόδοσής της. Με ποσοστό 48% εκ μέρους των γυναικών και 36% εκ μέρους των ανδρών, το δεδομένο αυτό αποτελεί την μεγαλύτερη διαφορά του πίνακα ανάμεσα στα δύο φύλα. Το 33% βρίσκεται σε δύο σημεία του πίνακα, στη μείωση ενδιαφέροντος και την αποστροφή της εργασία της, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό (30%) υποστηρίζει πως δεν θα αλλάξει η ποιότητα στη εργασία. Τέλος το 4% περιέχει της απαντήσεις: ανάλογα το είδος της εργασίας, εξαρτάται από τον χαρακτήρα της.

Τι νομίζετε ότι η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας μπορεί να δημιουργήσει στον άνδρα που παρενοχλεί:

(σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 20. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και οι επιπτώσεις στην εργασία, για τον άνδρα που παρενοχλεί.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
μείωση της απόδοσή του	48	28	38
αύξηση ενδιαφέροντος για την εργασία	22	14	18
μείωση ενδιαφέροντος για την εργασία	6	20	13
τίποτα	48	48	48
κάτι άλλο	-	2	1

Σύμφωνα με το Πίνακα 20 η σεξουαλική παρενόχληση δεν δημιουργεί τίποτα στο άνδρα που παρενοχλεί. Η μείωση της απόδοσης διαμορφώνεται με την συμμετοχή της γυναίκας αποδίδοντας το ποσοστό του 48% προς αντιθέση με τον άνδρα που αναφέρεται σε 28%. Το 18% πιστεύει ότι προκαλεί αύξηση του ενδιαφέροντός της για την εργασία. Η μείωση ενδιαφέροντος (για την εργασία) αναφέρεται και πάλι με διαφορετικό ποσοστό από τα δύο φύλα, οι άνδρες αποδίδουν δεκατέσσερις ποσοστιαίες μονάδες περισσότερες από ότι οι γυναίκες. Και τέλος το 1% (το κάτι άλλο) αναφέρεται στο είδος εργασίας.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ – ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Πως πιστεύετε πως θα μπορούσε να αντιδράσει μια γυναίκα που παρενοχλήθηκε σεξουαλικά στο χώρο εργασίας της; (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 21. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τις αντιδράσεις της γυναίκας

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
αποφεύγει το συγκεκριμένο άτομο	74	72	73
παραίτεται	16	10	13
τό αναφέρει	38	34	36
υποκλίνει στη σεξουαλική παρενόχληση προκειμένου να κρατήσει την εργασία της	20	40	30
αποδέχεται τη σεξουαλική παρενόχληση με απώτερο σκοπό να ανέβει επαγγελματικά	16	42	29
οριοθέτηση απέναντι στο συγκεκριμένο άτομο	56	44	50
κάτι άλλο	2	6	4

Από τα παραπάνω δεδομένα (Πίνακας 21) προκύπτει ότι η πιθανή αντίδραση των γυναικών είναι να αποφεύγει το συγκεκριμένο άτομο (73%), έχοντας μεγάλη διαφορά ποσοστών από τα υπόλοιπα στοιχεία που παραθέτονται από τους ερωτώμενους. Η οριοθέτηση απέναντι στο άτομο και η αναφορά του προβλήματος είναι τα επόμενα στοιχεία που ιεραρχούνται στο πίνακα. Επίσης πιστεύεται, ότι η γυναίκα θα υποκύψει στη σεξουαλική παρενόχληση για να κρατήσει την εργασία της και θα την αποδεχτεί, με απώτερο σκοπό να ανέβει επαγγελματικά. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο, είναι η μεγάλη διαφορά ποσοστών ανάμεσα στα δύο φύλα, ο άνδρας απέχει μέσο όρο, είκοσι δύο εκατοστιαίες μονάδες από την γυναίκα. Και τέλος το 4% αναφέρονται στην επιπλήξει του ατόμου δημόσια.

Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας από άνδρα γίνεται: (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 22. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τα αίτια της σεξουαλικής παρενόχλησης από τον άνδρα

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
λόγω του ότι αποτελεί συνήθη συμπεριφορά του συγκεκριμένου άνδρα	70	72	71
λόγω επιθυμίας επιβεβαίωσης	68	42	55
εξαιτίας προηγούμενων αρνητικών εμπειριών του με γυναίκες	28	12	20
λόγω σεξουαλικής "στέρησης"	42	46	44
εξαιτίας των σχέσεων του με τους γονείς του	16	4	10
λόγω αντίληψης ότι στη γυναίκα δεν αρμόζει η εργασία	28	8	18
γυναικεία πρόκληση	40	48	44
κάτι άλλο		2	1

Σύμφωνα από τον Πίνακα 22, ο άνδρας παρενοχλεί σεξουαλικά για το λόγο ότι "αποτελεί μια συνήθη συμπεριφορά του συγκεκριμένου ατόμου". Η επόμενη επιλογή των ερωτηθέντων, "επιθυμία επιβεβαίωσης", προκύπτει από τα ποσοστά, 68% εκ μέρους των γυναικών και 42% εκ μέρους των ανδρών. Το 44%, είναι κοινό αποτέλεσμα για την "σεξουαλική στέρηση" και την "γυναικεία πρόκληση". Επίσης οι παρακάτω λόγοι, "εξαιτίας προηγούμενων αρνητικών εμπειριών τους, με γυναίκες", "αντίληψεις ότι στη γυναίκα δεν αρμόζει η εργασία" και "εξαιτίας των σχέσεων του με τους γονείς" εμφανίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα στο γυναικείο φύλο. Τέλος το 1% αποδίδει την συμπεριφορά αυτή σε "αστείο του ατόμου για να προκαλέσει το γέλιο των συναδέλφων".

Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση είναι μια μορφή ρατσισμού;

Πίνακας 23. Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ρατσιστική μορφή της σεξουαλικής παρενόχλησης

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ΝΑΙ	70	48	59
ΟΧΙ	30	62	46

Σύμφωνα με τον Πίνακα 23 προκύπτει ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι μορφή ρατσισμού, με είκοσι δύο ποσοστιαίες μονάδες διαφορά της γυναίκας από τον άνδρα.

Που πιστεύετε πως πρέπει να αναφερθεί η σεξουαλική παρενόχληση; (δώσατε μόνο μια απάντηση)

Πίνακας 24. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και αναφορά της σεξουαλικής παρενόχλησης σε υπηρεσίες.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
σε ανώτερο στο χώρο εργασίας	40	54	47
στις Δικαστικές Αρχές	6	4	5
στις Αστυνομικές Αρχές	8	4	6
σε Οργανώσεις (Κέντρα για τέτοια θέματα)	40	32	36
κάτι άλλο	10	6	8

Σύμφωνα με τα δεδομένα του Πίνακα 24, η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να αναφερθεί σε ανώτερο στο χώρο εργασίας. Το 36% των ερωτώμενων αναφέρει τις Οργανώσεις (κέντρα για τέτοια θέματα), το 8% (κάτι άλλο) περιέχει απαντήσεις όπως: σε συναδέλφους που θα βοηθήσουν, στο/η σύντροφο, στο συνδικάτο των εργαζόμενων, πουθενά. Ωστόσο, οι "δικαστικές και αστυνομικές αρχές" βρίσκονται στα χαμηλότερα ποσοστά και από τα δύο φύλα.

Νομίζετε πως η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να είναι αδίκημα και να διώκεται ποινικά;

Πίνακας 25. Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ποινική δίωξη της σεξουαλικής παρενόχλησης.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ΝΑΙ	76	68	72
ΟΧΙ	24	32	28

Από το Πίνακα 25 προκύπτει ότι, η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να είναι αδίκημα και να διώκεται ποινικά, ενώ ένα μικρό ποσοστό (28%) των ερωτηθέντων είναι αντίθετη προς το αποτέλεσμα αυτό.

Πιστεύετε πως η ισχύουσα νομοθεσία στον ελλαδικό χώρο είναι επαρκής για την αντιμετώπιση των περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας;

Πίνακας 26. Εκατοστιαία κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και την ισχύουσα νομοθεσία

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
ΝΑΙ		4	2
ΟΧΙ	44	26	35
δεν γνωρίζω	56	70	63

Σύμφωνα με το Πίνακα 26, η ισχύουσα νομοθεσία δεν είναι γνώστη στους εργαζόμενους με ποσοστό 63%. Το επόμενο ποσοστό των ερωτηθέντων εντάσσεται στη μη επάρκεια της ισχύουσας νομοθεσίας. Κοινό χαρακτηριστικό των δυο πρώτων, είναι η διαφορά που προκύπτει ανάμεσα στα δυο φύλα. Τέλος μόνο το 2% πιστεύει πως η ισχύουσα νομοθεσία είναι επαρκής.

Πιστεύετε ότι δεν γίνονται καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση από τη γυναίκα, από: (σημειώσατε όσα ισχύουν)

Πίνακας 27. Κατανομή των ατόμων του δείγματος ως προς το φύλο και τους λόγους που δεν γίνονται καταγγελίες.

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΔΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
φόβο να χάσει τη δουλειά της	50	56	53
φόβο ότι θα εκτεθεί και η ίδια	70	80	75
άγνοια	28	16	22
αδιαφορία για το γεγονός	8	12	10
σιγουριά για το αρνητικό αποτέλεσμα της καταγγελίας	72	56	64
κάτι άλλο			

Από τα δεδομένα (Πίνακας 25) προκύπτει ότι "ο φόβος πως θα εκτεθεί η ίδια" είναι η επικρατέστερη απάντηση. Η "σιγουριά του αρνητικού αποτελέσματος" είναι εμφανέστερη στο γυναικείο φύλο προς αντίθεση του ανδρικού. Επίσης σημαντικά είναι τα ποσοστά που δίνονται ότι "η γυναίκα θα χάσει τη δουλειά της" και "η άγνοια της εργαζόμενης" που το τελευταίο αποδίδεται κύριος από την ίδια. Τέλος το 10% υποστηρίζει την "αδιαφορία" που νιώθει η ίδια για το γεγονός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η υλοποίηση αυτής της εργασίας τόσο με τη βιβλιογραφική μελέτη που πραγματοποιήθηκε όσο και με την έρευνα που διενεργήθηκε στόχευε στην αναγνώριση της έκτασης του προβλήματος σε σχέση με τους τρόπους έκφρασης και αντιμετώπισης του.

Ειδικότερα στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση της άποψης των εργαζομένων για τη σεξουαλική παρενόχληση των γυναικών στο χώρο εργασίας (αίτια - επιπτώσεις), καθώς και ο εντοπισμός των στάσεων που κυριαρχούν και της ενημέρωσης που υπάρχει σε ένα θέμα που κριτικάρεται έντονα και αμφισβητείται.

Η ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των ατόμων του δείγματος έδειξε ότι ο μέσος ερωτώμενος ήταν:

- άνδρας ή γυναίκα σε ίσες πιθανότητες.
- ηλικίας 32 ετών
- άγαμος (η οικογενειακή ζωή αντιπροσωπεύει σε μεγαλύτερο ποσοστό τον γυναικείο πληθυσμό)
- υψηλού μορφωτικού επιπέδου (οι άνδρες σε μεγαλύτερο ποσοστό από τι οι γυναίκες συνεχίζουν την εκπαίδευσή τους σε ανώτερες και ανώτατες σχολές ή σε μεταπτυχιακές σπουδές)
- εργαζόμενος για λιγότερο από πέντε χρόνια αλλά σε μόνιμη θέση (αν είναι γυναίκα) ή σε εργασία με σύμβαση καθορισμένου χρόνου (αν είναι άνδρας).

Από την ερευνητική προσπάθεια που έγινε για την αντίληψη των εργαζομένων γύρω από το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης διεξήχθησαν τα ακόλουθα συμπεράσματα.

Αναμφίβολα ένα εύρος εμπειριών με σεξουαλικό περιεχόμενο είναι δύσκολο να περιληφθεί σε ένα συγκεκριμένο ορισμό. Ωστόσο στον επίσημο ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας δίνεται έμφαση στο

γεγονός ότι η γυναίκα θυματοποιείται, ως αποτέλεσμα της εργασιακής της σχέσης με το άτομο-δράστη, και στην επιθετική πρόθεση που εμπεριέχεται στην συμπεριφορά του παρενοχλούντα.

- Ο ορισμός που δόθηκε από τους ερωτηθέντες λίγο απέχει από τον ορισμό που περιγράφετε από τους επίσημους φορείς ως σεξουαλική παρενόχληση της γυναίκας στον χώρο εργασίας. Πρόκειται για "μη αποδεκτή συμπεριφορά, που υποτιμά, θίγει, ενοχλεί, εκβιάζει τον εργαζόμενο/νη και δεν θέτει θέμα για φιλικές σχέσεις, για φλερτ, για αστεία, ανέκδοτα, χειρονομίες φιλικές, αποδεκτές, που αναπτύσσονται στη βάση της αμοιβαιότητας" (Τελεσιόλα, 1994, σελ.20). Ειδικότερα τα δύο φύλα δεν γνωρίζουν στον ίδιο βαθμό το πρόβλημα και αυτό διακρίνεται από τις απαντήσεις που προέκυψαν. Η γυναίκα ασχολείται με το θέμα κάνοντας εμφανή τα στοιχεία που συνθέτουν την σεξουαλική παρενόχληση και αποδεικνύοντας ότι το θέμα δεν της είναι απλά γνωστό. Αντίθετα ο άνδρας, παρόλο που παραθέτει αρκετά χαρακτηριστικά του φαινομένου, εντούτοις εμφανίζει μια τάση απλοποίησης της καταστάσης, η οποία αποδεικνύεται με μονολεκτικές απαντήσεις και με εκφράσεις που αρκετές φορές είναι εκτός θέματος - του τύπου "βιασμός" ή "κάτι αντικανονικό". Όπως προκύπτει, το μέγεθος του προβλήματος, που αν και στην ουσία του αποτελεί μια παρεξηγημένη έννοια, είναι κατά ένα μεγάλο ποσοστό αναγνωρίσιμο.
- Κυριότερη έκφραση σεξουαλικής παρενόχλησης θεωρείται από τους ερωτώμενους η ενεργητική βία που περιλαμβάνει όλες τις συμπεριφορές που εμπεριέχουν το στοιχείο επαφής. Από χειρονομίες με σεξουαλικά υπονοούμενα μέχρι επιθέσεις με σεξουαλικά κίνητρα. Αν και ένα ποσοστό θεωρεί ως σεξουαλική παρενόχληση και τη μορφή σεξουαλικής παραβίασης μέσω της κατ' επανάληψη λεκτικής πίεσης, ωστόσο το ποσοστό αυτό μειονεκτεί.
- Την ευθύνη της σεξουαλικής παρενόχλησης την αναλαμβάνουν και τα δύο φύλα. Οι απόψεις όμως διαφέρουν μεταξύ τους. Η ευθύνη εκ μέρους των γυναικών, αποδίδεται κύρια στον άνδρα-δράστη, εφόσον η συμπεριφορά του περιέχει το χαρακτηριστικό του ανεπιθύμητου και προσβλητικού. Αντίθετως οι άνδρες μοιράζουν τις ευθύνες και στα δυο φύλα. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στην κατηγορία αυτή των εργαζομένων που προκαλούν ή απλώς συνάπτουν σχέση με άνδρα του εργασιακού τους χώρου δεν υφίσταται παρενόχληση.
- Το γεγονός είναι υπαρκτό και αναγνωρίσιμο, αλλά οι απόψεις διαφοροποιούνται σύμφωνα με τα ποσοστιαία αποτελέσματα. Οι γυναίκες θεωρούν το πρόβλημα "αρκετά" ως και "πολύ" διαδεδομένο, ενώ αντίθετα οι άνδρες συμπεριλαμβάνουν και την κατηγορία "λίγο" διαδεδομένη. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι ερωτηθέντες δεν αναφέρονται στη μη ύπαρξη του προβλήματος. Η αποκάλυψη του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης (βάσει αυτών των στοιχείων) πιθανών να συνδέεται και με την αλλαγή των κοινωνικών στάσεων προς τη σεξουαλικότητα. Παρόλα αυτά βαθιές στάσεις και αντιλήψεις, συντηρούν και καλλιεργούν ένα κλίμα άρνησης της ύπαρξης και μεγέθους του προβλήματος. Η άρνηση αυτή δεν καλλιεργείται μόνο από τις γυναίκες-θύματα και φυσικά τους

δράστες, αλλά από όλη την κοινωνία η οποία δεν αντέχει να αποδεχθεί την ευθύνη και να αναλάβει την αντιμετώπιση και πρόληψη της κατάστασης.

- Η σεξουαλική παρενόχληση είναι συμπεριφορά ταυτόσημη με το ανδρικό φύλο, με ελάχιστα ποσοστά στην γυναίκα. Η σύγκριση των ευθυνόντων της σεξουαλικής παρενόχλησης και η συχνότητα της συμπεριφοράς, τονίζουν την διαφορά της ευθύνης και της πράξης. Αυτό μπορεί να στηριχτεί και στο γεγονός ότι η κάθε κοινωνία ορίζει την αναμενόμενη συμπεριφορά και τα πρότυπα για τους άνδρες και τις γυναίκες. Έτσι για τον άνδρα αναμένεται εξουσιασμός και επιθετικότητα (ανδρισμός) ενώ η υποταγή στη γυναίκα είναι μέσα στο ρόλο της.
- Η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν κυρίως γυναίκες. Αντίθετα όμως για τους άνδρες η ηλικία λειτουργεί ως ανεξάρτητος παράγοντας για παρενόχληση. Οι απόψεις αυτές οφείλονται και μπορούν να ερμηνευτούν βάσει των αντιλήψεων που κυριαρχούν για τα δύο φύλα. Έτσι η γυναίκα (όπως η αντίληψη αυτή έχει εδραιωθεί) με το πέρασμα του χρόνου παύει να είναι ποθητή, ενώ αντίθετα για τον άνδρα plάθεται ένα μοντέλο ικανό να ασκήσει τη γοητεία του (η οποία μπορεί να ερμηνευτεί και ως ωριμότητα) παρά το περασμένο της ηλικίας του.
- Από το σύνολο των εργαζομένων της έρευνας προέκυψε ότι σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να υποστούν ή να ασκήσουν άτομα ανεξαρτήτου οικογενειακής κατάστασης. Η συντροφικότητα ή η νομιμοποίηση μιας σχέσης, από την έρευνα αποδεικνύεται ότι δεν αποτελούν ισχυρό παράγοντα συγκράτησης για την εκδήλωση μιας τέτοιας συμπεριφοράς του δράστη της σεξουαλικής παρενόχλησης.
- Το σύνολο των εργαζομένων ενοχοποιεί τους ιεραρχικά ανώτερους, προσδίδοντας σ' αυτούς την πιο συχνή εκδήλωση μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει εφόσον οι επιπτώσεις που υφίσταται η εργαζόμενη είναι πιο ισχυρές όσον αφορά την επαγγελματική της πορεία. Επιπτώσεις που πολλές φορές οι εργαζόμενες σιωπηρά δέχονται και αυτό γιατί δεν μπορούν να αυτονομηθούν λόγω της έλλειψης προϋποθέσεων για την εξασφάλιση εργασίας.
- Το πρόβλημα είναι υπαρκτό και εκτεταμένο με θύματα γυναίκες που γίνονται αντικείμενα σεξουαλικής εκμετάλλευσης στο χώρο εργασίας. Στην πλειονότητα του το πρόβλημα αυτό συσκοτίζεται πίσω από τα αισθήματα κοινωνικής ενοχής καθώς και πίσω από τη συνωμοσία της σιωπής. Η κοινωνική αυτή εθελοτυφλία έχει ως αποτέλεσμα πολλές γυναίκες να υφίστανται σεξουαλική παρενόχληση και να οδηγούνται στην αμηχανία-αδιέξοδο, όπως οι περισσότεροι ερωτηθέντες υποστήριξαν.
- Από την έρευνα προκύπτει ότι οι τάσεις αποφυγής σε σχέση με το άτομο που παρενοχλεί περιλαμβάνονται στα άμεσα συναισθήματα της εργαζόμενης που έχει υποστεί σεξουαλική παρενόχληση. Αυτό παραπέμπει στην δυσάρεστη και δύσκολη θέση τη γυναίκα-εργαζόμενη, που εκτός από το ίδιο το γεγονός έχει να αντιμετωπίσει και να αποφύγει το ενδεχόμενο επανάληψης της κατάστασης από το δράστη.

- Κατά την άποψη των ερωτηθέντων η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να αναφερθεί σε ανώτερο στο χώρο εργασίας. Το θύμα λοιπόν θεωρείται ότι θα πρέπει να προσφύγει στην ίδια την επιχείρηση προκειμένου να δηλώσει το πρόβλημα. Ωστόσο, οι γυναίκες υποστηρίζουν την αδιαφορία του γεγονότος εκ μέρους της διοίκησης. Ο ρόλος του εργοδότη όπως διαφαίνεται από την έρευνα είναι πολύ σημαντικός με τη συνειδητοποίηση του προβλήματος, με την αποθάρρυνση τέτοιων ενεργειών και την υποστήριξη του θύματος. Εξάλλου σύμφωνα με τη σύσταση και τον Κώδικα της Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, συστήνεται στην εργοδοσία να εφαρμόσει πολιτική η οποία να στηρίζεται στην αξιοπρεπή μεταχείριση των εργαζομένων. Ήδη μάλιστα σε πολλές χώρες της Ευρώπης έχουν εκπαιδευτεί μέσα από την επιχείρηση άτομα στα οποία μπορεί να προσφύγει το θύμα και να βοηθηθεί μέσω επισήμων ή ανεπισήμων διαδικασιών. Οι συστάσεις προς το άτομο που παρενόχλησε σεξουαλικά εμπεριέχονται σε αυτές τις διαδικασίες της επιχείρησης όπως υποστήριξαν οι ερωτώμενοι, και μπορούν να δράσουν αποτελεσματικά με τον ακριβή προσδιορισμό των εργασιακών ρόλων και τη χάραξη ορίων στις εργασιακές σχέσεις.
- Η σεξουαλική παρενόχληση εκτός των σοβαρών επιπτώσεων που επιφέρει στο ηθικό και την υγεία των γυναικών, δημιουργεί σε σχέση με το αντικείμενο εργασίας και μείωση της απόδοσης υποστήριξε το σύνολο των ερωτηθέντων. Σε ένα εργασιακό περιβάλλον που δεν τηρείται η αρχή του σεβασμού της ατομικής αξιοπρέπειας η αποδοτικότητα της εργαζόμενης μειώνεται και η παραγωγικότητα της υπονομεύεται από τέτοιου είδους ανεπίτρεπτες συμπεριφορές. Ωστόσο πρόσφατες έρευνες απέδειξαν τη μείωση της απόδοσης των ανδρών που παρενοχλούν και σε συνδυασμό με τις παρενοχλημένες γυναίκες, οδηγούν σε μείωση της παραγωγικότητας την επιχείρηση
- Η σεξουαλικά παρενοχλημένη γυναίκα αποτελεί τον κρίσιμο παράγοντα που θα προσδιορίσει το πρόβλημα και θα οδηγήσει στην εξάλειψη του. Κατά το σύνολο των ερωτηθέντων μια εργαζόμενη μπορεί να επέμβει στην κατάσταση αποφεύγοντας και οριοθετώντας το άτομο που την παρενοχλεί. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργεί ένα ασφαλές εργασιακό περιβάλλον ενώ παράλληλα δεν αφήνει περιθώρια για δράση από πλευράς του παρενοχλούντα. Ωστόσο υπάρχει κάποια διαφοροποίηση εκ μέρους των ανδρών-ερωτηθέντων, οι οποίοι θεωρούν πιθανό να εκμεταλλευτή η γυναίκα το γεγονός της σεξουαλικής παρενόχλησης αποκομίζοντας οφέλοι για την επαγγελματική της εξέλιξη-άνοδο. Αυτή η στάση του άνδρα αποκαλύπτει κατά ένα μέρος την αρνητική αντίληψη του για τις εργαζόμενες γυναίκες και τηαμφισβήτηση δυσπιστία ως προς τις ικανότητες και τον ενεργό ρόλο που κατέχουν οι γυναίκες στο εργασιακό περιβάλλον ως ανεξάρτητα και αυτονομά άτομα-εργαζόμενες.
- Το σύνολο των ερωτηθέντων θεωρεί σαν κύρια αιτία ύπαρξης του προβλήματος το γεγονός ότι αποτελεί μια συνήθη συμπεριφορά για το συγκεκριμένο άνδρα. Ειδικότερα οι γυναίκες-ερωτώμενες συνδιάζουν περισσότερα αίτια και συμπεριλαμβάνουν σε αυτά και την αρνητική αντίληψη (βασισμένη στην προκατάληψη) του άνδρα για την εργαζόμενη. Αντίθετα για τους άνδρες ερωτώμενους ι-

διαίτερο είναι το γεγονός ότι "παραμερίζονται" τα υπόλοιπα πιθανά αίτια με μια μόνο μικρή έμφαση στην σεξουαλική στέρηση, στην επιβεβαίωση και στην γυναικεία πρόκληση που δεν αποτελεί κίνητρο σεξουαλικής παρενόχλησης, αφού σε τέτοια περίπτωση δεν τίθεται καν θέμα παρενόχλησης. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί βέβαια ότι για την εμφάνιση μιας εργαζόμενης δεν υπάρχουν σαφή όρια, (εκτός των κοινωνικών) και εφόσον αυτή η εμφάνιση δεν συμβαδίζει με την προκλητική προσωπικότητα και γενικότερα συμπεριφορά της εργαζόμενης στον εργασιακό χώρο, δεν μπορούμε να αναφερόμαστε σε πρόκληση με σκοπό την παρενόχληση.

Αυτού του είδους η σεξουαλική παραβίαση μπορεί να θεωρηθεί ως πρόβλημα που αποδίδεται στους τρόπους και διαδικασίες κοινωνικοποίησης των ανδρών, στα πλαίσια δηλαδή μιας κοινωνίας που πάντα απέδιδε στον άνδρα το ρόλο του δυνατού, του κατακτητή, που δικαιώνεται μέσα από τη σεξουαλική του δραστηριότητα και επιτυχία.

- Η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί μια μορφή ρατσισμού όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε. Το ερώτημα αυτό ξεδιπλώσε τις διαφορές ανάμεσα στον άνδρα ερωτώμενο και την γυναίκα ερωτώμενη και μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συγκεκριμένη διαφορά απόψεων οφείλεται και συνδέεται με την άνιση κατανομή των φύλων στην εργασιακή ιεραρχία και με τις διακρίσεις που προέρχονται από τις θεσμοποιημένες πρακτικές, τη μεροληπτική συμπεριφορά και προκαταλήψεις του κοινωνικού συστήματος, για τη γυναικεία απασχόληση.
- Οι ερωτώμενοι πιστεύουν πως η αναφορά σε ανώτερο στο χώρο εργασίας είναι αρκετή για να δώσει τέλος στο γεγονός. Απορρίπτουν τις δικαστικές και αστυνομικές αρχές, προς αντίθεση με το επόμενο ερώτημα που εκφράζουν την επιθυμία, η σεξουαλική παρενόχληση να είναι αδίκημα και να διώκεται ποινικά, χωρίς επίσης να γνωρίζουν την ισχύουσα νομοθεσία. Οι νομοθετικές ρυθμίσεις μεταφέρουν το μήνυμα της έντονης αποδοκιμασίας και απραξίας σε κάθε μορφή βίας, δίχως όμως να γνωστοποιούν τα όρια ποινικοποίησης και νομιμοποίησης της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας. Αυτό αποδεικνύεται από το ποσοστό των ερωτηθέντων που έδειξαν άγνοια γύρω από τις νομικές ρυθμίσεις του γεγονότος. Αν στο ευαίσθητο αυτό πρόβλημα προστεθούν διαστάσεις όπως ο συντονισμός των δικτύων προστασίας του θύματος και μεταχείρισης του δράστη, η έλλειψη χρημάτων, οι γραφειοκρατικές αντιλήψεις και οι ενδοϋπηρεσιακές αντιπαλότητες, αντιλαμβανόμαστε ίσως γιατί η αντιμετώπιση του προβλήματος - ακόμη και από τεχνικής πλευράς - είναι τόσο δύσκολη.
- Από την έρευνα αποδεικνύεται, η θεωρία των αυστηρότερων κοινωνικών κυρώσεων, για τη γυναίκα-θύμα. Υπάρχουν δηλαδή διπλά κριτήρια ηθικής άλλα για τον άνδρα και άλλα για τη γυναίκα, ιδίως στις συμπεριφορές που έχουν σχέση με τη γενετήσια σφαίρα. Οι κοινωνικές κυρώσεις που συγκρατούν περισσότερο από τις ποινικές οι γυναίκες θύματα, λειτουργούν ανασταλτικά για την κοινοποίηση συμπεριφοράς σεξουαλικής παρενόχλησης. Η έλλειψη καταγγελιών, βάση της έρευνας δημιουργείται από το φόβο της εργαζόμενης ότι θα εκτεθεί στον

κοινωνικό περίγυρο. Η εργαζόμενη δεν ενθαρρύνεται να δημοσιοποιήσει το γεγονός εφόσον ο κοινωνικός μηχανισμός δεν νομιμοποιεί προσωπικές ενέργειες αποτρέψεις του προβλήματος. Ο ίδιος κοινωνικός μηχανισμός καταδικάζει συμπεριφορές οι οποίες παραβιάζουν θεσμοποιημένες προσδοκίες, στιγματίζοντας τους κοινωνικά. Εδώ μάλιστα διαφαίνεται και η αναγκαιότητα από πλευράς κράτους να τεθούν σε ισχύ, να συμπληρωθούν, να αναθεωρηθούν και να υιοθετηθούν ειδικοί κανονισμοί πάταξης της σεξουαλικής παρενόχλησης, ώστε να εξασφαλιστεί η υποστήριξη της εργαζόμενης (που θα φτάσει στην καταγγελία) από το δικαστικό φορέα και μια τέτοιου είδους ενέργεια να γίνει κοινωνικά αποδεκτή.

- Από την έρευνα επίσης διαπιστώνεται ότι η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να είναι αδίκημα και να διώκεται ποινικά, εφόσον οι συνέπειες είναι δυσμενείς και το γεγονός μπορεί να αποτελέσει σοβαρή αιτία διασυρμού της γυναίκας στο κοινωνικό και εργασιακό της περιβάλλον.

Τελειώνοντας θα ήταν χρήσιμο να επισημανθεί ότι γενικά για το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας, απαιτείται η συστηματικότερη έρευνα και η αναζήτηση της έκτασης και των διαστάσεων του προβλήματος από επίσημους φορείς.

Η αυξητική τάση και εξάπλωση του φαινομένου είναι τέτοια που δεν μπορεί πλέον να υποθάλπεται πίσω από τον υψηλό "σκοτεινό αριθμό" των περιπτώσεων βίας.

2. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας θεωρείται θέμα ταμπού για την κοινωνία και συνήθως δημιουργεί υπονοούμενα για το άτομο που εμπλέκεται.

Αναμφίβολα γυναίκες και άνδρες έχουν σεξουαλικά τις ίδιες ανάγκες και τα ίδια δικαιώματα. Η γυναίκα όπως και ο άνδρας πρέπει να έχει το δικαίωμα να κυριαρχεί στο κορμί της, ώστε να μην γίνει πότε θύμα σωματικής βίας, καταπίεσης και εκμετάλλευσης.

Στην εποχή μας η γυναίκα είναι ολοκληρωμένη, απόλυτα υπεύθυνη και ανεξάρτητη ώστε να μην οδηγείται στην πιστή υπακοή των αυταρχικών θελήσεων του κάθε άνδρα, εργοδότη-συναδέλφου. Η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να γίνει "αντικείμενο" άμεσης, έγκαιρης προσοχής και αντιμετώπισης. Για το λόγο αυτό θεωρείται απαραίτητο από τους συγγραφείς αυτής της μελέτης να γίνουν ορισμένες προτάσεις η πραγματοποίηση των οποίων μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην πληρέστερη και σφαιρική αντιμετώπιση του προβλήματος.

- Ευαισθητοποίηση των εργαζομένων ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες ισότητας στο χώρο εργασίας. Αρχικά όμως θα πρέπει η πολιτεία να πεισθεί για το μέγεθος του προβλήματος και να χρηματοδοτήσει έρευνες για την εξακρίβωση της πραγματικότητας.
- Προώθηση του κώδικα συμπεριφοράς στους χώρους εργασίας και έναρξη μιας εκστρατείας ενημέρωσης εργοδοτών εργαζομένων και κοινού.
- Σαφής νομική προστασία ώστε το θύμα να προστατεύεται από αυθαιρεσίες της διοίκησης ή την εκδίκηση του θύτη που θα πρέπει να υφίσταται πειθαρχικές κυρώσεις.
- Προσδιορισμός και γνωστοποίηση της διαδικασίας που θα πρέπει να ακολουθηθεί το θύμα μετά την σεξουαλική παρενόχληση, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ουσιαστικά η κατάσταση.
- Η εκπαίδευση των ατόμων που θα προσφέρουν προστασία και ενημέρωση στα θύματα είναι σημαντική. Άτομα όπως μέλη κάποιας γυναικείας υποστηρικτικής ομάδας, συνδικαλιστικά στελέχη, από την διεύθυνση προσωπικού ή και ακόμη κοινωνικοί λειτουργοί μπορεί να επιδράσουν κατασταλτικά.
- Επιμόρφωση γυναικών στο θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης ώστε να επιτευχθεί η έγκαιρη αναγνώριση του προβλήματος.
- Νομοθετικά μέτρα για την ανατροπή την κατάστασης που επικρατεί στα Μ.Μ.Ε σε ότι αφορά την απαράδεκτη αντιμετώπιση της γυναικείας προσωπικότητας και την προώθηση της εκπόρνευσης των νέων γυναικών.
- Διεύρυνση και ανάπτυξη της κοινωνικής υποδομής, στην οποία μπορεί να περιλαμβάνονται Συμβουλευτικοί σταθμοί και κέντρα υποδοχής κακοποιημένων γυναικών, όπου οι εργαζόμενες θα μπορούν να καταφύγουν προκειμένου να ανα-

ζητήσουν συμπαράσταση και συμβουλές. Ειδικότερα η ίδρυση συμβουλευτικών υπηρεσιών για τα άτομα που είναι θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης, ή εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά είναι ιδιαίτερα σημαντική. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έλλειψη εξειδικευμένων υπηρεσιών έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία σύγχυσης στα θύματα, και το μπλέξιμο τους στον γραφειοκρατικό δαίδαλο των υπηρεσιών που κατά συνέπεια τα αποθαρρύνει να συνεχίσουν να ασχολούνται με το πρόβλημα.

- Έλεγχος και αυστηρές κυρώσεις για την εφαρμογή της υπάρχουσας νομοθεσίας που αφορά την ισοτιμία των γυναικών και ειδικότερα την σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας.
- Αναβάθμιση των γυναικείων οργανώσεων ώστε να λειτουργήσουν ουσιαστικά στην πάταξη της σεξουαλικής παρενόχλησης, ως συμμετοχικοί θεσμοί ισότητας.
- Εισαγωγή του μαθήματος "σεξουαλική αγωγή" και ενημέρωση για τις μορφές βίας στα σχολεία και την λαϊκή επιμόρφωση.
- Συντονισμός των φορέων και των υπηρεσιών που παρέχουν βοήθεια για την καλύτερη κάλυψη των αναγκών των θυμάτων και επάνδρωση των υπηρεσιών αυτών με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό.
- Δημιουργία υποστηρικτικής μόρφωσης η οποία θα συμβάλλει στο να μη διαவிνίζεται η τάση των εργαζόμενων γυναικών να κατηγορούν τον εαυτό τους για τα περιστατικά βίας.
- Ειδική εκπαίδευση επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση των Αστυνομικών και Δικαστικών αρχών ώστε εκτός της προστασίας και διευκόλυνσης του θύματος (μέσω της ενημέρωσης για τις αρμόδιες υπηρεσίες) να επιτυγχάνεται και η διαφύλαξη της αξιοπρέπειας του.
- Στήριξη από τα αρμόδια Υπουργεία κάθε πρωτοβουλίας για παροχή βοήθειας σε γυναίκες-θύματα βίας και διοικητική αποκέντρωση υπηρεσιών (όπως συμβουλευτικά κέντρα, τηλεφωνικές γραμμές SOS) για την αντιμετώπιση του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης.
- Παροχή συνεχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων σχετικά με την βία και τον χειρισμό της.
- Εκτός των παραπάνω θα πρέπει να υιοθετηθεί μια τροπολογία, με την οποία κάθε χώρα θα αναλύει και θα συμπληρώνει ίσως τον ποινικό κώδικα ή την εργατική της νομοθεσία.

Τελειώνοντας αξίζει να σημειωθεί ότι και μόνο η αναγνώριση του προβλήματος πάρα το γεγονός ότι βρίσκεται σε αρχικό στάδιο, είναι σημαντική λειτουργώντας ως προπύλαιο για την αντιμετώπιση και σε βάθος διερεύνηση του θέματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

"Τα προβλήματα στην αρχή είναι πολλά για τους ιδιωτικούς υπαλλήλους που είμαστε υποχρεωμένοι να αλλάζουμε εργοδότες. Οι γυναίκες ειδικά αντιμετωπίζονται σαν αντικείμενα όμορφα ή άσχημα. Εγώ βρήκα κατανόηση και συμπαράσταση στην αρχή της δουλειάς μου και η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η καταπίεση όμως δεν λείπει και αγωνίζομαι συνέχεια για να μη χαμηλώσω το κεφάλι μου " (ιδιωτική υπάλληλος, παντρεμένη, 31 χρόνων) (ΕΓΕ, 1981, σελ. 71).

"Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι είμαι γυναίκα. Για να σ' εκτιμήσει ο προϊστάμενος θα πρέπει να κοιμηθείς μαζί του. Η ατμόσφαιρα ειδικά για τις νέες κοπέλες είναι αισχρά απαράδεκτη. Δεν καταπιέζεσαι όμως μόνο απ' τον προϊστάμενο, αλλά και από πολλές "ευνοούμενες" που μπορεί να σε καρφώσουν" (κλώστρια, ανύπαντρη, 24 χρόνων) (ΕΓΕ, 1981, σελ. 68).

Περίπου 97% των νοσηλευτριών, μαιών και επισκεπτριών υγείας παρενοχλούνται σεξουαλικά στη Μεγάλη Βρετανία (Nursing Times, 1992).

Η πρώτη επώνυμη καταγγελία έγινε από υπάλληλο μεγάλης ιδιωτικής ασφαλιστικής εταιρείας, η οποία χρειάστηκε να απευθυνθεί στην Ομοσπονδία Ασφαλιστικών Συλλόγων Ελλάδος (ΟΑΣΕ) προκειμένου να προστατευθεί από τον προϊστάμενο της. Τελικά, η ΟΑΣΕ ενημέρωσε την ιεραρχία της εταιρείας και το θέμα διευθετήθηκε με μετάθεση του προϊστάμενου, ενώ κινδύνευσε και με απόλυση (Αρχείο ΓΣΕΕ).

Σταυρούλης
21/10/91

Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της εργασίας

*Θύματα κατά κανόνα
οι γυναίκες. Δράστες οι άνδρες
ανεξάρτητα από την ηλικία
και τη θέση τους στη δουλειά*

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ

ΤΟ ΣΤΟΧΑΣΤΕΡΟ Η ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

ΑΡΧΕΙΟ ΓΕΣΣΕ

Πιστεύετε ότι οι εποχές που η νεαρή εργαζόμενη γινόταν στόχος σεξουαλικών παρενοχλήσεων από τον προϊστάμενό της πέρασαν; Κάνετε λάθος. Οι γυναίκες πέφτουν θύματα τέτοιων παρενοχλήσεων και σήμερα και μάλιστα όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά σε όλη την Ευρώπη. Και το φαινόμενο είναι τόσο συχνό και σοβαρό, ώστε ασχολήθηκε μ' αυτό το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

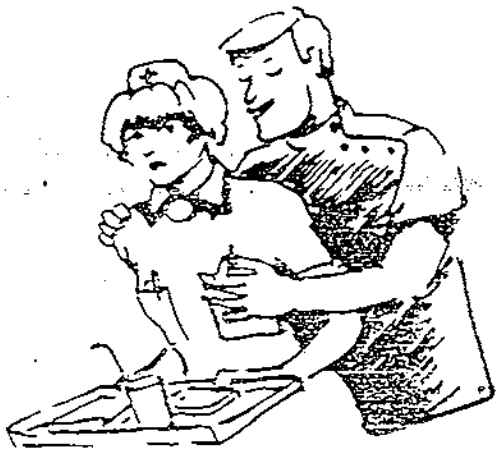
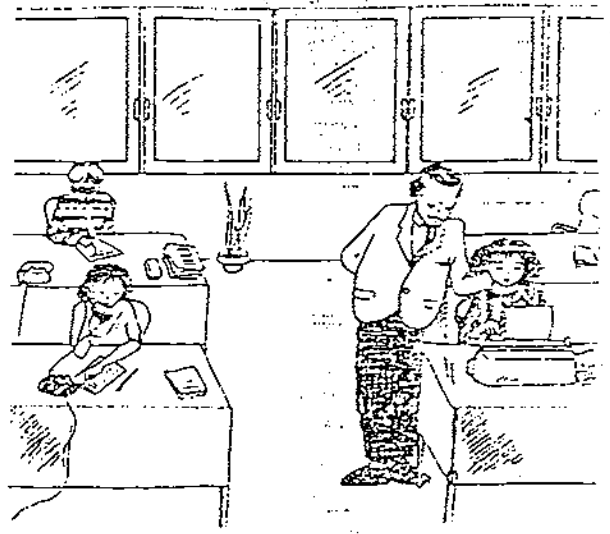
Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ

Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ παρενόχληση, γυναίκων συνήθως, αλλά προοφικώς και ανδρών (1), στους χώρους εργασίας έχει απασχολήσει αρκετά την παγκόσμια κοινή γνώμη. Ετσι το άτυπο Συμβούλιο Υπουργών για θέματα ισότητας, που διοργανώνει η γερμανική προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Βερολίνο, αποφάσισε να συμπεριλάβει το πρόβλημα στην ατζέντα των θεμάτων που θα απασχολήσουν τους υπουργούς προκειμένου να υιοθετήσει έναν κώδικα δεοντολογίας για την προστασία της αξιοπρέπειας των δύο φύλων στους χώρους εργασίας. Τη χώρα μας εκπροσωπεί στο Βερολίνο η Υφυπουργός Προεδρίας, αρμόδια για θέματα ισότητας, κυρία Μαρία Αρσένη. Μεταξύ των θεμάτων που θα συζητηθούν, είναι η εξέλιξη της ΕΕ στον τομέα της ίσης συμμετοχής γυναικών στην αγορά εργασίας και εξεύρεσης τρόπων για την προώθησή της, η προετοιμασία για την Τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη Γυναικών του Πεκίνου (Ιούνιος 1995) η αναζήτηση τρόπων για την καταπολέμηση της ανεργίας των γυναικών και την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας, καθώς και η οδηγία που ρυθμίζει ιδίως ασφαλιστικά θέματα αυτοαπασχολούμενων και ανεξάρτητων επαγγελματιών γυναικών, με έμφαση στις αγρότισσες.

Η κυρία Μαρία Αρσένη

ΒΗΜΑ 18/9/94

ΛΑΡΙΣΑ,
ΜΑΙΟΣ 1993

Περί σεξουαλικής παρενόχλησης

της ΚΑΙΤΗΣ
ΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΚΩΣΤΑΒΑΡΑ*

Στο περιοδικό «Ε» της «Κυριακάτικης Ε.» της 9.4.1995 δημοσιεύτηκε άρθρο με τίτλο «Σεξουαλική παρενόχληση», που θεωρώ ότι δεν μπορεί να μείνει ανεπάντητο, κυρίως γιατί δεν επιτρέπεται να παρατινάται το αναγνωστικό κοινό ή να περιφρονείται η αλήθεια, έστω κι αν αυτό οφείλεται σε άγνοια της αρθρογράφου.

Το συγκεκριμένο κείμενο χαρακτηρίζεται -κατά την ηπιότερη έκφραση- από άγνοια σχετικά με όρους και πραγματικές καταστάσεις. Αναφέρεται και σε θέματα που όμως δεν επιθυμώ να θίξω, γιατί θεωρώ ότι υπάρχουν άλλοι αρμοδιότεροι που μπορούν να τα απαντήσουν: για παράδειγμα, στην αρχή του άρθρου, εγγείνο το όλη φυσιολογία γύρω από το ζήτημα... εί-

η συμπεριφορά των

των ενήλικων

κατά τη διάρκεια της

θρονογράφου «επινοή-

να» θέματα που δεν υ-

πάρχουν, όπως «στο χά-

σμα των γυναικών»!!!

Όμως για θέμα της

σεξουαλικής παρενόχλησης ή όπως αλλιώς ονομασθεί αυτή στο μέλλον (οι ασχολούμενοι με το θέμα δεν έχουν ακόμη καθιερώσει για την ορθότητα του όρου) θα ήθελα να κάνω μερικές επισημάνσεις. Δεν θέλω να ακουστεί βέβαια -ίσως δεν διαθέτεις αναγκαίες γνώσεις- τι εννοεί η δημοσιογράφος με τη φράση ότι ο όρος (το θέμα), λέγει η ίδια) «παράτεμπλει σ' ένα αιματωμένο σκοταδισμό». Κατά τα άλλα επισημαίνω:

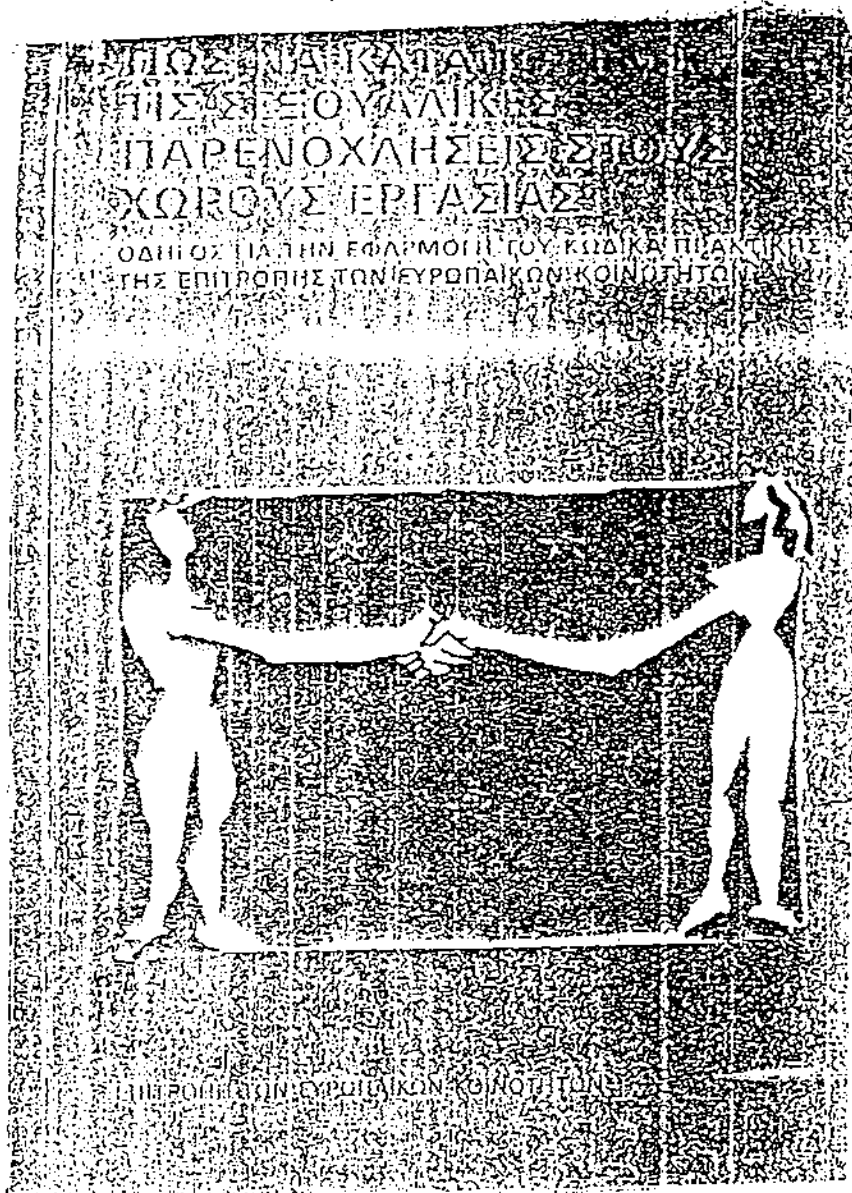
“Ετσι, όπως δεν μπορούμε να συγχέουμε τις έννοιες «σεξουαλική παρενόχληση» και «ενόχληση», με τον ίδιο τρόπο δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη ότι οι φεμινίστριες «διαιώνίζουν το μύθο πως οι άνδρες είναι αρπακτικά και οι γυναίκες θηράματα κ.λπ.»”

1 Σίγουρα η έννοια «σεξουαλική παρενόχληση» δεν είναι ταυτόσημη με την έννοια «ενόχληση», όπως η ίδια την περιγράφει. Είναι οπωσδήποτε ευρύτερη, αφού, σύμφωνα με τα επίσημα κείμενα της Ε.Ε. (σύσταση «για την προστασία της αξιοπρέπειας γυναικών και ανδρών στην εργασία» και κώδικας πρακτικής «για την καταπολέμηση των σεξουαλικών παρενοχλήσεων») η σεξουαλική παρενόχληση ξεκινάει από αυτό που η ίδια ονομάζει ενόχληση, που είναι και αυτή μορφή βίας και φτάνει μέχρι το βιασμό, την ακραία μορφή βίας. Δεν πρόκειται δε για βία που εκδηλώνεται στο δρόμο ή κάτου αλλού, αλλά για βία που ασκείται στο χώρο της εργασίας.

2 Αντίθετα από όσα υποστηρίζει η δημοσιογράφος, με τον όρο «σεξουαλική παρενόχληση» εννοούμε κάθε συμπεριφορά που α) βασίζεται στη διαφορά του φύλου και β) είναι ικανή να απειλήσει την ηρεμία και την εργασία της εργαζόμενης. Αναμφίβολα δε αυτή η συμπεριφορά θίγει την αξιοπρέπεια των εργαζόμενων και συνεπώς προσβάλλει την προσωπικότητά τους. Κι αυτό δεν είναι «θήνηος των φεμινιστριών», αλλά πορίσμα πολύχρονων ερευνών και μελετών των φεμινιστριών, αλλά και των διεθνών οργανισμών. Μας το βεβαιώνουν άλλωστε και οι ίδιες οι εργαζόμενες των ευρωπαϊκών χωρών που αισθάνονται ότι τους συμπεριφέρονται στο χώρο της εργασίας τους όπως σε πολίτες β' κατηγορίας.

3 Και βέβαια η σεξουαλική παρενόχληση σχετίζεται με την εξουσία. Έχει μάλιστα αναγνωριστεί ως πρόβλημα δομικό, δηλαδή ως πρόβλημα που συνδέεται με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και όχι με την προσωπική της σχέση με το δράστη. Κι ακόμη έχει διαπιστωθεί ότι αποτελεί σεξουαλική έκφραση της βίας, με σκοπό την επίδειξη και επιβεβαίωση της ι-

σχύος του δράστη της σεξουαλικής παρενόχλησης. Είναι δηλαδή έκφραση της ανισότητας των δύο φύλων και στο χώρο της εργασίας.

Στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στις 21 και 22 Ιανουαρίου 1994
ήνση Δημοκρατικών Γυναικών οργάνωσε Συνέδριο με θέμα "Η σεξουαλική
ενόχληση στο χώρο της εργασίας."

τους 10 Γερμανούς θέλουν έση με γυναίκα συνάδελφό τους

ΝΕΑ 22-11-94

ΑΠΟ το 70% των Γερμανών ονειρεύονται να κάνουν σχέση με μια γυναίκα συνάδελφο και οι μισές από τις εργαζόμενες κρίνουν πως ένα ρομάντισο δελφικό ατιμόσφαιρα στο γραφείο, γράφει το γυναικείο περιοδικό «Φρόνι-

δεσμός στο γραφείο είναι σχεδόν αδύνατο, καθώς το 83% των σχέσεων αυτών εντοπίζονται από άλλους συναδέλφους, αναφέρεται στην έρευνα που δημοσιεύει το περιοδικό. «Ο έρωτας στο γραφείο δεν είναι εύκολος», λέει η ψυχολόγος Χίλτρουντ Ζένεν.

Από τη στιγμή που τα διάφορα δλέμματα, 72 Γερμανοί στους εκατό θα ήθελαν μια σχέση

με μια γυναίκα συνάδελφο, ενώ το 56% των εργαζόμενων γυναικών λένε πως ο έρωτας στο γραφείο νοστιμίζει την ημέρα τους.

Οι δυσκολίες που ανακύπτουν, όταν ένας συνάδελφος γίνεται παράλληλα και εραστής, υπονομεύουν τη σχέση που διαρκεί κατά μέσο όρο δύο χρόνια, προσθέτει το περιοδικό.

Για ξυλοδαρμούς και... σεξουαλικές παρενοχλήσεις

ΒΕΡΟΛΙΝΟ

Δεκαπέντε Γερμανοί αστυνομικοί κάθονται από χτες στο εδώλιο σε δικαστήριο της Φρανκφούρτης του Οντερ, κατηγορούμενοι για ξυλοδαρμούς αλλά και... σεξουαλικές παρενοχλήσεις σε Βιετναμέζους πωλητές λαθραίων τσιγάρων. Οι αστυνομικοί που δικάζονται υπηρετούσαν στη διεύθυνση της πόλης Μπρέρναου στην πρώην Ανατ. Γερμανία.

Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ξυλοκοπούσαν άγρια τους Βιετναμέζους που συνελάμβαναν να πουλάνε λαθραία τσιγάρα. Τα λαθραία τσιγάρα είναι ο μοναδικός πόρος διαβίωσης για τους χιλιάδες Βιετναμέζους που έχουν μείνει στη χώρα από τον καιρό του σοσιαλιστικού καθεστώτος της Ανατ. Γερμανίας. Οι Βιετναμέζοι δούλευαν εδώ ως φθηνά εργατικά χέρια (οι «γκασταρμάιτερ» του σοσιαλισμού, δηλαδή) μετά την ενοποίηση όμως έχουν μείνει οι πιο πολλοί άνεργοι, αλλά δεν θέλουν να γυρίσουν στην πατρίδα τους.

Ένας από τους κατηγορούμενους αστυνομικούς, σύμφωνα με τα θύματά του, παρενοχλούσε σεξουαλικά όπως πήγαινε να υπαλληλικών. «Μιας έλεγε να γδυθούμε. Νομίζα ότι θα έφαχνε τα ρούχα μας. Αυτός όμως με έριξε κάτω και προσπάθησε να με βιάσει» κατέθεσε ένα από τα θύματά του. Οι ποινές που αντιμετωπίζουν οι κατηγορούμενοι φθάνουν και τα 10 χρόνια φυλάκισης.

Π. ΒΑΛΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 30-11-94

ΜΥΑΛΟ. Οι γυναίκες με πλούσιο στήθος έχουν άραγε καθόλου μυαλό; Οι άγγλοι ψυχολόγοι Χέλα Γικ και Άλμπερτ Μεχράμπια επισημαίνουν σε σχετική μελέτη ότι στους χώρους εργασίας οι γυναίκες με πλούσιο στήθος θεωρούνται από τους προϊσταμένους τους λιγότερο έξυπνες.

ΒΗΜΑ 16-7-95

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΗ

Οι γυναίκες
στην αντεπίθεση
στα κρίσιμα
στιγμιόλεπτα
της ιστορίας
της χώρας
μετά την
πρόσφατη
επιβολή
της δικτατορίας
στην Ελλάδα.

γίνεσαι θήραμα

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΘΕΜΑ
ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ ΚΙΝΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΤΕΛΕΣΙΑΔΑ (Ελληνικό, Φεμινιστικό Δ

Απριλίου 94

6 έως 8% των γυναικών εγκαταλείπουν
την εργασία τους ή απολύονται
για λόγους σεξουαλικών οχλήσεων.

29 Μαΐου 1990, το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σε ψήφισμά του τονίζει ότι:

« οι σεξουαλικές οχλήσεις ή άλλη συμπεριφορά που βασίζεται στη σεξουαλική αντιμετώπιση και που θίγει την αξιοπρέπεια της γυναίκας και του άνδρα κατά την εργασία συμπεριλαμβανομένων και των οχλήσεων εκ μέρους των ανωτέρων και συναδέλφων, συνιστά απαράδεκτη παραβίαση της αξιοπρέπειας των εργαζομένων. »

Σύμφωνα με έκθεση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα της Γυναίκας για τον διορισμό
συμβούλου στις επιχειρήσεις,
εισηγήτρια η κ. Teresa DOMINGO SEGARRA, 27 Ιαν. 1994, A3-0043/94.

Οι γυναίκες διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο.
Η κατάσταση στα Κράτη Μέλη κρίνεται ως μη ικανοποιητική, ο συνοπτικός πίνακας περιγράφει
την κατάσταση.

Έχει κατατεθεί: ΠΡΟΤΑΣΗ ΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ, σύμφωνα με το άρθρο 45 του Κανονισμού και
ζητεί

- να καθιερωθεί σε κοινοτικό επίπεδο και σε κάθε περιφέρεια της Κοινότητας ο θεσμός του επιτρόπου διοικήσεως
- να περιληφθεί στις αρμοδιότητες του επιτρόπου διοικήσεως η προστασία των εργαζομένων που υφίστανται σεξουαλικές οχλήσεις στον χώρο της εργασίας τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

**ΕΡΕΥΝΑ: Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗ
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.**

- Η έρευνα αυτή αποτελεί τμήμα πτυχιακής εργασίας. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις.
- Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο.
- Στην ερώτηση 8 δώστε κάποιο δικό σας ορισμό για το ζητούμενο.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Φύλο:

α) γυναίκα

β) άνδρας

2. Ηλικία

--

3. Οικογενειακή κατάσταση:

α) άγαμος-η

β) έγγαμος-η

γ) διαζευγμένος-η

δ) χήρος-α

4. Εκπαίδευση. Τι από τα παρακάτω ισχύει;

α) δεν έχω παρακολουθήσει καμία τάξη του Δημοτικού

β) απόφοιτος μερικών τάξεων του Δημοτικού

γ) απόφοιτος Δημοτικού

δ) απόφοιτος Γυμνασίου

ε) απόφοιτος Λυκείου

στ) Ανωτέρας-Ανωτάτης Σχολής

ζ) Μεταπτυχιακές σπουδές

η) κάτι άλλο

5. Τι επάγγελμα κάνετε (αναφέρατε);

6. Πόσα χρόνια εργάζεστε;

α) 0 ως 4 χρόνια

β) 5 ως 8 χρόνια

γ) 9 ως 12 χρόνια

δ) 13 και άνω

7. Είστε στην εργασία σας:

- α) μόνιμος-η
- β) με σύμβαση αορίστου χρόνου
- γ) με σύμβαση καθορισμένου χρόνου
- δ) κάτι άλλο (σημειώστε τι)

8. Κατά τη γνώμη σας, σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της εργασίας για τη γυναίκα, είναι:
(δώσατε ένα ορισμό)

9. Με ποιόν από τους παρακάτω τρόπους πιστεύετε ότι υλοποιείται η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας για τη γυναίκα;
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) με τηλεφωνήματα, προερχόμενα από άτομο του χώρου εργασίας της
- β) με ανεπιθύμητα αγγίγματα (πχ χειρονομίες)
- γ) με βλέμματα (πχ κλείσιμο ματιού)
- δ) με ανεπιθύμητα σχόλια (πχ πειράγματα)
- ε) με επίδειξη εντύπων άσεμνου χαρακτήρα
- στ) με άλλο τρόπο (σημειώσατε ποιον)

10. Πιστεύετε πως εκείνος που συνήθως ευθύνεται, για τη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας, είναι:

- α) ο άνδρας
- β) η γυναίκα
- γ) εξίσου και οι δύο

11. Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας είναι μια συμπεριφορά:

- α) καθόλου διαδεδομένη
- β) λίγο διαδεδομένη
- γ) αρκετά διαδεδομένη
- δ) πολύ διαδεδομένη

12. Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας γίνεται συχνότερα από:

- α) άνδρες
- β) γυναίκες
- γ) εξίσου και από τους δύο

13. Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας γίνεται πιο συχνά σε γυναίκες που είναι:
(δώσατε μόνο μία απάντηση)

- α) νεαρής ηλικίας
- β) μέσης ηλικίας
- γ) προχωρημένης ηλικίας
- δ) ανεξαρτήτως ηλικίας

14. Κατά τη γνώμη σας, πιο συχνά παρενοχλούν στο χώρο εργασίας άνδρες που είναι:
(δώσατε μόνο μία απάντηση)

- α) νεαρής ηλικίας
- β) μέσης ηλικίας
- γ) προχωρημένης ηλικίας
- δ) ανεξαρτήτως ηλικίας

15. Νομίζετε πως τη συμπεριφορά σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας εμφανίζουν περισσότερο άνδρες:
(δώσατε μόνο μια απάντηση)

- α) ανύπαντροι
- β) παντρεμένοι
- γ) διαζευγμένοι
- δ) χήροι
- ε) ανεξαρτήτως οικογενειακής κατάστασης

16. Πιστεύετε πως πιο συχνά παρενοχλεί κάποιος γυναίκα που είναι:
(δώσατε μόνο μια απάντηση)

- α) ανύπαντρη
- β) παντρεμένη
- γ) διαζευγμένη
- δ) χήρα
- ε) ανεξαρτήτως οικογενειακής κατάστασης

17. Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας για τη γυναίκα γίνεται πιο συχνά από:
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) ιεραρχικά ανώτερο
- β) ιεραρχικά κατώτερο
- γ) ισόβαθμο
- δ) πελάτη
- ε) ανεξαρτήτως θέσεως
- στ) κάτι άλλο (σημειώσατε από ποιον)

18. Ι) Πως νομίζετε ότι αισθάνεται μια γυναίκα αφού υποστεί σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας της, σε σχέση με τον εαυτό της:
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) ντροπή
- β) μειωμένη
- γ) αδιάφορη
- δ) θυμωμένη με τον εαυτό της
- ε) νευρικότητα
- στ) αμηχανία-αδιέξοδο
- ζ) άγχος
- η) κάτι άλλο (σημειώσατε τι)

11) Πως νομίζετε ότι αισθάνεται μια γυναίκα αφού υποστεί σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας της, σε σχέση με το άτομο που την παρενοχλεί:
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) εχθρικά απέναντι στο συνάδελφο
- β) τάσεις αποφυγής
- γ) αδιάφορα
- δ) συνεχής απόρριψη προς το άτομο του
- ε) τίποτα από τα παραπάνω
- στ) κάτι άλλο (σημειώσατε τι)

☐
☐
☐
☐
☐
☐

19. Πως πιστεύετε ότι θα αντιδράσει η Διοίκηση Επιχείρησης αν μια εργαζόμενη καταγγείλει γεγονός σεξουαλικής παρενόχλησης από συνάδελφο;
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) συστάσεις προς το άτομο που παρενόχλησε σεξουαλικά
- β) αλλαγή εργασίας (απομάκρυνσή του από τον ίδιο χώρο εργασίας)
- γ) απόλυση
- δ) δυσμένεια με σκοπό την παραίτηση
- ε) αδιαφορία για το γεγονός
- στ) κάτι άλλο (σημειώσατε τι)

☐
☐
☐
☐
☐
☐

20. Τι νομίζετε ότι μπορεί να δημιουργήσει η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας της εργαζόμενης, σε σχέση με το αντικείμενό της;
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) μείωση της απόδοσής της
- β) μείωση ενδιαφέροντος για την εργασία
- γ) αποστροφή για την εργασία της
- δ) δεν αλλάζει η ποιότητα εργασίας της
- ε) κάτι άλλο (σημειώσατε ποιο)

☐
☐
☐
☐
☐

21. Τι νομίζετε ότι η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας μπορεί να δημιουργήσει στον άνδρα που παρενοχλεί:
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) μείωση της απόδοσή του
 - β) αύξηση ενδιαφέροντος για την εργασία
 - γ) μείωση ενδιαφέροντος για την εργασία
 - δ) τίποτα
 - ε) κάτι άλλο (σημειώσατε ποιο)
-

22. Πως πιστεύετε πως θα μπορούσε να αντιδράσει μια γυναίκα που παρενοχλήθηκε σεξουαλικά στο χώρο εργασίας της;
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) αποφεύγει το συγκεκριμένο άτομο
 - β) παραιτείται
 - γ) το αναφέρει
 - δ) υποκύπτει στη σεξουαλική παρενόχληση προκειμένου να κρατήσει την εργασία της
 - ε) αποδέχεται τη σεξουαλική παρενόχληση με απώτερο σκοπό να ανέβει επαγγελματικά
 - στ) οριοθέτηση απέναντι στο συγκεκριμένο άτομο
 - ζ) κάτι άλλο (σημειώσατε πως)
-

23. Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας από άνδρα γίνεται:
(σημειώσατε όσα ισχύουν)

- α) λόγω του ότι αποτελεί συνήθη συμπεριφορά του συγκεκριμένου άνδρα
 - β) λόγω επιθυμίας επιβεβαίωσης
 - γ) εξαιτίας προηγούμενων αρνητικών εμπειριών του με γυναίκες
 - δ) λόγω σεξουαλικής "στέρξης"
 - ε) εξαιτίας των σχέσεων του με τους γονείς του
 - στ) λόγω αντιλήψεως ότι στη γυναίκα δεν αρμόζει η εργασία
 - ζ) γυναικεία πρόκληση
 - η) κάτι άλλο (σημειώσατε τι)
-

24. Πιστεύετε πως η σεξουαλική παρενόχληση είναι μια μορφή ρατσισμού;

α) ΝΑΙ

β) ΟΧΙ

25. Που πιστεύετε πως πρέπει να αναφερθεί η σεξουαλική παρενόχληση; (δώσατε μόνο μια απάντηση)

α) σε ανώτερο στο χώρο εργασίας

β) στις Δικαστικές Αρχές

γ) στις Αστυνομικές Αρχές

δ) σε Οργανώσεις (Κέντρα για τέτοια θέματα)

ε) κάτι άλλο (σημειώσατε που)

26. Νομίζετε πως η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να είναι αδίκημα και να διώκεται ποινικά;

α) ΝΑΙ

β) ΟΧΙ

27. Πιστεύετε πως η ισχύουσα νομοθεσία στον ελλαδικό χώρο είναι επαρκής για την αντιμετώπιση των περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας;

α) ΝΑΙ

β) ΟΧΙ

γ) δεν γνωρίζω

28. Πιστεύετε ότι δεν γίνονται καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση από τη γυναίκα, από: (σημειώσατε όσα ισχύουν)

α) φόβο να χάσει τη δουλειά της

β) φόβο ότι θα εκτεθεί και η ίδια

γ) άγνοια

δ) αδιαφορία για το γεγονός

ε) σιγουριά για το αρνητικό αποτέλεσμα της καταγγελίας

στ) κάτι άλλο (σημειώσατε ποιο)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. "Η κατάσταση της γυναίκας στην Ελλάδα", Για το 4ο Παγκόσμιο Συνέδριο του ΟΗΕ για της γυναικείες εξελίξεις την περίοδο (1984-94), (Πεκίνο, Σεπτέμβριος 1995).
2. Carlson B. άρθρο, "Battered women and their Assailants", Κοινωνική Εργασία, 1977 τεύχος 2ο.
3. Nursing Times, 1992
4. Αγαλλοπούλου Χρ. Π., "Παραβιάσεις της αρχής της ισότητας των δύο φύλων στις εργασιακές σχέσεις", Εκδόσεις Α. Σ. Σάκκουλα, Αθήνα 1992.
5. Αποσπάσματα συγγραφέων, "Γυναικείο κίνημα", Εκδόσεις Κύτταρο, 1975.
6. Αρχείο ΓΣΕΕ.
7. Αυδή - Καλκάνη Ι., "Φεμινισμός και εργασία στην Ελλάδα σήμερα", Νέοι καιροί - Αθηναϊκές εκδόσεις ΕΠΕ.
8. Βοιδάσκη Β., "Κοινωνικά αίτια της κυκλικής, κάθετης και οριζόντιας αμφίδρομης, επιθετικής συμπεριφοράς στις πρωτογενείς ομάδες κοινωνικοποίησης", Ανακοίνωση του Πανελληνίου Συμποσίου Ψυχολογίας που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 14-15 Μαΐου του 1992.
9. Βουτυράς Σ., "Η γυναίκα στην μισθωτή εργασία", Εκδόσεις Παπαζήση.
10. Γενική Γραμματεία Ισότητας των Δύο Φύλων, "Δικαιώματα και υποχρεώσεις της εργαζόμενης γυναίκας στη μισθωτή εργασία", Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, 1994.
11. Γενική Γραμματεία Ισότητας, "Διεθνής σύμβαση του ΟΗΕ", Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης Γυναικείες σελίδες, "Μηνιαία έκδοση γυναικών Ηπείρου", Οκτώβριος 1994.
12. Γενική Γραμματεία Ισότητας, "Τι έγινε στον τομέα της ισότητας από το 1981 έως σήμερα", Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, Αθήνα 1988.
13. Γενική Γραμματεία Ισότητας, "Ψήφισμα του συμβουλίου για την προστασία της αξιοπρέπειας των γυναικών και των ανδρών στην εργασία", Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, Ευρωπαϊκές Κοινότητες το Συμβούλιο.
14. Γενική Γραμματεία Ισότητας, Ελληνική Δημοκρατία, "Για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών", Εθνική Έκθεση της Ελλάδος.

15. Γενική Γραμματεία Ισότητας, Ελληνικής Δημοκρατίας, "Εθνική και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία για την σύγχρονη Ελληνίδα", Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1993.
16. Γυναικείες μελέτες, "Η σοσιαλιστική επανάσταση και ο αγώνας για την απελευθέρωση των γυναικών", Αθήνα 1982
17. Γυναικείες σελίδες, "Μηνιαία έκδοση γυναικών Ηπείρου", Μάιος 1995
18. Δουλκέρη Τέσσα, "Ισότητα των δύο φύλων στις εργασιακές σχέσεις", Εκδόσεις Παπαζήση
19. Ελληνικό Φεμινιστικό Δίκτυο Αλληλοπληροφόρησης και δραστηριοποίησης γυναικών, Περιοδικό Τελεσίλλα. Απρίλιος 1994.
20. Ενγκελς Φριντριχ, "Η καταγωγή της οικογένειας της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους", Εκδόσεις θεμέλιο 1984.
21. Ένωση Γυναικών Ελλάδος, "Η φωνή της εργαζόμενης γυναίκας", Πάτρα 1981.
22. Εταιρεία Ελληνικών. Εκδόσεων, "Λεξικό της Δημοτικής", Αθήνα 1976.
23. Κακλαμανάκη Ρ., "Η θέση της Ελληνίδας στην οικογένεια κοινωνία πολιτεία", Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 1984.
24. Καρζής Θ., "Η γυναίκα στην νέα εποχή", Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1990.
25. Καρζής Θ., "Η γυναίκα στον Μεσαίωνα", Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1989.
26. Κασιμάτη Κ., "Ο φάκελος της ισότητας", Εκδόσεις Οδυσσεάς ΕΠΕ 1982.
27. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών και Μελετών της Γαλλίας, "Το γυναικείο πρόβλημα", Εκδόσεις Μνήμη.
28. Κολονται Αλεξάνδρα, "Σχέσεις των δύο φύλων και ο Μαρξισμός", Εκδόσεις Γκοβότση, σύγχρονη σκέψη.
29. Λάμψα Ρένα, Περίληψη της ομιλίας της γενικής γραμματείας ισότητας στο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε από την Κίνηση δημοκρατικών γυναικών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στις 21-22 Ιανουαρίου 1994 με θέμα "σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας".
30. Λεκατσάς Παναγιώτης, "Η Μητριαρχία", Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1977.
31. Μουζακίτης Χρήστος, "Εισαγωγή στην Κοινωνική Εργασία", Πάτρα 1990.
32. Μουζακίτης Χρήστος, "Κοινωνική Εργασία με οικογένειες ή οικογενειακή θεραπεία στην κοινωνική εργασία", Κοινωνική εργασία, Αθήνα 1993, Τεύχος
33. Μουζακίτης Χρήστος, "Συζυγική βία. Αιτιολογία επιπτώσεις παρέμβαση", Κοινωνική εργασία, Αθήνα 1990, Τεύχος 16.
34. Μουσούρου Π.Μ., "Γυναίκα και απασχόληση", Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1993.

35. Μυλντρορφ Μ., "Σεξουαλικότητα και Θηλυκότητα", Εκδόσεις Καστανιώτη 1980.
36. Νίκη 25-1-1994
37. Νικολαΐδου Μάγδα, "Η γυναίκα στην Ελλάδα", Εκδόσεις Καστανιώτη.
38. Ντε Μπωβουαρ Σιμόν, "Το δεύτερο φύλο", Εκδόσεις γλάρος Αθήνα 1979.
39. Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος, "Περιοδικό ΟΓΕ", Τεύχος 5ο
40. Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος, "Περιοδικό ΟΓΕ", Τεύχος 6ο
41. Ουόκερ Ε. Λενόρ, "Η κακοποιημένοι γυναίκα", Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα Αθήνα 1989.
42. Πανταζή-Τζίφα Κωνσταντίνα, "Η θέση της Ελληνίδας στην Ελλάδα", Εκδόσεις Νέα Σύνορα Αθήνα 1984.
43. Παπαρήγα Αλέκα, "Για την απελευθέρωση της γυναίκας", Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή.
44. Πύργου Μαίρη, "Μητριαρχία, Πατριαρχία", Λευκωσία 1988.
45. Ράιχ Βίλχεμ, "Σεξουαλική επανάσταση", Όλκος 1974.
46. Ράτνερ Γιοζεφ, "Ψυχολογία της γυναίκας", Εκδόσεις Ηλία Μανιατέα 1970.
47. Ρηντ Έβελυν, "Σεξισμός και επιστήμη", (Θεωρία, Γυναικείες Μελέτες).
48. Σακελλαρίου Χ., "Νέο Λεξικό Δημοτικής", Εκδότης Σιδέρης Αθήνα 1987.
49. Στασινοπούλου Β. Όλγα, "Κράτος Πρόνοιας", Εκδόσεις Gutenberg
50. Τάκαρη Ντίνα, "Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση", Αθήνα 1984.
51. Τερζόπουλος Φυτράκης, "Ελληνικό Λεξικό", Εκδόσεις Αρμονία 1989
52. Τριανταφυλλίδου Τ., Άρθρο από την Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 4ο 1986. Φίλιας, Εισαγωγή μεθοδολογία τεχνικές κοινωνικών ερευνών, 1977.